

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

Adnan Pilav, dipl. Profesor sigurnosti

**ULOGA OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA U SISTEMU
SIGURNOSTI: STUDIJA SLUČAJA SARAJEVO-
OSIGURANJE D.D. SARAJEVO**
ZAVRŠNI RAD II CIKLUSA STUDIJA

Mentor:

Prof. dr. Zlatan Bajramović

Sarajevo, Mart 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU	5
2.1. Predmet istraživanja	5
2.2. Problem istraživanja	5
2.3. Osnovni pojmovi istraživanja	5
2.4. Ciljevi istraživanja	6
2.5. Hipoteze	6
2.6. Metode istraživanja	7
2.7. Vremensko-prostorni okvir istraživanja	7
3. SISTEM SIGURNOSTI	8
4. SISTEM SIGURNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI	12
5. SISTEM PRIVATNE SIGURNOSTI	15
5.1. Fizičko osiguranje kao funkcija i sadržaj sistema zaštite	16
5.2. Organizacioni oblici službe osiguranja	17
5.3. Faktori u izboru organizacionog oblika fizičkog osiguranja	18
5.4. Tehnička komponenta privatne sigurnosti	19
6. PRIVATNA SIGURNOST U BOSNI I HERCEGOVINI	21
6.1. Privatizacija sigurnosnog sektora po zapadnom modelu	22
6.2. Zakonska uređenost privatne sigurnosti	23
7. TEORIJSKE ODREDNICE OSIGURANJA	25
7.1. Statistički modeli od značaja u osiguranju	33
7.1.1. Funkcija raspodjele	36
7.1.2. Funkcija doživljenja	36
7.2. Uloga i karakteristike osiguravajućih društava	38
8. ULOGA OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA U SISTEMU SIGURNOSTI	44
8.1. Proces planiranja u sistemu sigurnosti	50

8.2. Zadatak sigurnosnog menadžmenta u organizaciji.....	54
8.3. Razlika između klasične i sigurnosne organizacije	56
8.4. Proširenje sigurnosne agende	59
9. STUDIJA SLUČAJA SARAJEVO-OSIGURANJE D.D. SARAJEVO	68
10. ZAKLJUČAK	76
LITERATURA.....	78
PRILOZI.....	81
Spisak ilustracija	81
Spisak tabela.....	81

1. UVOD

Savremeni sistem (nacionalne) sigurnosti uključuje zakonsko-pravnu regulativu, sigurnosnu strukturu, sudjelovanje države u međunarodnim sigurnosnim i odbrambenim strukturama, zaštitu kritične infrastrukture, ljudsku (ličnu) sigurnost, privatnu zaštitu i sigurnosno samoorganiziranje društva.¹ Potreba pojedinaca i društva u cjelini za sigurnošću danas je daleko veća nego što je bila ikada ranije. U ovakvom odnosu potrebe i sistema sigurnosti svoje mjesto imaju i osiguravajuća društva, čija specifična uloga dolazi do izražaja kada se određene vrste ugrožavanja, odnosno sigurnosni rizici, prihvate kao realnost. Prihvatanje da se određeni sigurnosni rizik može dogoditi sa velikim stepenom vjerovatnoće otvara različite vrste prevencije. Jedan od mogućih načina je ulaganje u osiguranje kako bi se u slučaju prirodne ili druge vrste nesreće ublažile njene posljedice u određenoj mjeri.

Među 27 osiguravajućih društava u Bosni i Hercegovini Sarajevo-Osiguranje zauzima značajno mjesto. Najveće je osiguravajuće društvo na tržištu osiguranja u Bosni i Hercegovini. Osnovano je 1945. godine (pod nazivom *Državni osiguravajući zavod*) a danas predstavlja osiguravajuće društvo sa kombiniranim privatnim i državnim kapitalom. Sarajevo-Osiguranje pruža sveobuhvatnu osiguravajuću zaštitu po vrstama rizika unutar sljedećih vrsta osiguranja: osiguranje osoba, putničko zdravstveno osiguranje, kasko osiguranje cestovnih vozila, osiguranje zračnih letjelica, osiguranje robe u prevozu, osiguranje imovine, osiguranje od odgovornosti za motorna vozila; osiguranje od civilne odgovornosti za zračne letjelice, osiguranje od opće civilne odgovornosti, osiguranje kredita, osiguranje od različitih finansijskih gubitaka, osiguranje života i sl.²

U okviru ovog istraživanja pokušat ćemo dati odgovor na pitanje kakva je uloga osiguravajućih društava u sistemu sigurnosti, te koliko Sarajevo-Osiguranje doprinosi sigurnosti pojedinca i društva na nivou Bosne i Hercegovine. Pored toga cilj je istražiti opšte odrednice sistema sigurnosti, sa posebnim fokusom na sistem sigurnosti u našoj zemlji. Također biće obuhvaćen kocept privatne sigurnosti, sa posebnim fokusom na glavne komponente sistema privatne sigurnosti u našoj zemlji, te ulogu osiguravajućih društava u tom sistemu. Potrebno je ukazati na značaj koji osiguranje ima u u privredi i društvu kao jedan od segmenata održivog ekonomskog rasta jedne države.

¹ Cikotić, S., Smajić, M., Delić, H., Subašić, N., (2018)., Nacionalna sigurnost i privatna zaštita, Sarajevo: Fakultet političkih nauka., str. 47.

² Sarajevo – Osiguranje, www.sarajevoosiguranje.ba/profil/, preuzeto 22.02.2022.

Ključna uloga osiguravajućih društava jeste osiguranje posredne ekonomske zaštite. Međutim, osiguravajuća društva obavljaju i ostale funkcije od kojih je, sa aspekta uticaja na ekonomski rast i razvoj, najznačajnija mobilizacija finansijskih sredstava, odnosno različiti poslovi finansijskog posredovanja. Obavljajući poslove finansijskog posredovanja osiguravajuća društva imaju veoma značajnu poziciju u finansijskom sistemu kao institucionalni investitori. Cilj osiguravajućih društava kao institucionalnih investitora je da obezbjede dodatnu likvidnost na finansijskom tržištu, maksimiziraju profit uz prihvatljiv nivo investicionog rizika te prikupe slobodan kapital i stave ga u funkciju ekonomskog rasta i razvoja jedne zemlje.

2. TEORIJSKO-METODOLOŠKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU

2.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja predstavlja uloga osiguravajućih društava u sistemu sigurnosti, a istraživanja je vezana za sam koncept sigurnosti na nivou Bosne i Hercegovine. Objekat istraživanja jesu osiguravajuća društva sa posebnim fokusom na Sarajevo osiguranje.

2.2. Problem istraživanja

Postojeći okvir razumijevanja sigurnosti omogućuje prepoznavanje položaja osiguravajućih društava u javnom i privatnom sektoru sigurnosti. Savremeno poslovanje nije moguće bez procjene rizika od različitih vrsta prijetnji i ugroza, ali i bez modela i mehanizama za njihovo smanjivanje. U savremenim demokratskim državama sistem sigurnosti se po svom osnovnom obliku bavi nastojanjima za smanjenjem rizika, provođenjem mjera, aktivnosti i postupaka u djelovanju kao i ublažavanju posljedica prirodnih nesreća i katastrofa ili ljudskog djelovanja. Zbog ovoga su osiguravajuća društva potrebna da u fazi procjene i prevencije kao i ublažavanju posljedica prirodnih ili drugih nesreća. Istraživanjem u ovom radu sagledano je u kojoj mjeri učestvuju i utiču osiguravajuća društva na ukupno sigurnost ali i pojedinačne segmente zloupotrebe ovog dijela sigurnosti.

2.3. Osnovni pojmovi istraživanja

Sigurnost - „pojam vrlo širokoga značenja. Podrazumijeva općenito stepen zaštićenosti ljudi od različitih oblika njihova ugrožavanja, zaštitu materijalnih i kulturnih dobara u ličnoj i društvenoj svojini, zaštitu društva i njegovih vrijednosti, cjelokupnu zaštitu države od svih vidova njenoga ugrožavanja, a naposljetku sigurnost podrazumijeva stepen zaštite od ugrožavanja na planetarnom i kosmičkom nivou života općenito i ljudskoga roda u cijelosti. Svi nivoi sigurnosti: planetarni, državni i sigurnost čovjeka-pojedinca, te materijalnih i kulturnih dobara predstavljaju neraskidivu cjelinu.“³

³Beridan, I., Tomić, I., Kreso, M., (2001)., Leksikon sigurnosti, Sarajevo: DES, str. 348

Sistem sigurnosti - Sistem sigurnosti je mehanizam koji omogućava građanima države da svakodnevno obavljaju posao samopouzdan, bez straha i sposobni da maksimalno iskoriste mogućnosti za unapređenje svog načina života. Suštinska pretpostavka njegove ideje je nedostatak prijetnje i strah od vrijednosti jedne države, putem razvijanja i uspostave elemenata tog sistema.⁴

Osiguravajuće društvo - Osiguravajuće društvo je finansijsko tijelo koje pruža usluge osiguranja pojedincima, organizacijama različitih oblika vlasništva. Osiguranje je način zaštite vlastitih interesa i dobrobiti u nepovoljnim uslovima. Vjerovatnoća da se takvi događaji dogode relativno je mala, ali u cjelini je stvarna. Na osnovu statističkih podataka utvrđuju se osigurani rizik, osigurana svota i tarifa.⁵

2.4. Ciljevi istraživanja

Elementarni cilj završnog rada, a time i istraživanja je ustanoviti glavne determinante značaja osiguravajućih društava u sistemu sigurnosti. Također, cilj je pružiti sveobuhvatan pregled dostupnih empirijskih istraživanja odnosa između osiguravajućih društava i sistema sigurnosti u kako bi se identifikovale osnovne karakteristike navedenog odnosa. Pored toga cilj je dati smjernice za buduća istraživanja ove tematike kako bi se omogućili temelji za bolje razumijevanje navedenog odnosa, kako u naučnom području tako i u poslovnoj praksi.

2.5. Hipoteze

Na temelju predmeta i ciljeva istraživanja postavlja se glavna (generalna) hipoteza: „*Osiguravajuća društva predstavljaju važan segment sigurnosti, kako u javnom tako i privatnom sektoru, zbog potrebe smanjenja rizika od različitih prijetnji i ugroza ljudi i materijalnih dobara*“. Polazeći od svrhe i ciljeva istraživanja postavljaju se sljedeće tri pomoćne hipoteze:

⁴ Klare, M. T., Chandrani, Y., (1998)., World security: Challenges for new century. New York, St. Martin's Press., str. 22.

⁵ Blumenfeld, M., (2011)., Insurance Industry Exposure to Derivates dipped in 2010. The SNL Insurance Daily., str. 5-6.

- „Osiguranje je ekonomski institut društvenoga i privrednog života kojim se zaštićuje pojedinac, poslovni subjekt i privredni razvoj od ekonomski štetnih posljedica prirodnih sila i nesretnoga slučaja.“.
- „Najvažnija razlika između tradicionalnih shvatanja sigurnosti i onih savremenih jeste u tome što se sigurnost više ne poistovjećuje samo sa državama, odnosno pri spominjanju fenomena sigurnosti postoji puno više područja bavljenja od vojne problematike i vojne obrane, kao što je to u prošlosti bio slučaj.“.
- „U sigurnosnom menadžmentu, regulacija je praćenje ostvarivanja određenog nivoa sigurnosti organizacije, u svjetlu mjera koje se preduzimaju, i promjene u sistemu mjera, ukoliko se ne postigne odgovarajući nivo sigurnosti.“.

2.6. Metode istraživanja

Metode korištene u ovom radu su: deskriptivna metoda, komparativna metoda, induktivno-deduktivna metoda, te metoda analize sadržaja dokumenata.

2.7. Vremensko-prostorni okvir istraživanja

Istraživanje je provedeno u periodu od decembra 2021. godine do februara 2022. godine. Tok i organizacija istraživanja sastojala se od niza koraka: prvi korak predstavlja prikupljanje relevantne literature koja se odnosi na analiziranu tematiku istraživanja u cilju dobijanja širih spoznaja o teorijskim aspektima predmeta istraživanja. Drugi korak je izrada metodološkog koncepta, kao osnove za empirijsko istraživanje, te razrada instrumenata istraživanja. Treći korak predstavlja samo istraživanje, odnosno prikupanje potrebnih podataka vezanih za predmet istraživanja. Četvrti korak predstavlja analiza i interpretacija prikupljenih podataka.

3. SISTEM SIGURNOSTI

Riječ sigurnost dolazi od od latinske imenice *securitas, atis* (mir duha, bezbrižnost, sigurnost, bezopasnost) i pridjeva *securus* (bez brige, bezbrižan, bez bojazni, koji se ne boji nikakve opasnosti).⁶ Iako se u domaćem jeziku se riječi sigurnost i bezbjedost, u opštoj upotrebi često koriste kao sinonimi, sigurnost predstavlja širi pojam od pojma bezbjednosti, jer pored odsustva opasnosti obuhvata i izvjesnost, samopouzdanje, pa i lakomislenost.⁷ Prije nego što su nastale mirovne studije, a nešto kasnije i kritičke sigurnosne studije, sigurnosna pitanja bila su gotovo izjednačena s državnim djelovanjem.

Države su bile glavni nosoci sigurnosti, ljudska i društvena sigurnost bile su izjednačene s vojnom sigurnosti, a smatralo se da su građani jedne države sigurni, ako ne postoje vanjske prijetnje od strane drugih država. Tradicionalno shvatanje sigurnosti temeljilo se na promatranju vojne moći država i opšteg poretka takvih država, a tradicionalne definicije, koje su bile smještene u prostoru između sile i mira, bazirane su na tri osnovne pretpostavke:⁸ uvjerenju da je država odgovorna za sigurnost, sigurnosna politika bila je usmjerena prema očuvanju postojećeg stanja, te da su vojne prijetnje zahtijevale su efikasnu vojnu odbranu koja je bila primarni interes.

Dakle, sigurnost je jedan od elementarnih fenomena ljudskog društva u svim fazama njegova razvoja. Bilo da se radi o sigurnosti pojedinca, skupine, države ili grupe država, uvijek je riječ o nastojanju da se osiguraju osnovne vrijednosti i stanja za koja se smatra da su od vitalnog značenja. Najvažnija razlika između tradicionalnih shvatanja sigurnosti i onih savremenih jeste u tome što se sigurnost više ne poistovjećuje samo sa državama, odnosno pri spominjanju fenomena sigurnosti postoji puno više područja bavljenja od vojne problematike i vojne obrane, kao što je to u prošlosti bio slučaj. Njihov koncept više nije fokusiran samo na državu, već uključuje i pojedince i zajednicu, odnosno društvo u cjelini. Međutim u okvirima ovog razmatranja akcenat će biti na državnoj, odnosno nacionalnoj sigurnosti.

Pojam nacionalne sigurnosti javlja se u *Sjedinjenim Američkim Državama* i u upotrebi je od četrdesetih godina 20. stoljeća, iako se mnogi autori slažu da on postoji od kada postoje i prve samostalne države koje su, ako su imale namjeru opstati, morale imati razrađene sisteme

⁶ Jones, P., (2003)., *Introducing social theory*, Cambridge, Polity Press, str. 48.

⁷Weaver, O., (2000)., *Societal security: The concept*, National security, Paris, str. 52.

⁸ Klare, M. T., Chandrani, Y., (1998)., *World security: Challenges for new century*. New York, St. Martin's Press., str. 57.

državne, odnosno nacionalne sigurnosti. Od samog nastanka, pojam nacionalne sigurnosti zauzeo je središnje mjesto u sigurnosnim studijama, ali i u međunarodnim odnosima. Smatra se da nacija ima sigurnost kada ne mora žrtvovati svoje legitimne interese kako bi izbjegla rat i kada je sposobna očuvati ih ratom ako bude izazvana.⁹

Nacionalna sigurnost je postignuto ili predviđeno stanje sigurnosti, ona je i područje djelovanja veoma usko specijaliziranih državnih institucija koje, zajedno s ukupnim društvenim nastojanjima imaju za primarni cilj ostvariti nacionalne interese jedne države.¹⁰ Ona treba osigurati stanje u kojem će biti osigurana sloboda države i društva, teritorijalni integritet i suverenitet države u okvirima međunarodno prihvaćenih aranžmana, ljudske slobode i prava građana, politička i socijalna stabilnost društva i države, stabilan ekonomski razvoj i funkcioniranje pravne države, stabilan javni poredak i lična sigurnost građana, te zdravi i stabilni ekološki uslovi.¹¹

Prema Beridanu (2009), „*Niti u jednoj državi nivo demokratske kontrole komponenata nacionalne sigurnosti nije definitivan društveni odnos. To je proces koji se gotovo svakodnevno može mjeriti, pored ostaloga i kroz povratnu akciju, koja podrazumijeva nadzor i kontrolu svake od komponenata sistema sigurnosti u skladu sa ustavnim i zakonskim rješenjima i ovlastima, a potom iznalaženje novih pravnih rješenja i metoda kontrole.*“¹² Tradicionalno, sistem sigurnosti čini pet sektora: vojni, policijski (javna i tajna policija), pravosudni, spoljnopolitički i ekonomski što je, iz aspekta države, uže određenje. Komponente nacionalnih sistema sigurnosti mogu da se podijele na civilni i vojni sektor sigurnosti. Istovremeno, primjerena je i dioba na državni i nedržavni sektor sigurnosti, kao šire određenje komponenti nacionalnog sistema sigurnosti.

U tradicionalno organizovanim nacionalnim sistemima sigurnosti jasno su distancirani: vojni sektor sigurnosti, kojeg čine vojska, vojna policija, vojne službe sigurnosti, civilna odbrana i zaštita, vojno pravosuđe, a nerijetko i vojni sistem socijalnog i zdravstvenog osiguranja i vojno zdravstvo i civilni sektor sigurnosti, kojeg čine ostali subjekti, prije svega policija, obavještajne službe, pravosuđe, organi za izvršenje krivičnih sankcija, inspekcije i carina.

⁹Collins, A., (2010)., Suvremene sigurnosne studije, Zagreb, Politička kultura., str. 51-2.

¹⁰ Grizold, A., (1997)., Međunarodna sigurnost: teorijsko-institucionalni okvir. Fakultet političkih znanosti: Zagreb., str. 22.

¹¹ Kovačević, G., Korajlić, N., Smajić, M., & Ahić, J., (2013)., Novi koncepti razumijevanja odnosa sigurnosti i politike. Policijska i Sigurnost., str. 236.

¹² Beridan, I., (2009)., Politika i sigurnost, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, str. 146.

Ovakva struktura je značajnim dijelom zastupljena i u savremenim sistemima sigurnosti, uz ukidanje grubih podjela pojedinih nadležnosti vojnog i civilnog sektora sigurnosti (npr., u suprotstavljanju terorizmu, organizovanom kriminalu, tehničko-tehnološkim opasnostima, prirodnim nepogodama i sl.). Od sredine prošloga vijeka u državama globalnog Zapada naglo se razvija nedržavni sektor sigurnosti. Takve tendencije u zemljama istačnog bloka primjetne su znatno kasnije.

Iako je polje njihovog djelovanja prvobitno bilo usmjereno ka zaštiti referentnih vrijednosti koje su prevashodna briga tzv. *civilnog sektora sigurnosti*, vremenom su počeli da vrše i izvjesne vojne funkcije u okviru tzv. *privatnih sigurnosnih kompanija* za vojni menadžment, konsalting i pružanje vojnih usluga. Tako je nedržavni sektor, koji je obavljao neke funkcije civilnog sektora sigurnosti, poprimio attribute državnog-vojnog sektora sigurnosti. Prema tome, danas je izraženija dioba na: državni sektor sigurnosti, kojeg čine subjekti i snage koje osniva država i nedržavni sektor sigurnosti, kojeg čine subjekti i snage koje osnivaju nedržavni akteri.

Ideja sigurnosti se ogleda u vezi između politike i koncepta sigurnosti. Vezu između politike i sigurnosti moguće je uspostaviti uvođenjem ideje sigurnosti kao ključne vrijednosti stoje u središtu političkog značenja koncepta. Da bi se ovo razumjelo potrebno je napraviti tri distinkcije: između apsolutne sigurnosti i relativne sigurnosti; između subjektivnih i nesubjektivnih prijetnji; između opstanka i nesigurnosti. Sigurnost je uvijek relativan koncept, apsolutna sigurnost je san, a možda i noćna mora. Obrnuto, moguće je govoriti o apsolutnoj nesigurnosti, i to u situacijama kada se radi o fizičkom opstanku. Moguće je prihvatiti razliku između subjektivnih i nesubjektivnih prijetnji. Subjektivne su one koje se osjećaju u datom trenutku, a nesubjektivne su one koje su poznate iz historiji spomenutog vremena. Neko se može osjećati nesigurnim iako ne postoji stvarna prijetnja, a obrnuto netko se osjeća sigurnim iako historijski zapisi pokazuju da je postojala stvarna prijetnja. Ovo vrijedi i za pojedince i za države.

Potrebno je napraviti distinkciju između opstanka i sigurnosti. Opstanak podrazumijeva egzistenciju - izdržati kao fizičko biće; dok sigurnost, pored opstanka, podrazumijeva postojanje mogućnosti izbora koja je produkt relativne slobode od egzistencijalnih prijetnji. Upravo spomenuta sloboda daje sigurnosti ključnu vrijednost. Opstanak ne garantira sigurnost jer ne eliminira prijetnje. Konfuzija oko opstanka i sigurnosti je ozbiljna greška. Ovakvu grešku, čine i predstavnici Kopenhagenske škole - sigurnost za njih predstavlja nepostojanje egzistencijalne prijetnje referentnom objektu. To nije ništa drugo nego izjednačavanje

sigurnosti s opstankom. Treba uvijek imati na umu daje opstanak potrebni uvjet za izgradnju sigurnosti, jer je sigurnost pozitivan koncept. Prethodni stav je vjerojatno razlog zašto su revolucije i drugo političko nasilje rijetko rezultat djelovanja ljudi čiji su životi determinirani, a gotovo uvijek rezultat djelovanja onih koji uzivaju mogućnost izbora. Potrebno je shvatiti daje sigurnost kao ključna vrijednost politički neutralna.

U sistemu sigurnosti nekih zemalja primjetni su i subjekti međunarodnog sektora sigurnosti, kako civilnog, tako i vojnog, kako međuvladinog, tako i nevladinog (na primjer vojno-civilne mirovne misije, vojne kompanije u ulozi mirovne misije, predstavnici institucija međunarodne policijske i vojne saradnje, organi međunarodnog starateljstva, predstavnici međunarodnih nevladinih humanitarnih organizacija itd.).

Nedržavni sektor sigurnosti nije samo poprimio međunarodne dimenzije, već je i tijesno povezan sa državnim – vladinim i međuvladinim sektorom. Država kojoj se, prema Beridanu (2009), pripisuju demokratska svojstva, je ona u kojoj su politički odnosi uređeni ustavom, čije odredbe se poštuju, a odražavaju:¹³ funkcionalan višestranački sistem, funkcionalan izborni sistem za sve nivoe vlasti, razgraničenu zakonodavnu od izvršne i sudske vlasti, koje odvojeno funkcioniraju, poštovanje i provođenje odredbi međunarodnog prava o ljudskim pravima i slobodama građana te države, te generalno, pravnu državu u kojoj su otklonjeni uvjeti i pretpostavke za totalitarnu vladavinu pojedinca, partijske ili druge elite.

¹³Beridan, I., (2009)., Politika i sigurnost, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, str. 148.

4. SISTEM SIGURNOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Više od pola stoljeća pridaje se izuzetno veliko značenje problematici nacionalne sigurnosti a to je posebno prisutno na zapadu i uvijek se polazi od elementarne činjenice da ekonomski potencijal jedne zemlje određuje i njenu sigurnost. Zbog toga se u novije vrijeme ekonomska strategija kao naučna disciplina navodi kao sastavni dio strategije razvoja sigurnosti svake zemlje. Nacionalnu sigurnost neophodno je prosuđivati kroz projekat razvoja a ne projekt vladanja jer ovaj posljednji može i ugrožavati nacionalnu sigurnost i ničim je ne može garantovati. On je orijentiran na koncepciju očuvanja sistema vladanja i onih koji obnašaju vlast.

Projekt vladanja dobrim djelom je projekt prisvajanja profita i on je duboko urezan u čovjeku posebno ako se želi očuvati vlast i pridobiti profit a kako svijet liči na neku vrstu kockarnice prisutna je preraspodjela novca na najsavremeniji način pa je to za pojedince izazovno. Prema tome konstatacija može biti da nacionalna sigurnost ne počiva samo na vojsci i policiji to nije briga samo njihova već cijelog društva, države i cjelokupnog naroda kao i institucija koje postoje u određenoj državi. Strategija na kojima se nacionalna sigurnost zasniva u svakoj državi, pa i u BiH je:¹⁴ ekonomska strategija, političko-diplomatska strategija, te vojna strategija.

Pojedini teoretičari govore i o psihološkoj strategiji ali po većini istomišljenika ona je sadržana u ove tri. Osim ovih strategija gledajući šire međunarodnu zajednicu svaka od država ima i svoje promjene, svoja načela koja određuje njeno ponašanje tako da u definisanju svoje strategije nacionalne sigurnosti BiH kao i druge države mora polaziti od načela koja govore o međunarodnom okruženju od analize stanja u samoj zemlji. Kada je riječ o međunarodnom okruženju tada je neophodno istaći međunarodne organizacije i procese koje bitno utiču na sigurnosni sistem BiH a to su:

- težnja u NATO savez-partnerstvo za mir,
- EU organizacija za europsku saradnju i sigurnost,
- uticaj UN-a,
- ujedinjenje dvije Njemačke,
- raspad SFRJ,

¹⁴ Klare, M. T., Chandrani, Y., (1998)., World security: Challenges for new century. New York, St. Martin's Press., str. 63.

- raspad SSSR-a,
- stanje u Jugoistočnoj Europi,
- uloga SAD-a u Jugoistočnoj Europi,
- uvođenje eura,
- kurs dolara, te
- prisustvo visokog predstavnika u BiH.

Kada je riječ o unutrašnjem stanju, definisanju strategije nacionalne sigurnosti neophodno je uzeti: ukupne privredne prilike, monetarna politika, posredovanje prirodnih resursa, postojeći pravni sistem, stanje i migracije, stanje izbjeglica, socijalna sigurnost, stanje nezaposlenih i sl.¹⁵ Bosna i Hercegovina još uvijek nema zaokružen sistem nacionalne (državne) sigurnosti, što je prouzrokovalo odlaganje donošenja najvažnijeg akta iz domena sigurnosti jedne demokratske zemlje, Dokumenta o sigurnosnoj politici Bosne i Hercegovine.

Jedan od najvećih problema koje država Bosna i Hercegovina bez sumnje ima je „zamršena“ struktura vlasti, te proces tranzicije iz kojeg nastoji da izađe preko dvadeset godina. Bosna i Hercegovina kao demokratska država koja se nalazi u procesu tranzicije, sa svim unutrašnjim protivrječnostima političke, etničke, ekonomske, kulturne i druge prirode, nastoji oblikovati novi model razvoja demokratije i njenih institucija, primjereno razvoju svih savremenih civilizacijskih društava.¹⁶ Dakle, traži se takva priroda transformacije koja treba dati odgovarajući okvir u iznalaženju optimalnih rješenja i objektivnom sagledavanju svih prepreka različitog karaktera i intenziteta koje još uvijek opterećuju bosanskohercegovačku društvenu realnost.

Afirmacija i brisanje razlika prošlosti između građana i naroda Bosna i Hercegovina, ujedno je i put za reafirmaciju svih demokratskih principa koje daju važan poticaj stabilnosti političkog sistema u Bosna i Hercegovina, zato što niti jedan politički sistem ne može egzistirati ukoliko on u kontinuitetu ispoljava nestabilne sigurnosne tendencije koje dovode u pitanje osnovne vrijednosti društva. Euroatlanske intergacije nameću nam niz potrebnih izmjena u svim sferama društva, kako bi Bosna i Hercegovina postala sastavni dio jedne velike zajednice, čime bi joj se pružile različite mogućnosti razvoja, kao i svojevrsna zaštita svih društvenih i državnih vrijednosti. Svi unutrašnji problemi s kojima se Bosna i

¹⁵ Collins, A., (2010)., *Suvremene sigurnosne studije*, Zagreb, *Politička kultura.*, str. 55.

¹⁶ Ahić, J., (2004)., *Dokument o sigurnosnoj politici Bosne i Hercegovine.*, *Conditio sine qua non.*, *Kriminalističke Teme.*, str. 358.

Hercegovina susreće, čine je nepouzdanim sigurnosnim subjektom međunarodnih odnosa. Na osnovu toga može se konstatovati da kreiranje politike sigurnosti postaje veliki izvor uticajnih varijabli u odnosu prema problemima same nacionalne sigurnosti.¹⁷ Zbog toga se kao jedino rješenje nameće stvaranje kvalitetne i efikasne politike sigurnosti, koja će dovesti do stvaranja povoljne klime za napredak Bosne i Hercegovine na putu ka Europskoj uniji.

Bosna i Hercegovina je opredjeljena za aktivnu međunarodnu saradnju na političkom, ekonomskom i sigurnosnom planu, te bi trebala uložiti napore ka približavanju i institucionaliziranju odnosa s odgovarajućim međunarodnim strukturama.¹⁸ Uspostavljanje efikasnog mehanizma koordinacije među različitim nivoima vlasti za prenošenje, provedbu i primjenu prava EU treba rješavati kao prioritetno pitanje kako bi u državi postojao jedinstven stav po pitanjima vezanim za EU. Europska Unija također nastavlja svoje prisustvo u Bosni i Hercegovini u okviru zajedničke vanjske politike, te europske sigurnosne i odbrambene politike. Bosna i Hercegovina sve više preuzima odgovornosti, preduzima aktivnosti usmjerene ka izgradnji takvog sigurnosnog sistema kroz nadležne institucije, koje će joj moći pružiti adekvatnu zaštitu i poštivanje vitalnih vrijednosti kao i mogućnosti za promociju i ostvarivanje njenih sigurnosnih interesa. U tom cilju, Bosna i Hercegovina će bržim i efikasnijim koracima krenuti ka Europskoj Uniji.

¹⁷Buzan, B. (1991)., *People, States and Fear; An Agend for International Security Studies in the Post-ColdWar Era*. London: Harvester Wheatsheaf., str. 4.

¹⁸Masleša, R., (2004)., *Značaj sigurnosne politike u planiranju i provođenju prevencije iz oblasti sigurnosti Kriminalističke Teme.*, str. 60.

5. SISTEM PRIVATNE SIGURNOSTI

Prema zakonskim odrednicama pojam fizičkog osiguranja definiran je kao neposredno čuvanje i osiguravanje lica i imovine putem pripadnika osiguranja. Pripadnici osiguranja neposredno primjenjuju, zakonom definisane mjere u cilju sprečavanja protivpravnih radnji kojima se otuđuje, oštećuje ili na drugi način ugrožava imovina, koju osigurava i sprečava ugrožavanje fizičke sigurnosti lica koje se osiguravaju. U odnosu na izvor prijetnje, nerijetko se pravi razlika između unutrašnje i spoljne sigurnosti.

Po navedenom shvatanju, za unutrašnju sigurnost zadužena je policija, za spoljnu sigurnost zadužena je vojska dok su i za jedno i za drugo zadužene obavještajne službe. Međutim, zbog procesa globalizacije gubi se jasna razlika između unutrašnje i spoljne oblasti, te je sve manje prijetnji koje na ovaj način mogu biti definisane. Takođe, globalizacija i kraj hladnog rata doveli su do sve intenzivnije privatizacije sigurnosti, odnosno do nastanka privatnih vojnih, sigurnosnih i obavještajnih kompanija. U novije vrijeme osiguranjem se sve intenzivnije bave i privatne agencije.

Pojam sigurnosti u objektivnom smislu predstavlja odsustvo prijetnji po usvojene vrijednosti, dok u subjektivnom značenju predstavlja odsustvo straha od toga da će date vrijednosti biti ugrožene. U odnosu na nivo na kome se nalazi vrijednost koja se želi zaštititi, odnosno na kojoj se nalazi referentni objekat sigurnosti, razlikujemo: ljudsku, državnu, regionalnu, te međunarodnu ili globalnu sigurnost. Sigurnost se tradicionalno, i u teoriji i u praksi, vezuje za suverenu državu kao za glavni subjekat, ali i objekat sigurnosti, i za njen monopol nad legitimnom primjenom fizičke i, iznad svega, vojne sile.

U našem jeziku se u političkom govoru često pravi razlika između pojma javne sigurnosti (stanje u kome su isključeni protivpravni akti) i pojma državne sigurnosti (odsustvo prijetnji po ustavni poredak, političku nezavisnost, teritorijalni integritet i cjelovitost države). Međutim, u posljednjih nekoliko decenija došlo je do kritičkog preispitivanja ovakvog, vojnog i državocentričnog pristupa sigurnosti, što je dovelo do proširenja njegovog značenja na nevojne oblasti, poput politike, ekonomije, društva itd. Otuda i savremeno razlikovanje pojmova tvrde, vojne sigurnosti i meke, nevojne sigurnosti.

U odnosu na izvor prijetnje, često se pravi razlika između unutrašnje i spoljne sigurnosti. Po navedenom shvatanju, za unutrašnju sigurnost zadužena je policija, za spoljnu sigurnost zadužena je vojska dok su i za jedno i za drugo zadužene obavještajne službe. Međutim, zbog

procesa globalizacije gubi se jasna razlika između unutrašnje i spoljne oblasti, te je sve manje prijetnji koje na ovaj način mogu biti definisane. Takođe, globalizacija i kraj hladnog rata doveli su do sve intenzivnije privatizacije sigurnosti, odnosno do nastanka privatnih vojnih, sigurnosnih i obavještajnih kompanija.

U vrijeme prvog i drugog talasa globalizacije tumačen je isključivo kao vojni pojam, a glavni subjekt i objekt bila je suverena država. Po najvećem broju istraživača sigurnost je u ovom periodu određivana kao objektivno stanje, subjektivno osjećanje ili uvjerenje, te je sigurnost određivana kao stanje kada nema prijetnji usvojenim vrijednostima. Nacionalne države su, polazeći od ovakvog shvatanja sigurnosti, samo uvećanjem vlastite vojne moći ili pristupanjem odgovarajućim savezima nastojale da isključe ili smanje mogućnost poraza u oružanim sukobima. Sigurnost pojedinca, globalnih društvenih grupa (naroda i nacija) i parcijalnih društvenih grupa, određivana je odnosom između prijetnji i pitanja sposobnosti da se prijetnjama odgovori.

5.1. Fizičko osiguranje kao funkcija i sadržaj sistema zaštite

Kod nas se koriste različiti modaliteti fizičkog osiguranja. Poslove fizičkog osiguranja moguće je još razvrstati na sljedeće kategorije: zaštita lica i imovine, zaštita osoba, transport novca i drugih dragocijenosti, te osiguranje javnih skupova. Mjere osiguranja moraju biti srazmjerne riziku, što je osnovno načelo koje predstavlja polaznu tačku za organiziranje službe osiguranja. Mjere osiguranja u principu imaju preventivni karakter, što podrazumijeva da služba osiguranja prvenstveno treba da otklanja sve uzroke koji bi mogli da dovedu do napada na zaštićena lica i imovinu.

Sigurnost je uvijek relativan koncept, apsolutna sigurnost je san, a možda i noćna mora. Obrnuto, moguće je govoriti o apsolutnoj nesigurnosti, i to najčešće u situacijama kada se radi o fizičkom opstanku. Moguće je prihvatiti razliku između subjektivnih i nesubjektivnih prijetnji. Subjektivne su sve one koje se osjećaju u datom trenutku, a nesubjektivne su one koje su poznate iz povijesti spomenutog vremena. Neko se može osjećati nesigurnim iako ne

postoji stvarna prijetnja, a obrnuto netko se osjeća sigurnim iako povijesni zapisi pokazuju da je postojala reaka prijetnja.¹⁹ Ovo vrijedi i za pojedince i za države.

Služba fizičkog osiguranja dužna je da surađuje sa svim strukturama u poduzeću koje osigurava. Naime, osiguranje je dio redovine djelatnosti poduzeća. Na koji će se način neposredno organizovati fizičko i tehničko osiguranje lica i imovine ovisiće od velikog broja činilaca a prije svega od materijalne mogućnosti, broja objekata koji se čuvaju, karaktera poslovanja i sl. Međutim, ne glede na odabrani način organizovanja službe osiguranja, važno je da odgovornost za uspješno obavljanje ovih poslova snosi subjekat čija se imovina osigurava. Zato će uvijek i kod svih rješenja, biti određeno jedno lice za menadžera-šefa službe osiguranja, koje će biti odgovorno za sigurnost lica i imovine. Poslovi osiguranja nisu spojivi sa drugim poslovima u poduzeću. Kvaliteta cjelokupne službe osiguranja važniji je od broja čuvara koji osiguravaju.

5.2. Organizacioni oblici službe osiguranja

Konkretna organizacija službe fizičkog osiguranja uvjetljena je potrebama i zahtjevima koji su unaprijed definirani od strane osiguranja lica i imovine i poduzeća. Definisane potrebe i zahtjevi mogu se pravilno kvalitetno i blagovremeno ispuniti kroz tri osnovna organizaciona oblika SFO (*služba fizičkog osiguranja*): sopstvena SFO, angažirana SFO i Kombinirana SFO. Četvrti organizacioni oblik predstavlja tzv. zatečena-zajednička SFO i predstavlja specifičan oblik koji se javlja kod izuzetno velikih poslovnih objekata koje koriste više različitih poduzeća, gdje se SFO organizuje za cjeli objekat. Svaka od ovih komponenti može da se uvede i da funkcioniše kao zasebna cjelina, ali jedino se postiže efekat kad se istovremeno organizuje uvođenje kompletnog sistema osiguranja.

Sopstvena SFO, sa ljudskim, materijalnim i organizacionim resursima je obaveza poduzeća. Osnovne karakteristike sopstvene SFO su sljedeće:²⁰ u fazi prijema može se uraditi kvalitetnija selekcija kadra, značajno manji broj ljudi koji se mijenjaju na tim poslovima, lakše se kontrolira i unapređuje, veća je lojalnost pripadnika SFO, lakša je stimulacija i motivacija, dugoročno cijena rada nije skuplja nego kod angažirane SFO,

¹⁹ Ejodus, F., (2007)., Savremene teorije sigurnosti, Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova, Beograd., str. 112.

²⁰ Mandić, J. G., (2004)., Sistemi osiguranja i zaštite, Fakultet civilne odbrane univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 108.

osnovna obuka pada na teret poduzeća, te je veći stepen iskorištenosti zaposlenih.

Angažirana SFO, sa ljudskim, materijalnim i organizacionim resursima je obaveza poduzeća koja pružaju ovu vrstu usluge. Osnovne karakteristike angažirane SFO su: imaju veće ljudske i materijalne resurse, značajno veća mogućnost zamjene zaposlenih, veći broj izvršilaca na pojedinim poslovima, manja privrženost ove službe interesima poduzeća, otežano motiviranje, kratkoročno je cijena koštanja manja nego kod sopstvene SFO, obuka zaposlenih je odgovornost njihovog poduzeća, zatim manji stepen iskorištenosti zaposlenih SFO.

Kombinirana SFO je kombinacija sopstvene i angažirane SFO, kada one zasebno ne mogu ispuniti svoje zadatke. Kombinirana SFO može imati: privremeno rješenje se prihvata kada je potreba poduzeća vezana za događaj čije je trajanje ograničeno (otvaranje objekata, štrajk), prelazno rješenje se poduzima u fazi organizovanja sopstvene SFO, a kao trajno rješenje se sprovodi kada poduzeće nema razloge da za neke poslove troši svoje resurse (transport novca, osiguranje isturenih objekata).

Kombinirana SFO može preći u sopstvenu, a rjeđe u angažovanu. Zatečena – zajednička SFO se javlja kod velikih poslovnih objekata koje koriste više različitih poduzeća. Veliki poslovni objekti mogu se koristiti kao prodajni prostor (maloprodaja, veleprodaja, magacin), kancelarijski prostor i kombinacija ove dvije namjene. Sistem fizičkog osiguranja velikog objekta organizuje se po principu spoljašnjeg – posrednog osiguranja, dok se unutrašnje osiguranje prepušta poduzećima koja prostor koriste.

5.3. Faktori u izboru organizacionog oblika fizičkog osiguranja

Opredjeljujući faktori u izboru oblika SFO su sljedeći:²¹ stvarne potrebe u skladu sa zahtjevima sistema, kvalitet obavljenog posla, materijalni i nematerijalni troškovi, obuka radnika SFO, zatim stimulacija, sankcija i veća odgovornost zaposlenih, kao i stepen funkcionisanja SFO. Prije iznajmljivanja usluge fizičke zaštite moraju se: tvrditi potrebe (djelokrug rada, kontrolne tačke, radno vrijeme), definirati zahtjevi posla (zadaci radnicima), te odrediti opći i posebni uvjeti (uvjete postavlja poduzeće koje traži uslugu, a ispunjava ih davalac usluge). Unutrašnja organizacija SFO ovisi od projektovanih

²¹ Mandić, J. G., (2004)., Sistemi osiguranja i zaštite, Fakultet civilne odbrane univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 112.

obaveza i broja izvršilaca. Potrebno je definirati vrstu prostora koji se osigurava. On se dijeli na: *javni – slobodni prostor*, gdje nema ograničenja pristupa (prodavnice, parkovi), *poluslobodni prostor*, gdje postoji djelimičan pristup (škole, bolnice, hoteli), te *štićeni – restriktivni prostor*, gdje postoji potpuna kontrola pristupa (proizvodni pogoni i sl).

Broj izvršilaca ovisi od tri osnovna faktora: broja i vrste ulaza u poduzeće i intervala korištenja tih ulaza, broja, sastava i vremena rada patrola, te zahtjeva za posebne namjene SFO. Organizacija SFO uvjetljava i izradu rasporeda rada SFO, koji sadrži točan broj izvršilaca, radno vrijeme, zadatke, zahtjeve za odmorima, bolovanjima i sl.²²

5.4. Tehnička komponenta privatne sigurnosti

Da bi tehnička zaštita bila u potpunosti efikasna kao tri osnovna segmenta se navode: oprema sa kojom je izvedena, iznalaženje optimalnog rešenja za objekat, te stručnost i kvalitet radova koji su izvedeni. Sistem tehničke zaštite predstavlja povezivanje dvaju ili više sredstava, naprava i uređaja koji zajedno čine funkcionalnu cjelinu. Sredstvima i napravama tehničke zaštite, podrazumijevaju se:

- **sredstva i naprave za tjelesno sprečavanje nedopuštenog ulaska osoba u štiićeni objekt, a posebno:** specijalne ograde, specijalne rampe i barikade, protuprovalna vrata, sve vrste brava sa serijskim brojem ili kodom, specijalne građevne konstrukcije, neprobojna stakla i slične konstrukcije, oprema za pohranu, čuvanje i prijenos vrijednosti, predmeta i dokumenata (kase, trezori, sigurnosni spremnici i sl.), naprave za detekciju metalnih predmeta, rendgenski uređaji za kontrolu prtljage, te druga mehanička i/ili elektro-mehanička sredstva i naprave propisane u postupku provedbe tehničke zaštite.
- **elektronički sigurnosni sistemi koji omogućuju efikasnu zaštitu štiićenog objekta, a posebno:** protivprovalni i protuprepadni sistemi s javljačima raznih izvedbi (aktivnim i pasivnim), sistemi kontrole i registracije prolaza, sistemi kojima se obavlja stalni nadzor nad štiićenim objektom s jednog mjesta (video nadzorni sistemi), sistemi centralnog prijama i signalizacije alarma - centralni

²² Daničić, M., (2005)., Osiguranje lica i imovine poduzeća u Republici Srpskoj, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka., str. 23.

dojavni sistem i centralni tehnički nadzor integralni sistemi zaštite s najmanje jednim nadzornim mjestom unutar štíćenog objekta.

Provođenje tehničke zaštite podrazumijeva sljedeće: snimku postojećeg stanja štíćenog objekta i analizu problema s ocjenom, izvedbu procjene ugroženosti, izvedbu sigurnosnog elaborata, definiranje projektnog zadatka, pprojektovanje sistema tehničke zaštite, izvedbu sistema tehničke zaštite, stručni nadzor nad izvedbom radova, obavljanje tehničkog prijama sistema tehničke zaštite, održavanje i servisiranje sistema tehničke zaštite, te upotreba sistema tehničke zaštite.

Sigurnosne službe predstavljaju mješavinu djelatnosti kao što je policijski posao na višem nivou prema prijetnjama iznutra, a kao što je na primjer organizirani kriminal, kontraobavještajnog djelovanja prema strancima i osobama za koje postoje indicije da rade za strane obavještajne službe, praćenje i suzbijanje političkog nasilja u funkciji političke policije. One operativno svoje aktivnosti mogu obavljati unutar, ali i van zemlje.

Za razliku od sigurnosnih službi glavni fokus obavještajnih službi je da podrže dugoročno planiranje i identifikovanje prijetnji uglavnom na strateškom nivou kako bi podržali donosiocice odluka prije svega na vanjsko-političkom planu. Kontraobavještajno djelovanje bez obzira da li je smješteno u neku od ove dvije organizacije popunjava sigurnosno područje koje je granično između ova dva. U određenom broju zemalja postoji samo jedna civilna služba koja ima odrednice obavještajno-sigurnosne službe. Zbog mogućeg djelovanja više različitih obavještajnih službi na istim prijetnjama obično se usmjeravanje službi vrši na nivou ili jedne centralne obavještajne agencije, nekog komiteta zaduženog za obavještajno-sigurnosne poslove ili ministarstva.

6. PRIVATNA SIGURNOST U BOSNI I HERCEGOVINI

U suštini država ima određeni monopol nad legitimnim korištenjem sile i samo ona pruža sigurnost, odgovorna je za pružanje unutrašnje sigurnosti i za odbranu od prijetnji izvana. Međutim, u posljednjih nekoliko godina, događanja na svjetskoj sceni i talas unutarnjih sukoba u prvi plan izbacili su novi fenomen poznat pod nazivom privatna sigurnost.²³ Privatizacijom sigurnosnih funkcija, privatni sigurnosni sektor je dobio ulogu koja je povijesno pripadala državnim organima sigurnosti. Ona podrazumijeva uporabu odgovarajućih aktivnih i pasivnih sredstava, i načina rada u službi sigurnosti i zaštite različitih subjekata.

Spektar ovih subjekata je veoma širok i on obuhvata zaštitu svega onog što nije obuhvaćeno zaštitom koju pruža javna sigurnost – policija, odnosno drugi odgovarajući državni organi. Kao što je prethodno istaknuto, prve oblike ovakve organizacije privatne sigurnosti nalazimo u Engleskoj, a nešto kasnije u Sjedinjenim Američkim Državama. Danas sa širenjem Europske unije, sektor privatne sigurnosti doživljava svoju ekspanziju. Konferencija europskih službi sigurnosti (CoESS) održana 1999. godine, procijenila je da u tom trenutku ima više od 500,000 čuvara koji rade za 10.000 privatnih sigurnosnih kompanija specijalizovanih za čuvanje industrijskih zona, kancelarija, javnih prostorija, prodavnica, ambasada i aerodroma, zatim za prijevoz novca i zaštitu pojedinaca i domaćinstava u zemljama članicama EU.

U zemljama nekadašnje Jugoslavije, ova industrija se brzo razvijala uporedo sa završecima ratnih dešavanja devedesetih godina prošlog stoljeća, kada je bila u povoju. Faktori koji su doprinijeli rastu privatne sigurnosti u ovim zemljama su prije svega slabe državne institucije, neefikasna i autoritarna policija, korupcija u državnim organima kao i visok nivo kriminaliteta u društvu. Iz svega navedenog možemo reći da sektor privatne sigurnosti predstavlja poseban nivo sigurnosti pored onog kojeg nude državne sigurnosne strukture, a koji klijenti očigledno spremno prihvataju i smatraju veoma dragocijenim. U tom smislu možemo ponuditi i teorijsku definiciju po kojoj je privatna sigurnost grana sigurnosti koja organiziranim samostalnim ili zajedničkim sistemom i planskim djelovanjem putem pojedinca, organizacija, privatnih ili profesionalnih kompanija,

²³ Kržalić, A., (2007)., Stanje private sigurnosti u Bosni i Hercegovini, CSS.

osigurava ličnu zaštitu ili zaštitu drugih, kao i zaštitu pojedinih visoko pozicioniranih ličnosti, prostora, poslovanja, a koji nisu u nadležnosti državnih organa.²⁴

6.1. Privatizacija sigurnosnog sektora po zapadnom modelu

Političke promjene, koje su zadesile zemlje bivše Jugoslavije, kao i promjene koje su se desile u totalitarnim sistemima u zemljama Latinske Amerike, Azije i jednom dijelu Afrike, najbolje oslikavaju put političke tranzicije. Upravo su ove promjene u posljednje vrijeme postale osnovni inicijator, kako kolektivne sigurnosti, tako i sigurnosti na nacionalnom nivou. Generalno govoreći, tranzicija je definirala interval sigurnosne politike koji je doprinijeo i privatizaciji sigurnosnog sektora²⁵

U sklopu političkih promjena, koje su se događale tijekom raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Bosna i Hercegovina je pretrpjela najveća razaranja, štete u ekonomskom bilansu i ljudske žrtve, tijekom rata koji je vođen na njenom prostoru od 1992. do 1995. godine. Veliku ulogu u održavanju i povećanju nivoa sigurnosti, nakon potpisivanja *Dejtonskog sporazuma* 1995. godine imale su snage NATO-a, koje su u decembru 2004. godine zamijenjene snagama *Europske unije* (EUFOR-om). Naime, nivo sigurnosti je sve više rastao, ali u mnogim oblastima etničke podjele i uski politički interesi i dalje ometaju brži proces integracija u EU i NATO.²⁶

Proces privatizacije privatne sigurnosti u BiH zakonski je definiran 2002. godine, a prve privatne sigurnosne agencije koje se bave poslovima osiguranja pojavile su se, neposredno po završetku ratnih dešavanja, 1995. godine. To je period koji je obilježen izrazitim razvojem PSA, na šta su uticali različiti faktori, kao i veliki broj pljački prijevoza novca i banaka. Takav trend razvoja PSA, bio je gotovo u nekoj mjeri i za očekivati, jer je veliki broj demobilisanih boraca ostao bez posla. Navedenom broju se priključio i velik broj otpuštenih policajaca i pripadnika obavještajnih službi iz tada postojeća tri sistema. Drugi faktor koji je značajno doprinijeo razvoju PSA, jeste rastuća stopa kriminala širom zemlje u trenutku kada je nepovjerenje u državne organe sigurnosti bilo veoma veliko, a javnost se uglavnom osjećala nesigurno u poslijeratnom vremenu. To najbolje oslikava činjenica da su u ovom periodu krađe i oružane pljačke bile opasnosti koje su najviše navodile

²⁴ Kržalić, A., (2007)., Stanje private sigurnosti u Bosni i Hercegovini, CSS., str. 102.

²⁵ *Ibid*, str. 104.

²⁶ *Ibid*, str. 108.

klijente da angažiraju PSA u BiH, dok nije bilo veće potražnje za uslugama fizičkog i tehničkog osiguranja. Nagli zaokret u privatizaciji PSA koji se desio 2002. godine, posljedica je zajedničkog djelovanja različitih faktora. Kao prvi faktor vidimo dugogodišnju tezu o agencijama kao „(polu)kriminalnim“ organizacijama, kao i međusobne optužbe tadašnjih vlasnika agencija da neke agencije rade isključivo za političku stranku ili pak kao paravojne formacije.²⁷

Privatizacijom privatnog sigurnosnog sektora 2002. godine, odnosno donošenjem zakona u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, obezbjeđeno je ministarstvima unutarnjih poslova da se usmjere na osnovne aktivnosti po pitanju nadzora rada PSA, čineći tako ovaj sektor sigurnosti, transparentnim, odgovornijim, isplatljivijim i efektivnijim. Također, očito je da se proces privatizacije sigurnosnog sektora u BiH, odvijao na način promišljenog vladinog ponivoa sličnom onom u razvijenim zapadnim zemljama, odnosno, kako to ističe *Herbert Vulf*, po sistemu odozgo na dolje (*top-down*).²⁸

6.2. Zakonska uređenost privatne sigurnosti

Bosna i Hercegovina ima zakone koji reguliraju rad privatnog sigurnosnog sektora. Ova grana privrede je definirana zakonima o agencijama za zaštitu lica i imovine iz 2002. godine.²⁹ Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH je posljednji put izmjenjen 2008. godine i nosi novi naziv koji glasi Zakon o agencijama i unutrašnjim službama za zaštitu ljudi i imovine.³⁰ Drugi pravni akti relevantni za privatnu sigurnost su zakoni o oružju, zakoni o privrednim društvima, te zakoni o zaštiti od požara.

Koncepcijski i sadržajno, zakoni o privatnoj sigurnosti predstavljaju posebne zakone na nivou entiteta i Distrikta Brčko, kojim se propisuju uvjeti i način obavljanja djelatnosti zaštite, nosioci te djelatnosti, tj. uvjeti koje moraju ispunjavati lica koja neposredno vrše poslove zaštite, njihova ovlaštenja i dužnosti u obavljanju poslova zaštite, nošenje

²⁷ Kržalić, A., (2007)., Stanje private sigurnosti u Bosni i Hercegovini, CSS, str. 113.

²⁸ Wolf, H., (2006)., *Reconstructing the Public Monopoly of Legitimate Force*. U: Bryden, A., Caparini, M. (2006). *Private actors and security governance*. DCAF, Geneva, str. 4.

²⁹ Tri zakona koja reguliraju rad privatnih sigurnosnih kompanija u BiH su: Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH (Službene novine FBiH br. 50. 14. oktobar 2002., Zakon o zaštiti ljudi i imovine i djelatnosti privatnog detektiva u RS (Službene novine Republike Srpske br. 50/2002.), te Zakon o agencijama za osiguranje lica i imovine i privatnoj detektivskoj djelatnosti Distrikta Brčko, donesen 14. jula 2004. godine.

³⁰ Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH (“Službene novine Federacije BiH”, broj 78/08)

uniforme, upotreba vatrenog oružja i sile, organizovanje unutrašnje službe zaštite, rad privatnog detektiva i sl.³¹ U Republici Srpskoj ova oblast je uređena Zakonom o agencijama za osiguranje lica i imovine i privatnoj detektivskoj djelatnosti.³²

³¹ Kržalić, A. (2007). Stanje private sigurnosti u Bosni i Hercegovini, CSS., str. 122.

³² Zakon o agencijama za osiguranje lica i imovine i privatnoj detektivskoj djelatnosti („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 4/12)

7. TEORIJSKE ODREDNICE OSIGURANJA

Osiguranje je ekonomski institut društvenoga i privrednog života kojim se zaštićuje pojedinac, poslovni subjekt i privredni razvoj od ekonomski štetnih posljedica prirodnih sila i nesretnoga slučaja. Osiguranje (engl. *insurance*) zapravo je privredna djelatnost u kojoj se zainteresiranima pruža ekonomska zaštita od različitih opasnosti koje ugrožavaju njihovu imovinu ili tjelesni integritet.³³ Smisao i svrha zaštite ostvaruju se unaprijed prikupljenim sredstvima koja se poslije koriste za nadoknadu materijalnih i nematerijalnih gubitaka (oštećenja imovine i tjelesne povrede).³⁴

Sistem osiguranja ima dvije osnovne funkcije, a to su funkcija zaštite i mobilizacijsko-alokacijska funkcija. Funkcija zaštite odnosi se na neposrednu i posrednu zaštitu, pa tako neindirektna zaštita obuhvaća sistem preventive, koji se ostvaruje prihvaćanjem i primjenom tehničkih standarda i normi te sistemom represije, koji podrazumijeva poduzimanje mjera za spašavanje ljudi i imovine.

Indirektna zaštita podrazumijeva pak isplatu odšteta koje osiguranicima isplaćuju društva za osiguranje za one rizike koji su definirani ugovorima o osiguranju, a ima pokriće u prihodima koje društva za osiguranje prikupljaju obračunom i naplatom premija osiguranja.³⁵ S druge strane, mobilizacijsko-alokacijska funkcija izražava se u redistribuciji štednje suficitarnih sektora i njenoj alokaciji deficitarnim sektorima kanalima finansijskih tržišta.

Aktuarska profesija je relativno mala, ali je izuzetno cijenjena profesija širom svijeta. Prema aktuelnosti zanimanja, profesija aktuara se redovno rangira među najpoželjnijim u svijetu. Iz tog razloga, posao aktuara je po pravilu izuzetno dobro plaćen, ali i veoma odgovoran. Istovremeno se od aktuara očekuje da posjeduje raznovrsne kvantitativne vještine i znanja. Aktuarska nauka je mješavina akademske strogosti i poslovne prakse. Aktuar mora opravdati zaključke statističkim podacima i nikada se ne smije osloniti samo na vlastitu intuiciju.³⁶

U samim počecima primjene osiguranja, rizik je bio veoma veliki za osiguranika pošto se procjena zasnivala na intuiciji, a ne na primjeni matematičkih i statističkih metoda. Tek sa

³³ Bajramović, Z., (2016)., Upravljanje ljudskim resursima sigurnosnog sektora Bosne i Hercegovine, Sarajevo: Fakultet političkih nauka., str. 46.

³⁴*Ibid*, str. 47.

³⁵ Blumenfeld, M., (2011)., Insurance Industry Exposure to Derivates dipped in 2010. The SNL Insurance Daily., str. 77-8.

³⁶ Kočović, J., Šulejić, P., Rakonjac Antić, T., (2010)., Osiguranje, Beograd, CID Ekonomskog fakulteta, str. 33.

razvojem teorije vjerovatnoće i *Zakona velikih brojeva*, ali i drugih važnih teorijskih okvira za primjenu statističkih modela u aktuarskoj praksi, stvorila se baza za razvoj aktuarske profesije. Ekspanzija aktuarske nauke u nove oblasti, kao što je na primjer dinamička finansijska analiza, svjedoči o nastavku razvoja ove profesije. Aktuarska nauka je prije svega utemeljena u poslovnoj praksi.³⁷

Aktuari su u svakom osiguravajućem društvu važni s obzirom da, sa jedne strane, štite prava vlasnika polica kroz provjeravanje stvarne finansijske moći osiguravača, dok sa druge strane pružaju usluge osiguravaču, tako što adekvatno brinu o solventnosti osiguravača. Životno osiguranje predstavlja dugoročno osiguranje koje u značajnoj mjeri štiti osobu, odnosno ugovaraoca životnog osiguranja, od rizika prerane smrti. Taj rizik se dijeli na veću grupu ljudi koji sačinjavaju rizičnu zajednicu osiguranja života. Ugovorom o životnom osiguranju rizik prerane smrti srazmjerno se povećava prema isteku roka na koji je sklopljen. Rizik za osiguratelja nije sadržan u mogućnosti hoće li osiguranik umrijeti nego kada će se to dogoditi.³⁸

Sljedeća vrsta rizika koji se pokriva u životnom osiguranju je staračka zavisnost. Kod ovakve vrste ugovora o osiguranju, koji pokrivaju taj rizik, poželjno je doživljenje jer je osiguratelj za cijelo vrijeme trajanja ugovora pokrivaio sve svoje troškove, a ostatak ulagao i oplodivao. Vjerovatnoću događanja osiguranog slučaja, tj. u ovome slučaju vjerovatnoću smrti ima izrazit značaj u procjeni i iznosu premije životnog osiguranja. Naime, ona pokazuje koja je vjerovatnoća da osigurana osoba umre u određenoj godini života.³⁹

Dakle, aktuari se bave širokim spektrom poslova u osiguranju: određuju cijenu osiguravajućih proizvoda, obračunavaju rezerve kako bi osiguravajuća kompanija mogla da pokrije eventualne štete koje će osiguranici imati u budućnosti, pronalaze kreativne načine da smanje rizike sa kojima se suočava osiguravajuća kompanija, brinu o solventnosti kompanije, zatim računaju profitabilnost, te proučavaju kako su investirana sredstva kompanije, i sl.⁴⁰

³⁷ Ilkić, Z., (2011)., *Osiguranje od posledica nesrećnog slučaja – osobnosti i osigurani slučajevi*, Pravo – teorija i praksa, str. 133.

³⁸ Šain, Ž., (2009)., *Aktuarski modeli životnih osiguranja*, I dio, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, str. 155.

³⁹ Ilkić, Z., (2011)., *Osiguranje od posledica nesrećnog slučaja – osobnosti i osigurani slučajevi*, Pravo – teorija i praksa, str. 134.

⁴⁰ Kočović, J., (2006)., *Aktuarske osnove formiranja tarifa u osiguranju lica*, Beograd, CID Ekonomskog fakulteta, str. 9.

Uloga aktuara u poslovanju osiguravajućih društava zapravo se odnosi na sprovođenje tehničke organizacije osiguranja, odnosno na realizaciju zadataka tehničke organizacije osiguranja i to prije svega kroz: postizanje ravnoteže osiguravajućeg fonda, grupisanje rizika po različitim opasnostima, kao i obračun premijske rezerve kod osiguranja života. Osnova za rad aktuara je statistika osiguranja, gdje ključnu ulogu u određivanju premija osiguranja ima adekvatna primjena matematike i statistike. Premija koja se naplaćuje mora pokriti vjerovatnoću nastanka štetnog događaja, sve troškove poslovanja osiguravača i profit. Vjerovatnoća se dobija iz statistike koja je rađena prethodnih godina poslovanja.⁴¹

Aktuarska nauka u značajnoj mjeri koristi procedure koje izvorno vode porijeklo iz raznih drugih izvora, kao što su ekonomija, finansije, statistika i finansijski inženjering. Teorijske procedure su u određenoj mjeri modifikovane, transformisane i iskombinovane sa procedurama iz osiguranja, računovodstva i marketinga kako bi dale odgovor na glavna pitanja koja se tiču samog sistema osiguranja.

Često se navode dva osnovna rizika kojima je pojedinac izložen, a koji mogu biti pokriveni životnim osiguranjem. To su vrijeme nastupa smrti ili prerana smrt hranitelja porodice i staračka zavisnost, odnosno nesposobnost. U slučaju prerane smrti hranitelja porodice dolazi do izostanka dohodaka koje je umrla osoba zarađivala, a o kojima zavise njegovi nasljednici. Osigura li se osoba za slučaj rizika prerane smrti, njeni nasljednici će dobiti izgubljene prihode osiguranika, te će dobiti adekvatnu naknadu za pokriće troškova pogreba i izgubljenog dohotka.⁴²

Problem kod takve vrste rizika je nemogućnost novčane procjene vrijednosti nečijeg života. Iz tog razloga se u pristupu vrednovanja ljudskog života u osiguranju primjenjuje metoda procjene gubitka zarade poslije smrti. Pri tome analiza polazi od poređenja dostupnih izvora zarade i potreba u slučaju prerane smrti. U novije vrijeme se kod životnih osiguranja koristi proračun matematičke rezerve koja predstavlja obavezu osiguratelja prema osiguraniku, a koja se bazira na konceptu sadašnje vrijednosti budućih zarada koje su preranom smrću

⁴¹ Marović, B., Tepavac, R., Njegomir, V., (2013)., Osiguranje – ekonomski principi, Beograd, JP Službeni glasnik, str. 165.

⁴² Krčmar M., (1987)., Modeli životnog osiguranja na bazi uplate jednokratne premije, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo., str. 89.

izgubljene. Kada se ostvari rizik nadživljavanja stečenih prihoda, riječ je o staračkoj zavisnosti.⁴³

Naime, govorimo o riziku penzionisanja bez odgovarajućih sredstava koji bi bili dovoljni za pokriće troškova života tokom penzije. Osiguranjem za slučaj staračke zavisnosti, osoba si osigurava egzistencijalne uslove za penzionerski život, te se nagrađuje odgovarajućom svotom za slučaj doživljenja određene dobi. Ostali rizici koji mogu biti pokriveni osiguranjem života su sljedeći: školovanje djece, hipotekarni dugovi, zaštita partnerstva, kao i zaštita poslovanja.⁴⁴ Školovanje djece se također veže uz rizik prerane smrti hranitelja porodice. Time se osiguravaju sredstva za nastavak školovanja djece osigurane osobe koja je prerano umrla. Kod hipotekarnih dugova polica osiguranja služi kao oblik garancije za dobivanje kredita u slučaju kada se osigurana svota veže za visinu preostalog duga. Pravo na naknadu iz police prenosi se na zajmodavca.

Rente su po definiciji dakle periodične isplate. Renta u osiguranju je novčana isplata u ugovorenim terminima na bazi jednokratnih ili višekratnih uplata. To jeste da bi se u osiguranju mogle izvršiti periodične isplate potrebno je izvršiti jednokratnu ili višekratnu uplatu premije kao bazu novčanom iznosu.⁴⁵ Da bi neki model životnog osiguranja imao odrednice osiguranja renti neophodno je sa ima sljedeće karakteristike:⁴⁶ isplaćivati se u jednakim vremenskim intervalima, isplate trebaju biti u jednakim novčanim iznosima, ili da se ponašaju po aritmetičkoj ili geometrijskoj progresiji, te isplaćivati se u ugovorenim vremenskim periodima i samo dok je osiguranik živ jer se radi o osobnom rentama.

Osiguranje rente pretpostavlja osiguranje jednake ili varijabilne periodične isplate u godišnjim ili ispodgodišnjim intervalima prema odrednicama ugovora o početku isplate i njenom trajanju. Razlikuju se četiri osnova submodela ove vrste osiguranja:⁴⁷ neindirektna doživotna lična renta, privremena doživotna lična renta, odgođena doživotna lična renta, te odgođena privremena lična renta. Svaki od ovih vrsta renti daju mogućnost da rente budu isplaćivane na

⁴³Ralević, R., (1985)., *Finansijska i aktuarska matematika*, Izdavač: Savremena administracija, Beograd, str. 50.

⁴⁴Krčmar M., (1987)., *Modeli životnog osiguranja na bazi uplate jednokratne premije*, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo., str. 95.

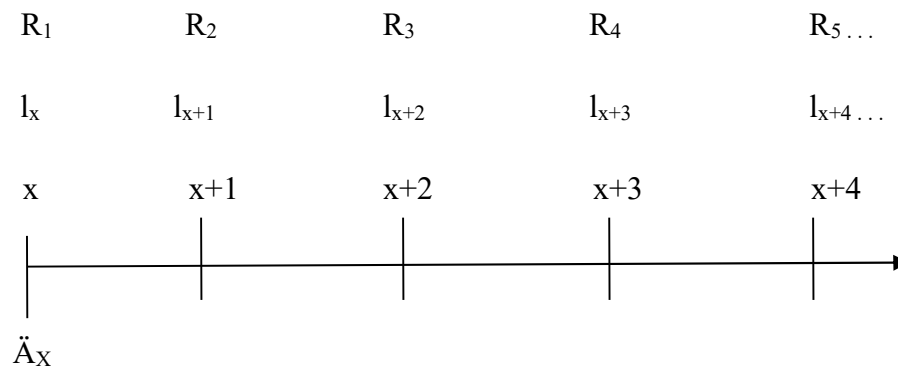
⁴⁵Ilkić, Z., (2011)., *Osiguranje od posledica nesrećnog slučaja – osobnosti i osigurani slučajevi*, Pravo – teorija i praksa, str. 136.

⁴⁶*Ibid*, str. 137

⁴⁷Šain, Ž., (2009)., *Aktuarski modeli životnih osiguranja*, I dio, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo., str. 160.

početku ili na kraju perioda (prenumerando, postnumerando), pa po tome zaključujemo da svaka navedena vrsta ima još po dvije podvrste.⁴⁸

Lice životna dobi x godina želi osigurati jednaku godišnju neposrednu doživotnu osobnu rentun od R novčanih jedinica pod uvjetom da se prva renta primi odmah na početku obligacione godine.

$x, x+1, x+2 \dots$ - životna dob osiguranika

$l_x, l_{x+1}, l_{x+2} \dots$ - broj živih osiguranih osoba

$R_1, R_2, R_3 \dots$ - iznos rente

\ddot{A}_x – jednokratna neto premija za jednaku godišnju neposredu doživotnu anticipativnu ličnu rentu od R novčanih jedinica.

Godina	Isplata	Diskontovana vrijednost isplata renti po r novčanih jedinica
1	$R \cdot l_x$	$R \cdot l_x$
2	$R \cdot l_{x+1}$	$R \cdot l_{x+1} \cdot v$
3	$R \cdot l_{x+2}$	$R \cdot l_{x+2} \cdot v^2$
4	$R \cdot l_{x+3}$	$R \cdot l_{x+3} \cdot v^3$

Ako sada primjenimo princip ekvivalencije dobijemo sljedeći izraz:⁴⁹

⁴⁸ Olgjić-Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z.. (2015)., Značaj institucionalnih investitora u evoluciji finansijskih sistema, Praktični menadžment, stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta. str. 165.

⁴⁹ Krčmar M., (1987)., Modeli životnog osiguranja na bazi uplate jednokratne premije, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo., str. 94.

$l_x \ddot{A}_x = R_1 \cdot l_x + R_2 \cdot l_{x+1} \cdot v + R_3 \cdot l_{x+2} \cdot v^2 + R_4 \cdot l_{x+3} \cdot v^3 + \dots / v^x$ koji množimo sa v^x

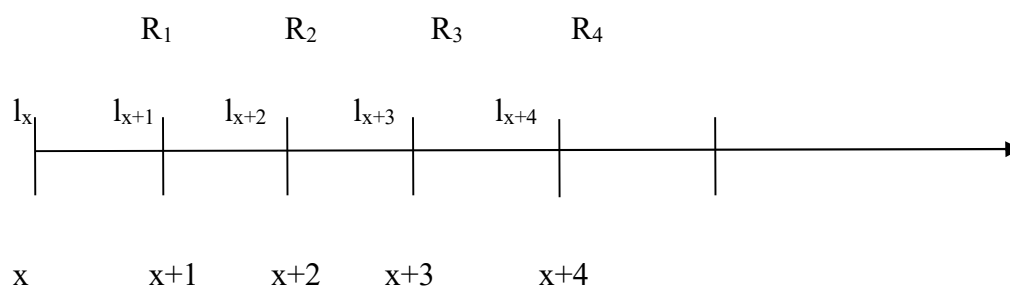
$l_x \ddot{A}_x = R_1 \cdot l_x \cdot v^x + R_2 \cdot l_{x+1} \cdot v^{x+1} + R_3 \cdot l_{x+2} \cdot v^{x+2} + R_4 \cdot l_{x+3} \cdot v^{x+3} + \dots$, s obzirom da su jednake lične rente $R_1 = R_2 = R_3 = R_4 = \dots = R$, koristimo relacije za komulativne brojeve:

$$D_x \ddot{A}_x = R (D_x + D_{x+1} + D_{x+2} + D_{x+3} + \dots)$$

$$D_x \ddot{A}_x = R N_x$$

$$\ddot{A}_x = R \frac{N_x}{D_x}$$

Kada je u pitanju višekratna uplata isplate se vrše u godišnjim intervalima, isplate se vrše na kraju godine, prva isplata je odmah po izvršenoj uplati, isplate traju doživotno.⁵⁰

Godina	Isplata	Diskontovana vrijednost isplata
1	$R \cdot l_{x+1}$	$R \cdot l_{x+1} \cdot v$
2	$R \cdot l_{x+2}$	$R \cdot l_{x+2} \cdot v^2$
3	$R \cdot l_{x+3}$	$R \cdot l_{x+3} \cdot v^3$
4

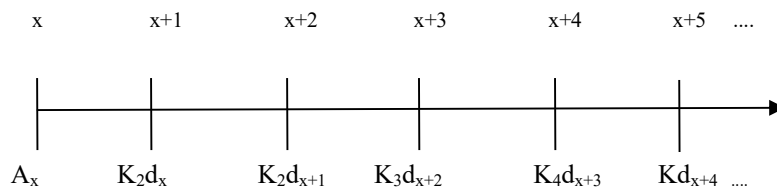
$$l_x A_x = R \cdot l_{x+1} \cdot v + R \cdot l_{x+2} \cdot v^2 + R \cdot l_{x+3} \cdot v^3 + \dots / v^x$$

$$l_x A_x = R (D_{x+1} + D_{x+2} + D_{x+3} + \dots)$$

⁵⁰ Šain, Ž., (2009)., Aktuarski modeli životnih osiguranja, I dio, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo., str. 168.

$$D_x A_x = R \frac{N_{x+1}}{D_x} \quad \Rightarrow \quad a_x = \frac{N_{x+1}}{D_x}$$

Ako se osigurani kapital iz godine u godinu povećava /smanjuje za isti iznos, onda se govori o osiguranom kapitalu koji se mijenja po zakonitostima aritmetičke progresije.⁵¹ Karakteristike ovog modela su: višekratna uplata, jednokratna isplata, isplata varijabilna po zakonitostima aritmetičke progresije, isplata će se izvršiti korisniku osiguranja poslije smrti osiguranika bez obzira na to kada smrt nastupi (u životnoj dobi). Jednokratna premija, a osigurani kapital se mijenja po aritmetičko progresiji, grafički se može ovako prikazati:⁵²

$$l_x A_x = K_1 d_x \cdot v + (K_1 \pm d) d_{x+1} \cdot v^2 + (K_1 \pm 2d) d_{x+2} \cdot v^3 + \dots / V^x$$

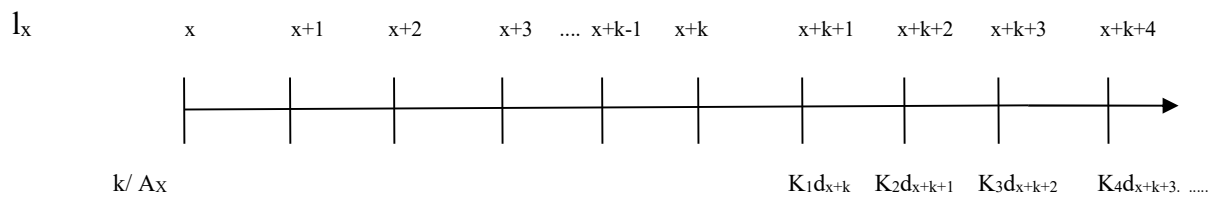
Matematičkim sređivanjem dobijemo:

$$D_x A_x = K_1 \cdot M_x \pm d R_{x+1} \quad \Rightarrow \quad A_x = \frac{K_1 M_x \pm d R_{x+1}}{D_x}$$

Problem ovog modela može se predstaviti na sljedeći način: Lice staro x godina želi osigurati kapital za slučaj svoje smrti koji će se iz godine u godinu smanjivati za d novčanih jedinica pod uvjetom da smrt nastupi po početku k godina od dana uplate premije. Kolika je jednokratna neto premija?

⁵¹ Olgic-Drazenovic, B., Kusanovic, T. i Jurić, Z.. (2015)., Značaj institucionalnih investitora u evoluciji finansijskih sistema, Praktični menadžment, stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta. str. 165.

⁵² Kočović, J., (2006)., Aktuarske osnove formiranja tarifa u osiguranju lica, Ekonomski fakultet, Beograd., str. 177.

Matematički princip ekvivalencije:⁵³

$$l_{xk} / A_x = K_1d_{x+k} \cdot v^{k+1} + K_2d_{x+k+1} \cdot v^{k+2} + K_3d_{x+k+2} \cdot v^{k+3} + K_4d_{x+k+3} \cdot v^{k+4} + \dots / v^x$$

Množenjem sa v^n te matematičkim sređivanjem dobijemo obrazan za izračunavanje jednokratne neto premije za odgođeno osiguranje varijabilnog kapitala za slučaj smrti, po zakonitostima aritmetičke progresije:

$$k/ A_x = \frac{K_1M_{x+k} \pm Dr_{x+k+1}}{D_x}$$

Karakteristike ovog modela su: višekratna uplata, jednokratna isplata, isplata varijabilna po aritmetičkoj progresiji, isplata će se izvršiti osiguranikuu slučaju smrti ali pod uslovom da smrt nastupi u toku određenog broja godina u odnosu na početak obligacionog perioda. Prema tome, matematičkom logikom kao i u predhodnim primjerima, primjenom principa ekvivalencije (da se sve isplate diskontuju odnosno svedu na trenutak uplate), te množenjem jednačine sa v^x i matematičkog sređivanja zasnovanog na komulativnim brojevima, dobijemo obrazac:⁵⁴

$$A_{xn\eta} = \frac{K_1(M_x - M_{x+n}) \pm \{ R_{x+1} - R_{x+n} - (n-1)M_{x+1} \}}{D_x}$$

Polaznu osnovu za procjenu vjerovatnoće realizacije rizika čini sveobuhvatna analiza rizika, koja se zasniva na utvrđivanju početnih analitičkih okvira koji ga bliže karakterišu. Kako rizik po svojoj suštini podrazumjeva neizvjesnost i određeni gubitak, dovođenje ove dvije

⁵³ Ralević, R., (1985)., Finansijska i aktuarska matematika, Izdavač: Savremena administracija, Beograd, 1985., str. 61-2.

⁵⁴ Šain, Ž., (2009)., Aktuarski modeli životnih osiguranja, I dio, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo., str. 174.

karakteristike rizika u analitičke okvire, omogućava polazne osnove za njegovu analizu. Rizik je potencijalna opasnost gubitka nečega što ima vrijednost, a procjena rizika, postupak prepoznavanja i analize opasnosti sa određivanjem posljedica i vjerovatnoće gubitka.⁵⁵

Osnovno je obilježje djelatnosti osiguranja da ono kroz različite organizacijske oblike pruža ljudskoj zajednici ekonomsku sigurnost. Današnju ekonomiju karakteriše i veliki razvoj specijalizacije koja je bitan pokretač industrijskoga razvoja, no upravo je stoga izložena međuzavisnosti i ranjivosti, a sve to daje posebnu važnost osiguranju. Upravljanje ekonomikom osigurljivosti rizika postaje jedan od osnovnih aspekata ekonomije usluga, čime osiguranje postaje sve značajnije na ekonomskom, političkom i generalno socijalnom polju.

7.1. Statistički modeli od značaja u osiguranju

Važan dio aktuarske prakse podrazumijeva izgradnju modela i rješenja za finansijske, poslovne i društvene probleme koji su povezani sa neizvjesnošću budućih događaja. U ovim, i sličnim situacijama, nerijetko se dešava da se neizvesnost modelira primenom odgovarajućeg statističkog modela.⁵⁶ Metode koje se obično koriste u primjeni teorije kredibiliteta dijele se u dvije kategorije: frekventističke i Bajesove metode. Frekventističke metode, poznate su kao metode izuzetno velike preciznosti, tradicionalno se koriste u aktuarstvu. Glava razlika između posmatranih metoda teorije kredibiliteta ogleda se u različitom tumačenju pojma vjerovatnoće.⁵⁷

Frekventističko shvatanje termina vjerovatnoće predstavlja osnovu i okvir klasične statističke metodologije, te se o frekventističkom shvatanju vjerovatnoće govori kao o osnovnom stavu o vjerovatnoći u praktičnoj primjeni statistike u različitim disciplinama. Glavni element ovog shvatanja je da koncept vjerovatnoće treba da bude objektivna i oslobođena uticaja bilo kakvih subjektivnih faktora uz istovremenu mogućnost praktične primjene u eksperimentima. Prema

⁵⁵ Kočović, J., (2006)., Aktuarske osnove formiranja tarifa u osiguranju lica, Beograd, CID Ekonomskog fakulteta, str. 9.

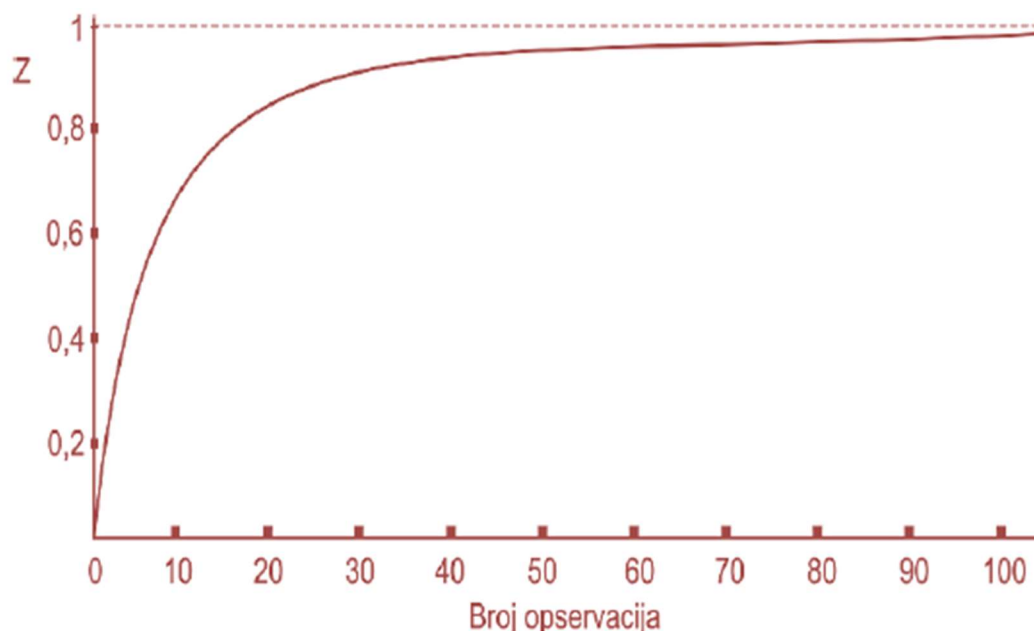
⁵⁶ Ilkić, Z., (2011)., Osiguranje od posledica nesrećnog slučaja – osobenosti i osigurani slučajevi, Pravo – teorija i praksa, str. 142.

⁵⁷ Boland, P. J., (2006)., Statistical Methods in General Insurance, International Conference on Teaching Statistics, Icots-7, str. 10.

ovom shvatanju, vjerovatnoća se može definisati i primjeniti u situacijama koje se mogu iznova i iznova ponavljati pod istim uslovima.⁵⁸

Prema Bajesovoj statistici pojam vjerovatnoće se koncipira na subjektivan način, gdje vjerovatnoća predstavlja stepen uvjerenja koji se koriguje u trenutku kada informacije ili podaci postanu raspoloživi. Bajesove metode iskazuju svoju prednost u odnosu na frekventističke metode time što koriste informacije o svim parametrima u procjeni svakog pojedinačnog parametra. Naime, Bajesov metod sve nepoznate parametre koji se pojavljuju u statističkom modelu posmatra kao slučajne promjenljive, a njihovu raspodelu dovodi u vezu sa raspoloživim informacijama.

Metode, koje u svojoj osnovi imaju Bajesovu statistiku, koriste se u oblasti osiguranja u novije vrijeme, posebno kao dio procesa procjene rizika. Prema tome, Bajesova paradigma uzima se kao najpogodnija za primjenu u analizi različitih modela iz oblasti aktuarstva, osiguranja i upravljanja rizicima. U uobičajenim okolnostima, Bulmanova vjerodostojnost uvijek uzima vrijednosti između 0 i 1, ($0 < Z < 1$), s tim što za razliku od klasične vjerodostojnosti nikada ne dostiže 1, odnosno, grafički prikazano:

Ilustracija 1. *Bulmanova verodostojnost*⁵⁹

⁵⁸ Behan, D. F., (2009)., Statistical Credibility Theory, Southeastern Actuaries Conference, St. Pete Beach, Florida., str. 87.

Bulmanova vjerodostojnost mjeri korisnost prosječnih opservacija u odnosu na apriornu sredinu. Ako je $Z = 50\%$, tada su obje veličine ili podjednako dobre ili podjednako loše. Bulmanova vjerodostojnost je u princip relativna mjera vrijednosti informacija sadržanih u opservacijama u odnosu na vrijednost informacija sadržanih u apriornoj sredini. Navedena metodologija naziva se još i Bajesova empirijska vjerodostojnost.⁶⁰

Tokom vremena, po ugledu na aktuarska društva koja su Bajesovo-Bulmanovu vjerodostojnost koristila za optimiziranje preciznog određivanja premija, i finansijski analitičari su počeli da koriste ovu vjerodostojnost kako bi optimizirali svoje procjene beta koeficijenata i kretanja akcija. Primjena modela vjerodostojnosti je generalizovana tokom vremena, ali je suštinski održana njegova jednostavnost u obliku linearne formule uz izrazit uticaj Bajesove paradigme.⁶¹

Aktuarska matematika je oblast matematike kojom se rješavaju računski (matematičko-statistički) problemi osiguranja odnosno, problemi obračuna premija. Aktuarska matematika uvažava praktično iste principe koje uvažava i finansijska matematika (prevažodno princip ekvivalencije svih isplata i svih uplata svedenih na isti vremenski rok). Od finansijske matematike se razlikuje po samoj činjenici da su računi finansijske matematike bezlični, tj. ne zavise od starosti lica, dok su računi aktuarske matematike životnog osiguranja direktno vezani za starost lica koje se osigurava.⁶²

Kod rješavanja problema osiguranja veoma je važno voditi računa o jednoj nepoznatoj veličini – času smrti čovjeka, ona ulazi u aktutarse obračune i čini ih značajno kompikovanijim. Teškoće u predviđanju nivoa osiguranih događaja su problemi koje aktuarska matematika uspješno rješava koristeći se *Zakonom velikih brojeva* i računom vjerovatnoće, koji su omogućili da se kao pomoćno sredstvo formiraju tzv. *tablice smrtnosti* i *komutativni brojevi*. Slučajna promjenljiva je funkcija koja preslikava skup ishoda statističkog eksperimenta u skup realnih brojeva.

⁵⁹ Prema: Behan, D. F., (2009)., Statistical Credibility Theory, Southeastern Actuaries Conference, St. Pete Beach, Florida., str. 89.

⁶⁰Gau W. C., Gangopadhyay A., Han Z. (2008)., Interval Estimation of the Credibility Factor, Variance, Casualty Actuarial Society, str. 72.

⁶¹ Makov, U., (2001)., Principal applications of Bayesian methods in actuarial science: A perspective, North American Actuarial Journal, str. 53.

⁶² Zweifel, P., Eisen, R., (2012)., Insurance Economics., Springer Science & Business Media., str. 268.

Na primjer dužina života slučajno odabrane osobe, vrijednost dionica slučajno izabranog dana, vrijeme provedeno od nastanka štete do njene likvidacije, osigurana suma slučajno izabrane kuće u nekom području, vrijednost police za slučajno izabran automobil i sl. Diskretne (prekidne) i apsolutno neprekidne slučajne promjenljive: diskretna slučajna promjenljiva uzima prebrojivo ili konačno mnogo vrijednosti, . S druge strane neprekidna slučajna promjenljiva uzima neprebrojivo mnogo vrijednosti iz nekog konačnog ili beskonačnog intervala ili iz unije intervala stvarne prave. Na primjer broj saobraćajnih udesa u Zenici određenog dana je klasičan slučaj diskretne slučajne promjenljive, a vrijeme potrebno da se neka šteta likvidira je slučaj neprekidne slučajne promjenljive.

7.1.1. Funkcija raspodjele

Funkcija raspodjele slučajne promjenljive X (ili kumulativna funkcija raspodjele), u oznaci $F(x)$, predstavlja odgovarajuću vjerovatnoću da X uzme vrijednosti koje su manje ili jednake od nekog zadatog broja x , odnosno

F je neopadajuća funkcija,
$$F(x) = P(X \leq x)$$

F je neprekidna sa desne strane za svako x ,

$$0 \leq F(x) \leq 1$$

7.1.2. Funkcija doživljenja

Slučajnu promjenljivu možemo opisati i koristeći funkciju doživljenja. Funkcija doživljenja slučajne promjenljive X , u oznaci $s(x)$, predstavlja vjerovatnoću da X uzme vrijednosti veće od nekog zadatog broja x , odnosno:

$$s(x) = P(X > x)$$

s je nerastuća funkcija,

s je neprekidna sa desne strane za svako x ,

$$0 \leq s(x) \leq 1$$

Neka je data slučajna promjenljiva X sa funkcijom raspodjele F . Ako postoji nenegativna funkcija f definisana na \mathbf{R} takva da za svako važi:

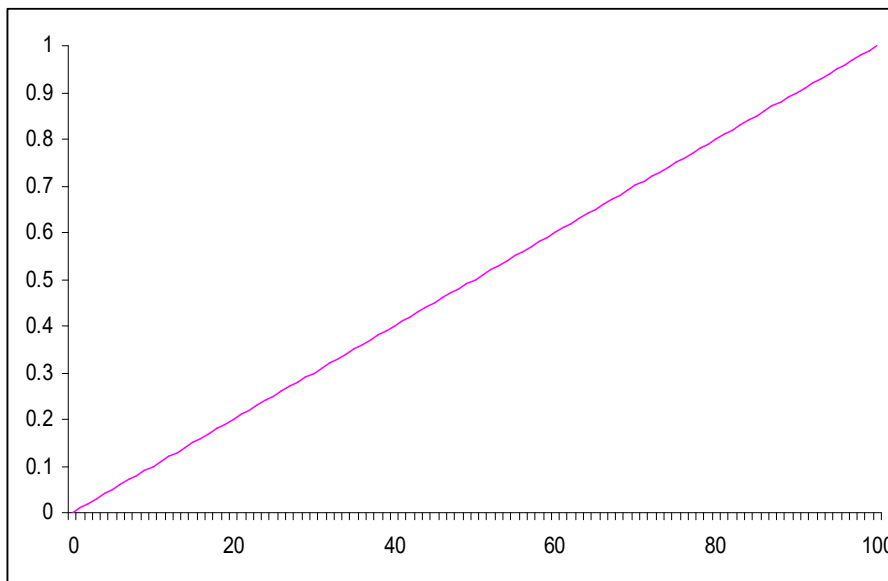
$$F(x) = \int_{-\infty}^x f(t) dt$$

tada je X neprekidna slučajna promjenljiva, a $f(x)$ njena funkcija gustine vjerovatnoća (ili samo gustina). Na svim intervalima na kojima je funkcija gustine neprekidna važi da je

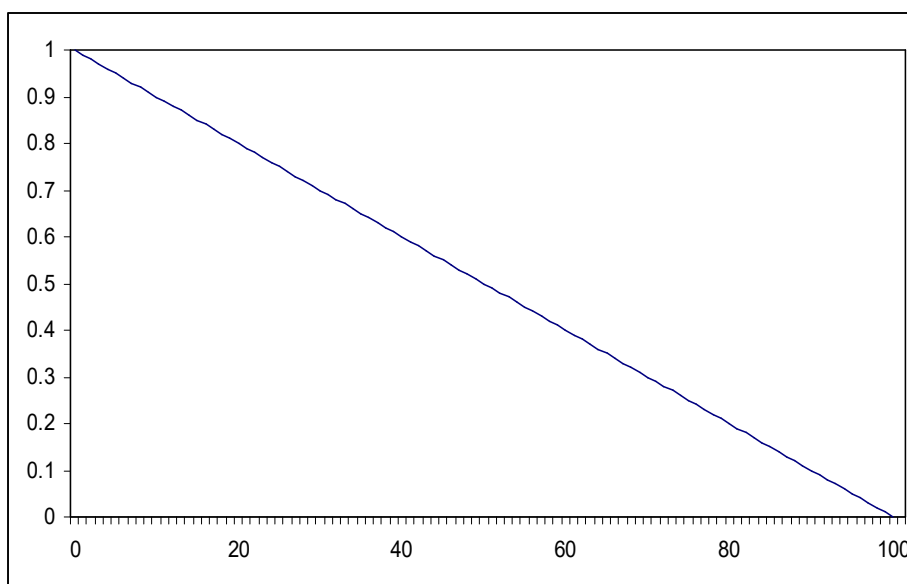
$$f(x) = F'(x)$$

Slučajna promjenljiva X koja predstavlja dužinu trajanja života slučajno izabrane osobe je primjer neprekidne slučajne promjenljive. Ukoliko pretpostavimo da je maksimalna dužina trajanja života 100 godina, onda je funkcija raspodjele slučajne promjenljive X oblika:

$$F(x) = \begin{cases} 0, & x < 0, \\ 0,01x, & 0 \leq x < 100, \\ 1, & x \geq 100. \end{cases}$$

Ilustracija 2. *Funkcija raspodjele*

Ilustracija 3. *Funkcija doživljenja*

7.2. Uloga i karakteristike osiguravajućih društava

Osiguravajuća društva predstavljaju nebankarske finansijske institucije za razvoj ugovorne štednje, a karakteriše ih stalan i stabilan priljev novčanih sredstava u obliku uplata premija osiguranja. Glavna karakteristika ovih sredstava jest njihova dugoročnost pa upravo stoga i novčani fondovi koji se formiraju na osnovi uplaćenih premija da bi društva mogla obavljati osnovnu djelatnost osiguranja imaju dugoročni karakter.⁶³

Stabilnost priliva i odliva novčanih sredstava omogućava društvima za osiguranje plasman slobodnih sredstava u različite oblike investiranja. Najčešći oblici investiranja društava za osiguranje su investiranje u državne obaveznice i obaveznice poduzeća, a osim toga, stabilnost novčanih tijekova društava za osiguranje omogućava im da djeluju kao finansijski posrednici između finansijski suficitarnih i finansijski deficitarnih jedinica.

Ključna uloga osiguravajućih društava jest osigurati posrednu ekonomsku zaštitu. Međutim, osiguravajuća društva obavljaju i druge funkcije od kojih je, s aspekta uticaja na privredni rast i razvoj, najznačajnija mobilizacija finansijskih sredstava, odnosno poslovi finansijskoga posredovanja. Obavljajući poslove finansijskoga posredovanja, osiguravajuća društva imaju značajnu poziciju u finansijskom sistemu kao institucionalni investitori. Cilj osiguravajućih

⁶³ Labudović, J., (2007)., Uloga i značaj kompanija za osiguranje života kao institucionalnih investitora na finansijskom tržištu, Revija za pravo osiguranja., str. 33.

društava kao institucionalnih investitora jest da osiguraju dodatnu likvidnost na finansijskom tržištu, maksimiziraju profit uz prihvatljivu razinu investicijskoga rizika te prikupe sitan, slobodan kapital i stave ga u funkciju privrednoga rasta i razvoja.⁶⁴

Društvo za osiguranje trgovačko je društvo, pravna osoba, obaveznik vođenja računovodstva, veliki poduzetnik koji od dana upisa u sudski registar mora voditi poslovne knjige, sastavljati finansijske izještaje, izvješćivati nadzorno tijelo i objavljivati finansijski izještaji. Društvo za osiguranje mogu osnovati pravne i fizičke, domaće i strane osobe te osobe država članica pod uvjetima iz Zakona o osiguranju.

Također, društvo može biti osnovano samo kao dioničko društvo ili društvo za uzajamno osiguranje. Poslove osiguranja može obavljati: društvo za osiguranje sa sjedištem u BiH koje je dobilo dozvolu nadzornoga tijela za obavljanje poslova osiguranja, podružnica stranoga društva za osiguranje koja je dobila dozvolu nadzornoga tijela za obavljanje poslova osiguranja, te društva za osiguranje države članice koje, sukladno ovom Zakonu, ima pravo obavljati poslove osiguranja na području BiH neposredno ili preko podružnice.

Djelatnosti društava za osiguranje mogu biti životna osiguranja, neživotna osiguranja ili kombinacija životnih i neživotnih osiguranja pa se u skladu s tim društva za osiguranje klasificiraju na društva za osiguranje registrirana za ugovaranje i zaključenje ugovora o neživotnim osiguranjima, društva za osiguranje registrirana za ugovaranje i zaključenje ugovora o životnim osiguranjima te kompozitna društva. Mobilizacijom finansijske štednje osiguravajuća društva unapređuju efikasnost finansijskoga sistema na tri načina:⁶⁵ *doprinosu smanjenju transakcijskih troškova* povezivanjem suficitnih i deficitnih sektora finansijske štednje, *kreiraju likvidnost* – osiguranici imaju trenutni pristup finansijskim sredstvima po osnovu naknade šteta i štednje u slučaju nastanka osiguranoga slučaja, a korisnici finansijskih sredstava imaju mogućnost odloženoga vraćanja pozajmljenih sredstava, čime se eliminiira nelikvidnost karakteristična za direktne odnose finansiranja, *osiguravaju ekonomiju obima* u investiranju jer su mobilizirana ogromna sredstva po osnovu akumuliranja sitnih iznosa premija pojedinačnih osiguranika, čime se osigurava podrška za velike investicijske projekte i potiče ekonomska efikasnost.

⁶⁴ Bajramović, Z., (2016)., Upravljanje ljudskim resursima sigurnosnog sektora Bosne i Hercegovine, Sarajevo: Fakultet političkih nauka., str. 55.

⁶⁵ Olgic-Drazenovic, B., Kusanovic, T. i Jurić, Z.. (2015)., Značaj institucionalnih investitora u evoluciji finansijskih sistema, Praktični menadžment, stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta. str. 166.

Veličina i važnost institucionalnih investitora povećava efikasnost i konkurentnost u finansijskom sistemu., drugim riječima, potiče se razvoj tržišta kapitala, stvaranje novih finansijskih tehnika te jačanje transparentnosti i korporativnoga upravljanja. Stoga što su institucionalni investitori razvijeniji, to imaju veći uticaj ne samo na razvoj finansijskoga sistema nego i na gospodarstvo u cjelini.⁶⁶ Naime, glavni je razlog pojave institucionalnih investitora potreba za uspješnijim i kvalitetnijim upravljanjem rizicima pa ostvarenjem navedenih ciljeva gospodarstvo može učinkovitije funkcionirati, a samim je tim izvjesno ostvarenje privrednog rasta.⁶⁷

Predmet osiguranja mogu biti imovina i osobe, otuda i proizlazi temeljna podjela osiguranja na životna i neživotna. Životno osiguranje obuhvaća više od samoga osiguranja jer osim zaštite od rizika zadovoljava i ljudsku potrebu za štednjom. Naime, polica životnoga osiguranja predstavlja vrijednosni papir koji se za vrijeme trajanja osiguranja može zalagati više puta. Životna su osiguranja u pravilu dugoročna, a najčešće vrste su: osiguranje za slučaj smrti, osiguranje za slučaj doživljenja, mješovito životno osiguranje za slučaj smrti i doživljenja, te doživotna renta, renta s određenim trajanjem.⁶⁸

Različiti su faktori koji utječu na potražnju za životnim osiguranjima pa s obzirom na to da su životna osiguranja jedan od suvremenih oblika štednje, na potražnju za njima najviše utječu faktori koji motiviraju štednju; to su primjerice: politička stabilnost u državi i njenom okruženju, povijesni kontekst, kulturološki faktori, nivo obrazovanja, prosječni životni vijek stanovnika, demografski indikatori, privredna razvijenost te stabilni makroekonomski faktori.

Društva za životno osiguranje naplaćuju premiju na temelju polica osiguranja, koja u sebi reflektira vjerojatnost isplate osiguraniku, kao i iznos i vrijeme isplate. Premda je teško predvidjeti očekivano trajanje života, osiguravatelji pomoću aktuarskih tablica visoke razine tačnosti, predviđaju obaveze koje trebaju isplatiti vlasnicima polica pa su stoga, kao i zbog dugoročne ročne strukture obaveza, njihova ulaganja usmjerena na tržište kapitala.

Osiguravajuća društva kao institucionalni investitori na finansijskom tržištu imaju ulogu akumuliranja sredstava i posredovanja, odnosno prikupljena sredstva usmjeravaju u različite

⁶⁶ Olgić-Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z.. (2015)., Značaj institucionalnih investitora u evoluciji finansijskih sistema, Praktični menadžment, stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta. str. 167.

⁶⁷ Labudović, J., (2007)., Uloga i značaj kompanija za osiguranje života kao institucionalnih investitora na finansijskom tržištu, Revija za pravo osiguranja., str. 42.

⁶⁸ Olgić-Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z.. (2015)., Značaj institucionalnih investitora u evoluciji finansijskih sistema, Praktični menadžment, stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta. str. 171.

oblike aktive (finansijske i realne). Ono što afirmira osiguravatelje života da zauzmu važno mjesto u finansijskom sistemu njihove su sljedeće važne karakteristike: stabilan tok premija osiguranja, dugoročnost izvora sredstava, dugoročnost plasmana, vremenska nepodudarnost uplata i isplata te predvidivost nivoa osiguranoga slučaja, odnosno predvidivost povlačenja sredstava.⁶⁹ Tako zahvaljujući dugoročnosti izvora sredstava, društva za osiguranje života formiraju takav investicijski portfolio koji se sastoji od dugoročnih plasmana koji nose dugoročne prihode, a isti je napravljen tako da odgovara zahtjevima za održavanjem likvidnosti.

Osiguranje života doprinosi tome da se od unaprijed naplaćenih premija akumuliraju ogromna novčana sredstva i tako osigura izvor za kapitalne investicije, a ta se sredstva investiraju u određenu finansijsku aktivu do dospijeca zahtjeva za isplatu osiguranih svota. Ugovori o osiguranju života su, uglavnom, dugoročni, a obaveze osiguravača života po zaključenim ugovorima mogu se prolongirati za duže vrijeme pa su stoga i plasmani, većinom, dugoročni. Naravno, osnovni je cilj u investiranju osigurati sigurnost glavnice (uloženih sredstava različitoga podrijetla, tj. od premija, zadržane dobiti, viškova).

Kao institucionalni investitori, osiguravatelji života doprinose modernizaciji finansijskih tržišta i olakšavaju kompanijama pristup kapitalu, ubrzavaju ekonomski razvoj, poboljšavaju životni standard i povećavaju potrošnju, a potrošnja je jedan od glavnih pokretača privrednoga rasta.

Treba istaći i da su velike implikacije ovih društava na tržište kapitala i na tržište rada, a država stoga može određivati pravac investiranja njihovih sredstava pa je tako moguće povećati dubinu tržišta kapitala kroz ulaganje u male i srednje kompanije koje još nisu kotirane na burzi, destimulirati ulaganje u nekretnine, poticati ulaganje u državne vrijednosne papire od vrijednosti i projekte koje je odobrila Vlada, dati prednost ulaganju u domaću ekonomiju i slično, a pored toga, proširuju se tržišne aktivnosti u drugim zemljama.

Prema tome, investicije osiguravatelja života imaju važan ekonomski i socijalni efekat, a ta se sredstva investiraju u tržne centre, bolnice, medicinska istraživanja, tvornice, nove strojeve i opremu. Investiranje tako pomaže rast kapitalnih dobara i u funkciji je promoviranja ekonomskoga rasta i pune zaposlenosti. Osiguranje života, više nego neživotno osiguranje,

⁶⁹ Labudović, J., (2007)., Uloga i značaj kompanija za osiguranje života kao institucionalnih investitora na finansijskom tržištu, Revija za pravo osiguranja., str. 44.

osigurava učinkovitiju alokaciju resursa i zdrave investicije pa se mnoge kompanije mogu financirati iz „mora“ sredstava društava za osiguranje života i po povoljnijim uvjetima nego iz alternativnih izvora.

Osiguranje od odgovornosti ima odštetni značaj, a njime se osigurava od rizika obaveze naknade štete trećoj osobi. Osiguranje od odgovornosti zapravo je sredstvo za zaštitu od nepredviđene štete. Naime, obaveza naknade štete koju osiguranik duguje oštećenoj osobi pogađa njegov patrimonium – imovinu u cjelini, kroz njeno smanjivanje pa se zato osiguranje od odgovornosti zove i pasivno osiguranje.⁷⁰

Treba svakako istaći da je cilj osiguranja od odgovornosti zaštititi ukupnost imovine, prebacujući opasnost njenog smanjivanja zbog obaveze isplate/naknade štete trećoj osobi na osiguravatelja na temelju ugovora o osiguranju od odgovornosti. Također, prevladava mišljenje da osiguranje od odgovornosti nije tertium genus osiguranja u odnosu na osiguranje imovine i osoba, već da je to jedna specifična podvrsta imovinskoga osiguranja, a ta specifičnost proizlazi iz specifičnosti rizika koji se osigurava.⁷¹

Teorija kredibiliteta ili teorija vjerodostojnosti odražava aktuarsku perspektivu, gdje kredibilitet predstavlja prilagođavanje teorijske statistike različitim aktualnim poslovnim problemima. Kredibilitet je jedna od najproduktivnijih oblasti aktuarskog rada, koja se svake decenije nanovo obnavlja paralelno sa razvojem novih tehnika za procjenu i vrednovanje finansijskih ili osiguravajućih produkata. Kredibilitet u opštem osiguranju pokušava da koristi sve raspoložive podatke, kao i iskustva drugih u utvrđivanju cijene i premije. U tom kontekstu, aktuar često mora da procijeni očekivane buduće vrijednosti i/ili ukupne agregatne zahtjeve za portfolio polisa osiguranja na osnovu relativno ograničenog uzorka ili trenutne informacije.

Kada se govori o teoriji kredibiliteta, glavna razlika između statističara i aktuara, koji se svakako služi statističkim modelima u procjeni rizika, ogleda se u tome što će, na primjer, statističar kada mjeri interval pouzdanosti govoriti o sigurnosti od 95 % da je određena procjena tačna. Ukoliko bi u praksi postojao navedeni nivo sigurnosti u rezultate procjene, ne bi postojala potreba za aktuarima, međutim, rijetko se dešava da takva sigurnost i stvarno

⁷⁰Olgić-Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z.. (2015)., Značaj institucionalnih investitora u evoluciji finansijskih sistema, Praktični menadžment, stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta. str. 172.

⁷¹Labudović, J., (2007)., Uloga i značaj kompanija za osiguranje života kao institucionalnih investitora na finansijskom tržištu, Revija za pravo osiguranja., str. 55.

postoji. Sa druge strane, zadatak aktuara jeste da ustanovi šta je potrebno uraditi kada ne postoji sigurnost od 95%, nego na primjer od 35% ili čak kada uopšte ni ne postoji saznanje o nivou sigurnosti. Naime, aktuar će ukazati na način na koji bi se istovremeno moglo analizirati postojeće povjerenje u raspoložive podatke, druge relevantne informacije, kao i drugi značajni poslovni elementi.

Aktuari rijetko koriste teoriju kredibiliteta na potpuno statistički način. Podskup posmatrane populacije ima odrednice koje nisu u sasvim poznate, te je aktuarska procjena neophodna kako bi se odredila svrsishodnost navedenih karakteristika. U velikom broju slučajeva su efekti karakteristika populacije poznati u izvjesnoj meri, ali ne postoji dovoljno podataka kako bi se eliminisala potreba za određenom procjenom u izboru raspodjele vjerovatnoće i parametara.

8. ULOGA OSIGURAVAJUĆIH DRUŠTAVA U SISTEMU SIGURNOSTI

Osiguravajuća društva mogu biti važna za stabilnost finansijskih sistema, uglavnom zbog toga što su veliki ulagači na finansijskim tržištima, zbog sve većih veza između osiguravatelja i banaka i zbog toga što osiguravaju finansijsku stabilnost kućanstava i finansija osiguravajući svoje rizike. Sektor osiguranja tradicionalno se smatra relativno stabilnim segmentom finansijskoga sistema. To je uglavnom zbog toga što se bilanca većine osiguravatelja, za razliku od banaka, sastoji od relativno nelikvidnih obaveza koje osiguravaju osiguravatelje od rizika brzoga nedostatka likvidnosti koji može suočiti banke. Pored toga, osiguravatelji uglavnom nisu značajan potencijalni izvor sistemnoga rizika.

Jedan od glavnih razloga takvoga stava jest taj što osiguravatelji nisu međusobno povezani u onoj mjeri kao što su banke, na primjer, na međubankarskim tržištima i platnim sistemima. Sektor osiguranja, međutim, može biti izvor ranjivosti finansijskoga sistema, a neuspjeh osiguravatelja može stvoriti finansijsku nestabilnost. Osim toga, može se dovesti u pitanje tradicionalno gledište da osiguravatelji predstavljaju ograničen sistemni rizik, jer ne uzima u obzir činjenicu da interakcija između osiguravatelja, finansijskih tržišta, banaka i drugih finansijskih posrednika raste. Važno je, međutim, shvatiti da osiguravajuća društva, s obzirom na njihovu ulogu ublaživača rizika i njihove često dugoročne horizonte ulaganja, također podržavaju finansijsku stabilnost.⁷²

Tri su glavna razloga zbog kojih su osiguravatelji važni za stabilnost finansijskoga sistema BiH. Prvo, osiguravatelji su veliki investitori na finansijskim tržištima. Drugo, osiguravatelji često imaju usku povezanost s bankama i drugim finansijskim institucijama i probleme s kojima se susreću osiguravatelji stoga mogu proširiti na bankarski sektor. Treće, osiguravatelji doprinose očuvanju stabilnosti kućanstva i stabilnih bilanci osiguravajući svoje rizike. Iako opsežne investicijske aktivnosti osiguravajućih društava mogu negativno uticati na cijene finansijske imovine, oni uglavnom imaju dugoročni investicijski horizont, jer unaprijed primaju premije za politike koje često traju više godina. Osiguravajuća društva stoga mogu pomoći stabilizirati cijene na finansijskim tržištima, jer je manja vjerojatnost da će mnogi drugi ulagači likvidirati ulaganja kada pada finansijska imovina.

⁷² Cikotić, S., (2017)., Liderstvo, teorija i praksa, Sarajevo: Fakultet političkih nauka Sarajevo., str. 106.

Međutim, osiguravajuća su društva ograničena u ulaganjima i mogu posjedovati samo imovinu visokoga ranga. Zbog smanjenja rejtinga vrijednosnih papira osiguravajućih društava može ih se prisiliti na prodaju imovine na padajućim tržištima i time pridonijeti negativnim kretanjima. Za razvoj tržišta osiguranja BiH važna je stabilnost finansijskoga sistema te postojanje učinkovitoga nadzora nad poslovanjem društva za osiguranje. Važno svojstvo regulativnoga i nadzornoga sistema treba biti fleksibilnost kako bi se osiguravateljima omogućilo da se prilagode izmijenjenim uvjetima na tržištu osiguranja i općem privrednom okruženju.

Mogućnost osiguravatelja da stabiliziraju cijene finansijske imovine katkad je precijenjena jer postoji pogrešna percepcija da osiguravatelji ne moraju staviti fer vrijednost svojih ulaganja i da na njih tako ne utječu privremene promjene vrijednosti. Generalno, osiguravajuća društva koja kotiraju na veliko moraju imati fer vrijednost svojih ulaganja, ali to često traje duže nego u slučaju banaka prije nego što se gubitci od fer vrijednosti evidentiraju na računima dobiti i gubitka. To je stoga što generalno osiguravatelji koji izvještavaju prema Međunarodnim standardima finansijskoga izvještavanja (MSFI) uglavnom klasificiraju svoja ulaganja kao „raspoloživa za prodaju“. Ulaganja se zatim evidentiraju po fer vrijednosti u bilancama osiguravatelja, s tim da se gubitci koji se evidentiraju vode u kretanja u kapitalu dioničara. Međutim, gubitak se ne bilježi u računu dobiti i gubitka, osim ako se smatra da je ulaganje umanjeno.

Sa stajališta finansijske stabilnosti, identifikacija povezanosti između bankarskoga i osiguravajućega društva važna je jer takve veze određuju kanale putem kojih bi se potencijalni problemi u jednom sektoru mogli prenijeti na drugi. Takvi zarazni kanali mogu biti neizravni – na primjer putem finansijskih aktivnosti osiguravatelja – ili direktno putem vlasničkih veza i kreditnih izloženosti. Dinamičan razvoj tržišta životnih osiguranja i na ovdašnje je prostore doveo koncept bankoosiguranja – model poslovnoga povezivanja bankarskoga i osiguravateljnoga sektora koji u zapadnoeuropskim zemljama ima dugu tradiciju, pa tako nudeći najširi izbor finansijskih usluga na jednom mjestu, i bankari i osiguravatelji vjeruju da kroz tu spregu mogu efikasnije iskoristavati potencijal klijenata i postići značajno veći profit.⁷³

⁷³ Smajić, M., Seizović, Z., Turčalo, S., (2017)., Humana sigurnost, Sarajevo: Fakultet političkih nauka., str. 78.

Tako su banke sada postale jedno od vodećih prodajnih mjesta za razne vrste osigurateljnih proizvoda – od zdravstvenoga i životnoga, preko osiguranja imovine i osiguranja od raznoraznih rizika, pa do brojnih oblika investicijskih osiguranja. Banko-osiguranje označava povezivanje banaka i osiguranja kroz prodaju osiguranja putem banaka. Banko-osiguranjem se smatra obavljanje poslova zanivoa u osiguranju od strane poslovne banke, odnosno prodaja usluga osiguranja u banci. Poslovna banka činom zanivoa u osiguranju prodaje usluge osiguranja zainteresiranim osiguranicima u ime i za račun društva s kojima ima potpisan *Ugovor o zajmu*. Posljednjih desetljeća izravne su vlasničke veze između bankarskih skupina i osiguravajućih društava i pojavili su se mnogi „finansijski konglomerati“ koji nude i bankarske i osiguravajuće proizvode.

Razlozi konglomeracije bili su uglavnom u diversifikaciji prihoda, smanjenju troškova i iskorištavanju ustaljenih kanala distribucije proizvoda. Pored toga, neke banke i osiguratelji vidjeli su koristi u pridruživanju različitim bilančnim strukturama banaka, čija imovina ima dulje dospijeće od njihovih obaveza, i osigurateljima – koji uglavnom imaju obaveze s dužim rokom dospijeća od imovine – da bi smanjili saldo neusklađenosti. Korist od ovakve suradnje imaju svi sudionici: **banke**: dodatni priljev sredstava putem diversifikacije u osiguranje, manji fiksni troškovi, servis na jednom mjestu kako bi se zadržali klijenti, detaljna baza podataka o klijentima, pružanje cjelovitih finansijskih usluga krojenih prema životnom ciklusu klijenata, pristup sredstvima koje bi inače zadržali osiguratelji, **društva za osiguranje**: manji troškovi rada i prodaje, novi prodajni kanal, povoljan odnos uloženo – dobiveno, veća fluktuacija potencijalnih osiguranika, pristup bazi podataka banke o klijentima, učinkovitiji razvoj novih finansijskih proizvoda u suradnji s bankama partnerima, **osiguranici**: novi prodajni punktovi od početka se identificiraju s bankom, psihološki efekat dodatne sigurnosti, nema inzistiranja za kontaktom jer obično prvi kontakt s bankom učini klijent.

Osiguravanjem rizika s kojima se suočavaju kućanstva i vlasti osiguravajuća društva doprinose stabilnosti bilanci ovih sektora. Međutim, veze između osiguratelja i nefinansijskog sektora mogu povremeno dovesti do potencijalnih zabrinutosti za finansijsku stabilnost. Iako je sektor reosiguranja mnogo manji od sektora primarnoga osiguranja, još se uvijek može smatrati važnim za finansijsku stabilnost iz dvaju glavnih razloga. Prvo,

reosiguravatelji osiguravaju sigurnosne mreže za primarne osiguravatelje, a finansijske teškoće reosiguravatelja mogu uvelike uticati na sektor primarnoga osiguranja.⁷⁴

Na primjer, ako reosiguravatelj doživi finansijski stres, problemi bi se mogli proširiti na mnoge primarne osiguravatelje ako se njihova zaštita od reosiguranja ne bi uspjela provesti onako kako se očekivalo. U tom smislu, reosiguranje je kreditni rizik za primarne osiguravatelje. To bi također moglo dovesti do smanjenja raspoloživosti pokrića za reosiguranje, što bi moglo prisiliti primarne osiguravatelje da odustanu od preuzimanja ugovora, povuku se s tržišta kapitala i poboljšaju pozicije solventnosti na drugi način. Drugo, jer je posao reosiguravatelja zaštita od ekstremnih događaja, obično su izloženiji od primarnih osiguravatelja rijetkim i neočekivanim katastrofalnim događajima, poput prirodnih katastrofa i terorističkih napada, koje je vjerojatno teško precizno kvantificirati.

Društva za osiguranje sudionici su finansijskoga tržišta i predstavljaju bitan čimbenik privrednog razvoja svake zemlje, a primarna im je funkcija osiguranje pojedinaca od opasnosti koje donosi neizvjesna budućnost. Djelatnost društava za osiguranje mogu biti životna osiguranja, neživotna osiguranja ili kombinacija životnih i neživotnih osiguranja pa se u skladu s tim društva za osiguranje klasificiraju na društva za osiguranje registrirana za ugovaranje i zaključenje ugovora o neživotnim osiguranjima, društva za osiguranje registrirana za ugovaranje i zaključenje ugovora o životnim osiguranjima te kompozitna društva.

Osiguravajuća društva predstavljaju nebankarske finansijske institucije za razvoj ugovorne štednje, a karakteriše ih stalan i stabilan priljev novčanih sredstava u obliku uplata premija osiguranja. Glavna karakteristika ovih sredstava jest njihova dugoročnost, pa upravo stoga i novčani fondovi koji se formiraju na osnovi uplaćenih premija da bi društva mogla obavljati osnovnu djelatnost osiguranja imaju dugoročni karakter. Ključna uloga osiguravajućih društava jest osigurati posrednu ekonomsku zaštitu, međutim, osiguravajuća društva obavljaju i druge funkcije od kojih je, sa stajališta uticaja na privredni rast i razvoj, najznačajnija mobilizacija finansijskih sredstava, odnosno poslovi finansijskoga posredovanja.

Obavljajući poslove finansijskoga posredovanja, osiguravajuća društva imaju značajnu poziciju u finansijskom sistemu kao institucionalni investitori, a cilj osiguravajućih društava

⁷⁴ Labudović, J., (2007)., Uloga i značaj kompanija za osiguranje života kao institucionalnih investitora na finansijskom tržištu, Revija za pravo osiguranja., str. 59.

kao institucionalnih investitora jest da osiguraju dodatnu likvidnost na finansijskom tržištu, maksimiziraju profit uz prihvatljivu razinu investicijskoga rizika te prikupe sitan, slobodan kapital i stave ga u funkciju privrednoga rasta i razvoja.

Ono što afirmira osiguravatelje života da zauzmu važno mjesto u finansijskom sistemu su njihove sljedeće važne karakteristike: stabilan tok premija osiguranja, dugoročnost izvora sredstava, dugoročnost plasmana, vremenska nepodudarnost uplata i isplata te predvidivost nivoa osiguranoga slučaja, odnosno predvidivost povlačenja sredstava, pa tako zahvaljujući dugoročnosti izvora sredstava, društva za osiguranje života formiraju takav investicijski portfolio koji se sastoji od dugoročnih plasmana koji nose dugoročne prihode, a isti je napravljen tako da odgovara zahtjevima za održavanjem likvidnosti.

Kod neživotnih osiguravatelja razina neizvjesnosti još je izraženija nego kod životnih jer neizvjesnost postoji ne samo u pogledu investicijskih plasmana već i u pogledu veličine eventualnih odštetnih zahtjeva, a koordinirano upravljanje imovinom i obavezama omogućava osiguravajućim društvima neživotnih osiguranja da odrede odgovarajuću likvidnost i obrtni kapital u planskom razdoblju od tri do pet godina i da utvrde adekvatnu strategiju plasmana koja će moći optimizirati poslovne ciljeve osiguravajućega društva. Osiguravajuća društva nakon što odrede investicijske ciljeve i politiku trebaju odrediti oblike imovine u koje će plasirati raspoloživa sredstva rezervi osiguranja. Plasmani osiguravajućih društava mogu biti raznovrsni, no nikada nisu u samo jednom obliku aktive. Oni mogu biti plasmani koji osiguravaju fiksni ili varijabilni prinos, u finansijsku ili realnu aktivu, dugoročnoga ili kratkoročnoga karaktera, dakle više ili manje likvidni.

Ukoliko posmatramo sistem zaštite kao poslovnu funkciju poduzeća, može se sa sigurnošću tvrditi da je njegov osnovni cilj stvaranje uslova za siguran rad i unapređenje poslovanja. Istraživanje tog sistema kao krajnji rezultat ostvaruje sljedeće ciljeve: *teorijski cilj*, koji predstavlja sticanje (teorijskih znanja) iskustva o onim pojavama koje su sadržane u samom pojmu i predmetu sistema osiguranja, te praktični cilj, značajan za samo poduzeće (instituciju), jer to znači da je rukovodstvo postalo svjesno mogućnosti koje mu pruža ovakav sistem, a drugo, njegovo oživotvorenje, pravilno korištenje, funkcionisanje i usmjeravanje postavlja kompletno poslovanje na sasvim nove osnove, što, pored ostalog, donosi i veći profit.

Značaj funkcionisanja sistema zaštite je veliki i može se promatrati u društvenom, teorijskom, praktičnom i pedagoškom smislu. Suvremene prijetnje i oblici nasilja danas

čine sigurnost jednim od glavnih prioriteta i izazova za lokalna, nacionalna i međunarodna okruženja. Sigurnost osobe i njenog vlasništva čini jedno od osnovnih ljudskih prava i utječe na kvalitetu življenja. Kada se građani ne osjećaju sigurnima u svojoj okolini policija se, zajedno s lokalnom upravom, susreće sa brojnim poteškoćama prilikom ponovne uspostave osjećaja sigurnosti. Kako bi se na takve izazove i prepreke odgovorilo adekvatnim i uspješnim načinom nije dovoljno samo razviti efektivan sistem i funkcionalne strukture, nego i razumjeti potrebe građana. Nerijetko se ističe da proces kreiranja sigurnosti na određenom području ovisi od ekonomskih, društvenih, političkih i individualnih karakteristika područja, naučnim i tehnološkim standardima, geopolitičkim i geostrateškim prilikama, kao i djelovanju prema javnosti.

Odgovornost poslodavca (bez obzira na koji oblik vlasništva: privatno, državno ili društveno), odnosno formalnopravnog vlasnika poduzeća, jeste da obezbjedi adekvatnu zaštitu i u skladu sa tim da sprovede sve nužne mjere i procedure zasnovane na procjeni stepena ugroženosti i sprovođenju aktivnih radnji u cilju zaštite sigurnosti lica, imovine i poslovanja u okviru poduzeća. Sistem zaštite lica, imovine i poslovanja poduzeća je grupa mjera, postupaka i radnji koje se sprovode posredstvom fizičkog osiguranja, tehničkih sredstava zaštite, uz primjenu suvremenih sigurnosno-zaštitnih metoda i načina rada. Glavni cilj sistema je da se kroz uspješno proaktivno (metodom analize i odvracanja) i reaktivno djelovanje (metodom sanacije postupaka) eliminiraju, odnosno smanje mogućnosti ugrožavanja lica, neovlašteno prisvajanje imovine i rezultata rada poduzeća, te na taj način obezbijede sigurni uvjeti za stabilniji i bolji rad poduzeća i povećanje profita.

Osiguranje je multidisciplinarna djelatnost koja se može definisati kao ekonomska zaštita od štete nastale uslijed nekog rizika ili kao udruživanje svih lica koja su izložena određenom riziku. U najširem kontekstu, osiguranje se može shvatiti kao udruživanje svih koji su izloženi istoj opasnosti, odnosno nekom riziku. Da bi se realizovalo osiguranje, nužno je da postoji odgovarajući rizik čije se pokriće obezbjeđuje putem osiguranja. Dakle, osiguranje, najjednostavnije koncipirano, podrazumijeva prikupljanje premija od osiguranika i nadoknadu štete iz prikupljenih premija onom osiguraniku kod koga dođe do realizacije osiguranog rizika. Bez adekvatne procjene i analize rizika osiguravajuće društvo može usvojiti strategiju koja će tokom vremena umanjiti vlastiti kapital i rezultirati neefikasnim korištenjem raspoloživih sredstava, što može da ugrozi ne samo profitabilnost, nego i sam opstanak osiguravajućeg društva.

8.1. Proces planiranja u sistemu sigurnosti

Planiranje je formalni proces utvrđivanja ciljeva i izbor strategija adekvatnih za ostvarenje tih ciljeva. Planiranje je prva, ali i najvažnija faza procesa menadžmenta. Ono je temelj svih ostalih faza menadžmenta. Planiranje je proces određivanja sudbine kompanije, ali tako da ona ide putem - kojim želi da ide i da stigne tamo, odnosno kuda želi da stigne. Planiranje je po definiciji sistematski razvoj programa aktivnosti sa ciljem postizanja utvrđenih poslovnih ciljeva, a kroz proces analize, evaluacije i selekcije anticipiranih mogućnosti.⁷⁵ Planiranje ima pet faza: definisanje ciljeva organizacije, utvrđivanje svih mogućnosti, izbor najbolje alternative, razvoj odabrane alternative i aktiviranje planova.⁷⁶

Samo planiranje podrazumijeva da menadžeri dobro razmisle o ciljevima koje žele postići, da ti ciljevi budu zasnovani na nekom planu ili logici, a ne nikako na predosećajima. Prvi korak planiranja je izbor šta se želi ostvariti, tj. izbor ciljeva. Menadžer koji bira ciljeve mora misliti i o njihovoj izvodljivosti u odnosu na druge menadžere i zaposlene u njegovoj organizaciji. Bitno mjesto u procesi planiranja zauzimaju odnosi i vrijeme.

Kada menadžer planira on istovremeno mora da uzme u obzir i trenutno raspoloživa sredstva, prošla iskustva, itd. Kada planove donosi glavna uprava, koja je odgovorna za čitavu organizaciju, takvi planovi mogu biti za periode duge i po više godina. Kada se planira u pojedinim dijelovima organizacije, radi se najčešće za mnogo kraće periode. Na primjer, takvi planovi mogu da se odnose na posao za slijedeći dan, za događaj koji će se odigrati u narednih sedam dana, i sl.,

Planiranje nema jasan početak i kraj. To je proces koji neprekidno traje, koji odražava promjene okruženja i prilagođava im se.⁷⁷ Najbitniji rezultat procesa planiranja je strategija kojom će se organizacija rukovoditi. Tako je nastala i posebna vrsta menadžmenta strateški menadžment, koji je neprekidna praksa utvrđivanja ciljeva organizacije i načina da se oni ostvare. Planiranje se može definisati kao postavljanje ciljeva, i preciziranje aktivnosti, puteva i resursa za njihovo ostvarenje.

⁷⁵ Dragišić, Z., (2006)., Bezbednosni menadžment, Fakultet sigurnosti, Beograd., str. 84.

⁷⁶ Ristović, S., (2006)., Policijski menadžment u suzbijanju kriminaliteta, Zadužbina Andrejević, Beograd., str. 112.

⁷⁷ Karali, R., Vilson, V., (2005)., Izazovi sigurnosnog menadžmenta, Sigurnost, br. 4, Beograd., str. 83.

Proces upravljanja (menadžmenta) odvija se u više faza. Ukupan broj faza može se svesti na četiri, odnosno na planiranje, organizovanje, motivisanje i kontrolu. Ove faze sačinjene su od grupa aktivnosti koje menadžeri obavljaju, odnosno to je ono što menadžment zaista radi. Glavni nedostatak ovih faza je što težište stavlja na aktivnosti menadžmenta, a ne i na rezultate. Praktično upravljanje može se smatrati procesom konverzije ulaznih faktora organizacije u rezultate. Praktične menadžerske aktivnosti mogu se grupisati u četiri faze:⁷⁸

- Planiranje je faza u kojoj se definišu ciljevi organizacije i u kojoj se vrše pripreme kako bi ti ciljevi bili dostignuti.
- Organizovanje je faza procesa menadžmenta u kojoj se vrši alokacija zadataka i odgovornosti za izvršenje plana.
- Motivisanje je faza povezivanja socijalnih, materijalnih i psiholoških potreba zaposlenih sa ostvarenjem ciljeva organizacije.
- Kontrola je osmatranje i ocjena aktivnosti pojedinaca i grupa u kompaniji. Ova faza mora imati i određene korektivne mehanizme.

Prva faza u procesu upravljanja je predviđanje i planiranje. Sposobnost predviđanja budućnosti dar je koji posjeduju samo vrhunski menadžeri. Na osnovu predviđanja, kreiraju se planovi aktivnosti kompanije. Koordinacija je harmonizacija svih aktivnosti u kompaniji. Kontrola, kao finalna faza - osigurava da se aktivnosti odvijaju u skladu sa definisanom poslovnom politikom kompanije.

Sigurnost je jedna od profesionalnih karijera koja se u globalnim okvirima najbrže razvila u posljednjih nekoliko godina. Zaposlenje u oblasti sigurnosti pruža mnogobrojne mogućnosti, koje se nalaze u rasponu od pozicija ulaznog nivoa za radnike obezbjeđenja do istražitelja specijalizovanih u posebnim oblastima, i menadžera i direktora sektora sigurnosti u vodećim korporacijama i organizacijama širom svijeta.

Zahtjev za unaprjeđenjem sigurnosti pojačan je zbog pojava kao što su krađe informacija, nasilje na radnom mjestu, terorizam i privredni kriminal. Industrija sigurnosti u SAD, na primjer, je poslovanje od 100 milijardi dolara koje i dalje raste. Mogućnosti postoje na svim nivoima u okviru industrije sigurnosti. Svi poslovi, bez obzira na njihovu veličinu, razmatraju

⁷⁸Keković, Z., (2003)., Integralna sigurnost i poslovno-bezbjednosni menadžment, Zbornik radova Fakulteta civilne odbrane, Beograd., str. 79.

sigurnost u odnosu na prijetnje kao što su prevare, krađe, kompjuterski upadi, industrijska špijunaža ili nasilje na radnom mjestu.⁷⁹

Sve organizacije treba da se zaštite od aktivnosti koje ugrožavaju njihovo normalno funkcionisanje. Svaka specijalnost u oblasti sigurnosti posjeduje sopstvene zahtjeve i pitanja. Krađe su i dalje problemi u maloprodajama, dok su bolnice suočene s povredama prava na privatnost, a hoteli s preispitivanjem procedura zaštite od požara u skladu sa sigurnosnim zahtjevima. Pored toga, državna i privatna industrija razlikuju se u sigurnosnim potrebama. Pojedinci koji žele da se zaposle u specijalizovanoj oblasti sigurnosti treba da budu upoznati s najnovijim trendovima, problemima i pitanjima u okviru te specijalnosti.

Za prosječnog čovjeka ideja o karijeri u sigurnosti možda neće da bude privlačna. Tendencija kod većine ljudi je da misle samo na uniformisane radnike obezbjeđenja u patroli, nadgledanju alarma ili prilikom kontrole pristupa objektu. Oni pojedinci koje interesuje karijera profesionalca u sigurnosti treba da znaju da takođe postoji širok opseg administrativnih, tehničkih, nadzornih i menadžerskih mogućnosti. Za ulazak u oblast sigurnosti na ulaznom nivou ne-menadžmenta postoje neki tipični preduslovi.

Planiranje je djelatnost koja omogućava da se na najbolji mogući način izvrši radni zadatak. Plan mora biti viđenje željenog učinka. Ako nema plana neće biti ni efektnog i svrsishodnog djelovanja. Planiranje je prije svega stvaralačko-misaoni proces od koga zavisi uspjehost realizacije konkretnog zadatka, koji je prethodno zamišljen i izmodeliran. Planiranje se u praksi obavlja neprekidno, od prijema (dobijanja) zadataka do njegove realizacije.

Ono se ostvaruje na svim nivoima rukovođenja nekom organizacijom od najmanjeg do najvećeg upravno-rukovodećeg organa, tj. top menadžmenta.⁸⁰ Da bi se stvorio plan potrebno je detaljno precizirati ko, šta, kada, kako, kojim metodama i radnjama će nešto uraditi u ostvarenju konkretnog zadatka. Jako je bitno da rješenje istog bude doneto na najbolji mogući način. Planove organizacija utvrđuje rukovodstvo tih organizacija, u zavisnosti od ciljeva i zadataka organizacije, kao i odvijanje cijelog procesa sigurnosnog menadžmenta. Djelatnost

⁷⁹ Jurina, M., (1999)., Elementi organizacije policije, MUP Republike Hrvatske - Policijska akademija, Zagreb., str. 56.

⁸⁰ Labudović, J., (2007)., Uloga i značaj kompanija za osiguranje života kao institucionalnih investitora na finansijskom tržištu, Revija za pravo osiguranja., str. 61-2.

planiranja se odvija u četiri elementarne faze, a to su:⁸¹ prikupljanje činjenica i analiza, predviđanje, odlučivanje, te izrada plana.

Prikupljanje činjenica i analiza je prva faza planiranja. Koje će se činjenice prikupljati zavisi od nivoa na kome se vrši planiranje. Činjenice se prikupljaju i analiziraju, da bi se realno i objektivno prepoznao problem i ostvario uvid u isti. Analiziranje činjenica vrše stručni timovi, a to je važan uslov planiranja. Koristi se razna oprema (kompjuterske baze podataka, softveri za analizu i sl.). Nakon uspješne i detaljne analize može se preći na drugu fazu planiranja.

Predviđanje je druga faza planiranja, koja se ostvaruje da bi se samo planiranje što bolje izvelo, na što adekvatniji način, a samim tim postigao što pozitivniji ishod i rješenje konkretnog problema, zadatka, situacije.⁸² Za uspješnost planiranja potrebno je više faktora, a najbitiniji su kvalitet kadrova koji vrše predviđanje, izbor odgovarajućih metoda planiranja i njihov pravilna primjena, priroda problema, vremenski razmak u kome se problem posmatra i nivo rukovođenja koji rješava problem.⁸³

Odlučivanje predstavlja treću fazu planiranja, gdje menadžer, na osnovu tumačenja svih varijanti rješenja, odabira najbolje i najekonomičnije rješenje. Izrada planova oredstavlja posljednju fazu planiranja, a podrazumijeva formiranje plana kao posebnog dokumenta u pisanoj, elektronskoj ili nekoj drugoj formi. Planovi mogu biti tekstualni, tabelarni, grafički, dijagramski i kombinovani. Izrada plana počinje sa dobijanjem, uočavanjem zadatka, potom se nastavlja iznalaženjem rješenja, a završava se donošenjem odluke, kada se u plan unose svi elementi koji do tada nisu unjeti.⁸⁴ Pri tome se elementi analiziraju, odbacuju, koriguju i sl. U sigurnosnom menadžmentu razlikuju se operativni planovi - koji se koriste za realizaciju konkretnih zadataka, akcija i programski planovi - kojima se planira rad organizacionih jedinica za neki određen period.⁸⁵

⁸¹Keković, Z., (2003)., Integralna sigurnost i poslovno-bezbjednosni menadžment, Zbornik radova Fakulteta civilne odbrane, Beograd., str. 84.

⁸²Jurina, M., (1999)., Elementi organizacije policije, MUP Republike Hrvatske - Policijska akademija, Zagreb., str. 58.

⁸³Karali, R., Vilson, V., (2005)., Izazovi sigurnosnog menadžmenta, Sigurnost, br. 4, Beograd., str. 83.

⁸⁴Stojković, M., (2010) ., Bezbednosni menadžment, Niš., str. 22.

⁸⁵Vejnović, D., (2002)., Pravo i domati sigurnosnog menadžmenta, Defendologija, br. 11-12, Banja Luka., str. 33.

8.2. Zadatak sigurnosnog menadžmenta u organizaciji

Do uništenja organizacije, može doći zbog: *veoma nepovoljnih spoljašnjih okolnosti i lošeg menadžmenta*. Loš menadžment probleme pretvara u nerješiva krizna stanja, iz kojih organizacija ne uspijeva da izađe sa povoljnim rješenjima, što, u krajnjoj liniji, dovodi do propasti same organizacije - nemogućnosti da obavlja osnovnu funkciju zbog koje je nastala, niti da pronade drugu održivu opciju. Dobar menadžment zahtijeva, prije svega, proaktivan pristup, odnosno, predviđanje problema i blagovremene pripreme za njihovo rješavanje. Predviđanje je glavni sadržaj planiranja. Priprema organizacije za odgovor budućim izazovima, pored planiranja, podrazumijeva i adekvatno organizovanje, odnosno oblikovanje organizacione strukture.

Organizaciona struktura, prije svega, mora da bude veoma fleksibilna. Fleksibilnost organizacione strukture podrazumijeva sposobnost da se brzo prilagodi i izbjegne uništenje organizacije. Ona omogućava korištenje šansi i izbjegavanje prijetnji, kao i pretvaranje dotadašnjih hendikepa u prednosti. Fleksibilnost organizacije je direktno ovisna od brzine dobijanja informacija. Kontrolom i praćenjem faktora ugrožavanja se postiže: 1. *faktor ugrožavanja se može neutralisati i prije nego što se ispolji njegovo štetno dejstvo ili, ukoliko to nije moguće, mogu se adekvatnim mjerama neutralisati štetne posljedice djelovanja faktora ugrožavanja*, 2. *ukoliko je faktor ugrožavanja takve prirode da ga nije moguće neutralisati niti izbjeći štetne posljedice njegovog djelovanja, predviđanje mogućih štetnih posljedica postavlja se kao neophodno polazište top menadžmentu za donošenje strateških odluka*.⁸⁶

Osnovni ciljevi sigurnosnog menadžmenta svake organizacije su povećanje: *kontrolabilnosti i fleksibilnosti organizacije*, - kao važnih elemenata njene vitalnosti. Fleksibilnost predstavlja sposobnost organizacije da blagovremeno i sa minimumom gubitaka izbjegne opasnosti. Kontrolabilnost predstavlja sposobnost organizacije da predviđa moguće izvore ugrožavanja i vlastite mogućnosti da na ugrožavanja adekvatno odgovori. Polazište za sigurnosni menadžment svake organizacije predstavljaju ciljevi, koje je ta organizacija postavila pred sebe.

Sigurnosni menadžment uvijek mora da se nalazi u funkciji dostizanja i očuvanja vrijednosti, koje su interesne grupe koje vode neku organizaciju, definisale kao ciljeve organizacije.

⁸⁶Keković, Z., (2004), „Ne-državni sektor bezbjednosti: Kako do standarda?“, Perjanik, br. 5, Danilovgrad, str. 88.

Promjena ciljeva se veoma često dešava pod uticajem sigurnosnog menadžmenta. Neke promene u okruženju čine to da se neki ciljevi ne mogu postići, ili se ne mogu postići bez značajnih gubitaka, što dovodi do odluke top menadžmenta da se od nekog cilja odustane ili da se on zamijeni drugim ciljem. Sigurnosni menadžment ne donosi strateške odluke, ali značajno utiče na njihovo donošenje. Sigurnosni menadžment top menadžmentu obezbeđuje informacije i procjene, na osnovu kojih se definišu strateški ciljevi i donose operativne odluke od kojih, u krajnjoj liniji, zavisi opstanak i razvoj organizacije. Zadatak sigurnosnog menadžmenta je **zaštita vitalnih vrijednosti organizacije, unapređivanje i razvoj organizacije i dostizanje njenih ciljeva.**⁸⁷

Jedan od glavnih ciljeva sigurnosnog menadžmenta je uspostavljanje i očuvanje organizacije, koja treba da pruži maksimalnu sigurnost poslovanja, ostvarivanje ciljeva organizacije, sigurnost zaposlenima i očuva sigurnost sredine u kojoj se obavlja poslovanje. Sigurnosni menadžment utiče dvojako na oblikovanje i funkcionisanje organizacija. Prvo, organizacije koje se stvaraju radi postizanja različitih ciljeva, moraju prilikom dizajniranja organizacione strukture voditi računa o održivosti organizacije i o njenoj spremnosti da se suoči sa sigurnosnim izazovima, koji mogu ugroziti njen opstanak. Uloga sigurnosnog menadžmenta je da analizira postojeću organizacionu strukturu i u njoj pronade eventualne strukturne slabosti i nedostatke, koji mogu ugroziti postizanje projektovanih ciljeva organizacije. Oblikovanje organizacione strukture i procedura u poslovanju predstavljaju, prije svega, mjere za sprečavanje, tzv. „poslovnih rizika” i tiču se obavljanja osnovne djelatnosti.

Za zaštitu organizacije od vanposlovnih rizika, unutar organizacije se formiraju posebne organizacione cjeline, čiji je zadatak pružanje sigurnosti organizaciji, kako bi mogla da dostigne svoje ciljeve i ostvari strateška opredjeljenja, što bez pune sigurnosti poslovanja, imovine i zaposlenih - nije moguće. Formiranje, rukovođenje i kontrola nad posebnim organizacionim cjelinama, koje se bave sigurnošću, osnovni je zadatak sigurnosnog menadžmenta. Angažovanje preduzeća za pružanje sigurnosnih usluga ne isključuje postojanje vlastitog sigurnosnog menadžmenta. Angažovano preduzeće uglavnom pruža usluge fizičko-tehničkog osiguranja, dok sve ostale poslove sigurnosnog menadžmenta obavljaju menadžeri unutar organizacije.

⁸⁷ Karali, R., Vilson, V., (2005), Izazovi bezbednosnog menadžmenta, Bezbednost, br. 4, Beograd, str. 144.

U slučaju da se primjenjuje kombinacija vlastitog sigurnosnog menadžmenta i angažovanja preduzeća, koje pruža usluge sigurnosti, zadaci vlastitog sigurnosnog menadžmenta su: *izrada planova, analiza, prikupljanje i obrada podataka, kontrola provođenja sigurnosnih mjera i procedura i kontrola rada fizičko-tehničkog osiguranja*. Prednost vlastitog sigurnosnog menadžmenta, u odnosu na angažovanje preduzeća koja se bave pružanjem sigurnosnih usluga, je u tome: *što su menadžeri dio organizacije za koju rade, njihova profesionalna karijera je vezana za uspjeh organizacije kojoj pripadaju, kao dio menadžmenta upoznati su sa procesom rada u organizaciji, jasni su im operativni i strateški ciljevi organizacije, u čijem definisanju često i sami učestvuju, po pravilu imaju veoma značajan uticaj na definisanje strategije organizacije i njihova lojalnost se ne dovodi u pitanje.*⁸⁸

Sigurnosni menadžment u najširem kontekstu predstavlja oblik organizovanja i upravljanja sistemom obezbjeđenja, koji se bavi čovjekom kao ključnim elementom organizacije, te njegovom korelacijom sa unutrašnjim i spoljašnjim okruženjem. Sigurnosni menadžment definiše i obrađuje zahtjeve i potrebe sistema sigurnosti i uslovljava proces planiranja potreba, realizaciju i implementaciju planiranog, kontrolu, izvršavanje zadataka, aktivnosti i djelatnosti postavljenih pred sistem sigurnosti.

Sistem sigurnosnog menadžmenta predstavlja integralnu komponentu općeg menadžmenta na najvišem nivou hijerarhije (menadžmenta koji kreira kompletnu politiku cijelog preduzeća), odnosno - u okviru svojih poslova, samostalni menadžment preduzeća koji: definiše i određuje zahtjeve i potrebe sistema sigurnosti, samostalno i u saradnji sa ostalim rukovodnim strukturama, ostvaruje proces planiranja potreba, osigurava organizaciju, realizaciju i implementaciju planiranog, kroz odlučivanje, vođenje, koordinaciju i kontrolu (tih poslova), te omogućava neposredno i posredno izvršavanje zadataka, aktivnosti i djelatnosti postavljenih pred sistem sigurnosti, radi postizanja njegove primarne funkcije tj. zaštite lica, imovine i poslovanja.

8.3. Razlika između klasične i sigurnosne organizacije

Klasične sigurnosne organizacije, prije svih vojska i policija, spadaju u najbirokratizovanije institucije u ljudskom društvu. Birokratska organizacija je nužna za vojsku i policiju, zbog

⁸⁸Maksimović, M., (2004)., Upravljanje ljudskim resursima u međunarodnom poslovanju: strateški pristup, Institut ekonomskih nauka, Beograd, str. 63.

izražene potrebe za visokim nivoom efikasnosti, koji se zahtijeva od tih službi. Jedino se u okviru obavještajno-sigurnosnog sektora javlja kao smetnja uspješnom izvršavanju zadataka, jer uspjeh sigurnosnih, a naročito obavještajnih akcija i operacija, zavisi od kreativnosti službenika.

Interakcija je najvažnija odlika sigurnosnog menadžmenta u XXI stoljeću i podrazumijeva razmjenu informacija, materije i energije između sistema i okruženja. Razmjena između sistema i okruženja odvija se preko ulaznih i izlaznih veličina. U sigurnosnom menadžmentu, ulazne veličine su najčešće informacije ili nepovoljni uticaji iz okruženja, dok su izlazne veličine reakcije sistema, ili njegovih pojedinih dijelova.

U sigurnosnom menadžmentu, regulacija je praćenje ostvarivanja određenog nivoa sigurnosti organizacije, u svjetlu mjera koje se preduzimaju, i promjene u sistemu mjera, ukoliko se ne postigne odgovarajući nivo sigurnosti. Hijerarhija tako podrazumijeva vertikalnu strukturu tj. svaki sistem je dio većeg sistema, a sam se sastoji od podistema, koji svaki za sebe predstavlja poseban sistem. To je odlika sistema u XXI stoljeću.

Funkcionisanje sistema je zbir aktivnosti svih njegovih elemenata, koji zajedničkim djelovanjem daju rezultantu djelovanja sistema. Stanje sistema čine svi podaci o prošlosti i sadašnjosti sistema. Na osnovu njih, sistemi se mogu međusobno upoređivati, a može se vršiti i analiza stanja sistema. Kretanje sistema je promjena stanja sistema u toku vremena. Prilikom kretanja, sistem se transformiše i mijenja svoje ponašanje. Zato upravljanje sistemima podrazumijeva njihovo dovođenje u poželjno stanje ili održavanje u postojećem stanju, u uslovima ozbiljne prijetnje po opstanak sistema.⁸⁹

Kibernetika proučava opće zakonitosti upravljanja i upravljanje u različitim sistemima. Nastala je sredinom XX stoljeća i to je nauka o optimalnom upravljanju složenim dinamičkim sistemima, radi postizanja određenih ciljeva od strane tih sistema. Sadržaj kibernetikog upravljanja je proces, koji se sastoji od dobijanja početnih informacija o sistemu kojim se upravlja i sredini koja ga okružuje, te donošenja odluke i postavljanju zadataka sistemu kojim se upravlja. Organ rukovođenja kontroliše izlazne veličine i poredi ih sa željenom veličinom.

Globalizacija je doprinijela potrebi za razvijanjem logaritamskih softvera i sistema za praćenje i prognoziranje sigurnosne situacije u svijetu. Menadžer se danas mora interesovati

⁸⁹Labudović, J., (2007)., Uloga i značaj kompanija za osiguranje života kao institucionalnih investitora na finansijskom tržištu, Revija za pravo osiguranja., str. 72.

za probleme sličnih organizacija u svijetu i proučavati uporedna iskustva, bez čega nema uspjeha. Bez praćenja ugrožavanja sigurnosti na globalnom nivou, nije moguće pravovremeno pripremiti organizaciju za odgovor na nove sigurnosne rizike. Globalizacija zahtijeva odličnu informisanost, dobro opće obrazovanje i poznavanje stranih jezika.

U sigurnosnom menadžmentu XXI stoljeća, kvalitet se ogleda u sposobnosti organizacionog sistema da uspješno odgovori aktuelnim sigurnosnim rizicima, izazovima i prijetnjama, ali i da prepozna nove prijetnje i pronađe adekvatne i pravovremene odgovore na njih. Ukoliko se bilo koja uloga sigurnosnog menadžmenta ne izvršava u procesu rukovođenja, sa sigurnošću se može predvidjeti loš kvalitet odluka. Sigurnosni menadžment danas zalaže se za timsko rukovođenje, a neophodan je i komplementaran rukovodeći tim, koji je sposoban da podjednako uspješno vrši sve funkcije rukovođenja.

Članovi tima se međusobno dopunjavaju i postižu sinergijski efekat.⁹⁰ U nastavku slijedi objašnjenje tri stadija matrice kroz koje se političke teorije operacionaliziraju u strategijske i taktičke akcije u ime sigurnosti. Političke teorije su utkane u srž sigurnosti. Promatrajući proces operacionalizacije politike u sigurnost može se zaključiti da moguće izdvojiti tri glavna stadija ovog procesa:⁹¹

- Prvi, na razini osnovnih ideja, političkih teorija i filozofije, koje daju odgovore na pitanja: šta pokreće svijet; kakva je dinamika, i materijalna i ideološka, koja oblikuje ekonomske, društvene i sl. forme ponašanja.
- Drugi, na razini političke jednakosti, rascjepkani pejzaž oblikovan međusobnim djelovanjem dominantnih ideja. Frakture su produkt previranja, bilo nasilnih ili nenasilnih, ali uvijek postoji neki oblik sukoba, jer politiku zanima ko šta dobiva, kad i kako.
- Treći stadij je politika kao gotov proizvod, praktično razumijevanje onoga šta daje strateški i taktički sigurnosni produkt u svrhu promoviranja sigurnosti. U ova razmatranja su uključene vojna, ekonomska dimenzija, dimenzija ljudskih prava i druge dimenzije.

⁹⁰Labudović, J., (2007)., Uloga i značaj kompanija za osiguranje života kao institucionalnih investitora na finansijskom tržištu, Revija za pravo osiguranja., str. 75.

⁹¹Huysmans, J., (1998)., Revisiting Copenhagen:: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe, European Journal of International Relations, No. 4., str. 78.

Za shvatanje da je sigurnost koncept deriviran iz konteksta, unutar tradicionalnih (realistički orijentiranih) sigurnosnih studija koristi se pojam produbljivanje. Produbljivanje je shvaćeno kao prilagođavanje fokusa sigurnosnih studija tako da, pored vanjskih prijetnji državi, obuhvati i pitanja sigurnosti pojedinca i grupa. Ovakvo shvatanje je često pogrešno, čak bi se moglo pomisliti da se radi o zavjeri. S jedne strane kako bi se spriječilo otkrivanje stvarne prirode sigurnosti, tj. da je ona politička teorija, a s druge da se sigurnost predstavi više tehničkim pitanjem.

Ako se produbljivanje ne shvati kao pronalaženje političke teorije iz koje su derivirani stavovi o sigurnosti i ponašanju, onda je sigurnost samo tehničko pitanje, vojno-strateška, problemski orijentirana dimenzija realizma. Nije teško održavati fokus u širokom dijapazonu nesigurnosti kada se jasno odrede prioriteta i načela sigurnosti. Normalno je očekivati da dođe do određene, uslovno rečeno, podjele rada među teoretičarima sigurnosti, te iz toga i proizilaze razlike u teorijama i konceptima sigurnosti.

Na nivou države treba učiniti klasificiranje prioriteta unutar proširene sigurnosne agende, što je pitanje političke odluke. Jedan od glavnih ciljeva je eksplicitnije involviranje politike u polje sigurnosti – gdje je trenutno sve unaprijed definisano. Oспорavanje proširivanja već dugo ostaje bez adekvatnog odgovora uključujući i Kopenhagensku školu, a glavni razlog tome je nepostojanje dovoljno glasne politike u ime žrtava. Ne smijemo se zaboraviti da je proširiti sigurnosnu agendu moguće na način i u mjeri koliko to dozvoljavaju pretpostavke političke teorije iz koje je sigurnost derivirana.

8.4. Proširenje sigurnosne agende

Bitno je naglastiti da postoje znatni problemi unutar sigurnosnih studija u pitanju proširivanja sigurnosne agende. Predstavnici tradicionalnih realističkih sigurnosnih studija zastupaju mišljenje da će proširenje izazvati kaos unutar discipline. Spomenuta tenzija unutar realizma otkriva ključni problem. Dakle, što realizam više nastoji biti realističan, više teoretski konzistentan, to se više odvaja od stvarnog svijeta. Početkom devedesetih godina, pa na ovamo, proširivanjem se generalno podrazumijevalo uključivanje netradicionalnih (nevojnih) sigurnosnih problema u sigurnosnu agendu. Posebno je Buzan dosta učinio, predloživši da se sigurnosna agenda proširi na četiri dodatna sektora: politički, ekonomski, društveni i sektor

zaštite životne sredine.⁹² Prema njemu sigurnosne studije bi trebale problematizirati pet različitih vrsta interakcije: vojne odnose, odnose autoriteta i vladanja, odnose proizvodnje, trgovine i finansija, odnose kolektivnog identiteta, te odnose između ljudskih aktivnosti i biosfere.⁹³

Buzan smatra daje u interesu države određivanje prirode ove nove sigurnosne agende. Njegovo ključno djelo *Ljudi, države i strah*, nije bilo poziv na radikalno redefiniranje sigurnosne teorije, već poziv predstavnicima tradicionalnih sigurnosnih studija da prošire sigurnosnu agendu država i na pitanja nevojnog karaktera. Veliki Buzanov doprinos je u skretanju pažnje na potrebu proširivanja, ali njegov vlastiti prijedlog je ostao u okvirima realističke nekonzistentnosti, tako da i ovaj pokušaj predstavlja proširivanje sigurnosne agende bez teorije. U drugom izdanju spomenute Buzanove knjige pojavili su se ozbiljniji znaci predanosti proširivanju sigurnosne agende. Prema autorovim riječima *ako će višesektorski pristup biti smislen, referentni objekti, osim države, moraju biti uključeni u sliku*.⁹⁴

Predstavnici Kopenhagenske škole su pokušali značajnije promovirati sličan stav. Takav potez je najavio promjenu perspektive Kopenhagenske škole, ali do nje nije došlo, što je evidentno iz njihovih kasnijih radova. Logika kopenhagenskog pristupa daje uzročnu snagu sektorima, oni determiniraju referente sigurnosti, a ne obrnuto. Osnovno pitanje koje se može postaviti jest: Je li nešto što se uvrštava u sigurnosnu agendu stvarno sigurnosni problem? Dakle, pitanje je li smisleno podvrgnuti sekuritizaciji takve pojave, jer ona predstavlja neprimjerenu reakciju na neke međunarodne probleme.

Proširivanje je proces koji treba implementirati, ali izjednačiti ga sa sekuritizacijom je pogrešno. Sekuritizacijske studije, što je drugo ime za Kopenhagensku školu, predstavljaju mješavinu liberalnih, poststrukturalnih i neorealističkih pretpostavki. Škola je neosporno postavila nekoliko značajnih pitanja, ali su odgovori koje daje problematični. U središtu problema je njihov koncept sekuritizacije, koji je najbolje shvatiti kao predstojeću akciju protiv unaprijed predviđene opasnosti, gdje će tradicionalni sigurnosni mentalni sklop biti proširen i na pojave koje su do tada smatrane nevojnim pitanjima, dakle izvansigurnosnim.

⁹² Lasswell, H., (1950)., *Politics. Who Gets What, When, How*. New York: Peter Smith., str. 167.

⁹³ Huysmans, J., (1998)., *Revisiting Copenhagen:: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe*, *European Journal of International Relations*, No. 4., str. 82.

⁹⁴Buzan, B., (1991)., *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf., str. 87.

Nove prijetnje su rezultat proširenja sigurnosne agende, a spomenuti mentalni sklop karakteriše osobine militarizma i konflikta.⁹⁵

Oni tvrde da opasnost za sigurnost ne postoji izvan njihovog diskursa, s obzirom na to daje sigurnost govorni akt, određena pojava postaje sigurnosnom prijetnjom kada je državne elite, kao takvu, obilježe. Da bi se prijetnja i određene slabosti smatrale sigurnosnim problemom, moraju biti unutar striktno određenih kriterija razlikovanja od pojava iz grupe svakodnevnih političkih pojava. Dakle, moraju biti obilježene, od strane aktera sekuritizacije, kao egzistencijalne prijetnje referentnom objektu i tada se implementiraju vanredne mjere izvan okvira kojije predviđen u normalnim uvjetima. S druge strane, budući da je sekuritizacija sinonimna s militarizacijom, Kopenhagenska škola predlaže da ako neka pojava više nije podvrgnuta procesu sekuritizacije, odnosno više nije sigurnosni problem, na nju se treba gledati kao na pojavu svakodnevne politike.⁹⁶

Predstavnici ove škole shvataju sigurnost kao negativnu vrijednost, kao neuspjeh da se neki problem riješi sredstvima obične politike. Sigurnost po sebi, kako je oni vide, mora biti militarizirana i konfrontirajuća, što je suprotno stavu da je sigurnost instrumentalna i emancipirajuća. Postoje nastojanja da se sigurnost otvori prema političkoj teoriji i politikama progresivnih promjena, dok sekuritizacijske studije zamrzavaju sigurnost u statičnom okviru. Sekuritizacija je elitistička, na kraju ono što je važno za školu jesu: top-lideri, države, ugrožene elite, publika i snage koje kreiraju sigurnosnu agendu.

Sigurnost je promatrana kao konzervativan, hladnoratovski konceptualiziran projekt. Posebno je pogrešna tvrdnja da uspješnost sekuritizacije ovisi o publici, a ne o onome ko je predlaže. Glavni problem je u činjenici da publika koja ima moć kreiranja sigurnosne agende može izabrati da ne bude publika. Činjenica da publika nije prihvatila tvrdnje kako se u Bosni i Hercegovini i Ruandi događa genocid, ne znači da masovna ubistva koja su se događala nisu bila sigurnosni problem. Prema shvatanju ove kopenhagenske škole sigurnost je uvijek govorni akt. Svi bi se vjerojatno složili da nepotrebnu sekuritizaciju treba osporavati. Ponekad postoje okolnosti gdje je dodavanje vojne dimenzije osjetljivo, kada su potrebne pripreme za upotrebu sile.

⁹⁵ Huysmans, J., (1998)., Revisiting Copenhagen:: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe, *European Journal of International Relations*, No. 4., str. 85.

⁹⁶ Dujović, J., (2006)., Rukovođenje i upravljanje sistemima sigurnosti, Univerzitet u Sarajevu., Sarajevo: Fakultet političkih nauka., str. 155.

Na primjer, vojni brodovi koji patroliraju u ekskluzivnim ekonomskim zonama, zatim masovna kršenja ljudskih prava, gdje je upotreba vojne sile legitimna. Za Kopenhagensku školu odgovor na sekuritizaciju je desekuritizacija. Međutim, desekuritizacija ne može biti opće pravilo, ako se pod njom podrazumijeva smanjenje važnosti (uzimajući u obzir političku snagu etikete sigurnost). U ovom slučaju desekuritizacija bi mogla označiti aktivnosti moćnih kojima se smanjuje značenje stvarnih prijetnji, jer ovaj proces može da razvlasti.

Mogućnost da se problemi rješavaju običnom politikom je dobra ideja i ko ne bi pristao na to, umjesto prijetnje političkim nasiljem? Ali, problem je u tome što svakodnevna - redovna politika ne može pomoći u vanrednim okolnostima, gdje tretiranje vanrednih okolnosti kao stvari redovne politike može biti dio problema, a ne rješenje. Velika nesigurnost može postojati u redovnoj politici, ako publika ne želi da čuje o problemu, a samim tim i žrtve ostaju ušutkane.

Kao i drugi društveni sektori, privatni sigurnosni sektor je determiniran odrednicima aktuelnih društveno-ekonomskih i političkih prilika neke zemlje. Gledano sa povijesnog aspekta, može se reći da je ovaj sektor u Bosni i Hercegovini u pojedinim vremenskim periodima bio van zakonske regulative i nije bilo propisa koji su uređivali ovaj sektor. Navedeni pristup, sa formalno-pravnog aspekta ostavljao je kompanije bez mogućnosti samozaštite, odnosno kompanije su imale čuvare koji uglavnom nisu prošli adekvatnu obuku za poslove zaštite, a isto tako nisu imali zakonsku obavezu da organizuju službu sigurnosti. Sigurnost kompanija i osiguranje njihovih vrijednosti, uglavnom je odvisila od spremnosti tadašnje *Narodne milicije* da pruži sigurnost kompaniji.⁹⁷

Narodna milicija, gledajući sa pravnog i faktičkog aspekta, imala je sva potrebna ovlaštenja, koja je mogla koristiti u zaštiti privrednih kompanija, zavoda i drugih ustanova. Neka od ovlaštenja su: legitimiranje sumnjivih lica, ulazak u svaku prostoriju gdje se izvršilac krivičnog djela sakrio, uporabu tuđeg saobraćajnog vozila, uporabu sredstava veze, kao i uporabu vatrenog oružja. Period pravne praznine u sektoru privatne sigurnosti trajao je više od dvadeset godina, tj. od 1951. godine do 1974. godine kada je Republika Bosna i Hercegovina u okviru Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije donijela *Zakon o društvenoj samozaštiti*.⁹⁸

⁹⁷ Kržalić, A., (2007)... Stanje private sigurnosti u Bosni i Hercegovini, CSS., str. 66.

⁹⁸ *Ibid*, str. 68.

Pomenutim Zakonom se štitila samo društvena svojina, dok je isto tako Zakon reulirao ulogu i mjesto milicije⁹⁹ u sistemu samozaštite, koja je prvenstveno bila preventivnog karaktera. Zakon o društvenoj samozaštiti je u značajnoj mjeri popunio pravnu prazninu, ali nije u potpunosti regulisao ovu oblast, odnosno nije definisano privatnu sigurnost kao samostalnu granu sigurnosti.¹⁰⁰

Zakonski propisi su uglavnom definisali pravni osnov za uređenje fizičke i tehničke zaštite objekata i druge društvene imovine, kao i određena prava i dužnosti lica koja vrše poslove osiguranja i uvjete za uporabu vatrenog oružja. Ukoliko izuzmemo ratni period u BiH ovakav oblik samozaštite društvenih kompanija nije napušten sve do poslijeratnog perioda. Odnosno u periodu od 1996. do 2002. godine, sa prelaskom na tržišnu ekonomiju, bilježimo i prva samoorganizovanja od strane privatnih poslovnih kompanija u cilju zaštite svoje imovine.¹⁰¹

Pomenutom događaju predhodilo je donošenje entitetskih zakona o privatizaciji poduzeća, kao i donošenje *Zakona o poduzećima*¹⁰² kojim je definisano više vrsta svojine: državne, društvene, privatne i sl. Međutim, spomenuti zakoni nisu davali posebna ovlaštenja, sa čijom bi primjenom kompanije imale pravo da štite lica i imovinu svojih poduzeća ili klijenata.¹⁰³ Međutim, ova činjenica nije spriječila određene privatne poslovne kompanije da angažiraju privatne sigurnosne kompanije iz susjednih zemalja. Prva takva kompanija koja je zvanično funkcionisala u BiH je hrvatska firma „Soko“.¹⁰⁴

Godina 2002. je obilježila privatizaciju sigurnosnog sektora u Bosni i Hercegovini. Od pomenute godine možemo pratiti i analizirati stanje privatnog sigurnosnog sektora, jer je donošenjem zakonskih propisa u toj oblasti na nivou etiteta, a dvije godine kasnije i na nivou Brčko Distrikta, dato pravo kompanijama da se bave poslovima privatne sigurnosti.¹⁰⁵ Naime, po prvi put su se donijeli zakoni koji su na jedan sveobuhvatan način, tačno i detaljnije uredili djelatnost i poslove privatnih sigurnosnih kompanija, način i uvjete osnivanja kompanija, kao i nadzor nad radom tih kompanija. To je značajno ubrzalo proces privatizacije sektora sigurnosti, jer je višak pripadnika vojski u BiH i

⁹⁹ Sve do prvi prijeratnih demokratskih izbora termin milicija je korišten za današnji termin policija.

¹⁰⁰ Kržalić, A., (2007)., Stanje private sigurnosti u Bosni i Hercegovini, CSS., str. 72-3.

¹⁰¹ *Ibid.*, str. 8.

¹⁰² Zakon o preduzećima (“Službeni glasnik RS” broj 24/1998).

¹⁰³ Kržalić, A., (2007)., Stanje private sigurnosti u Bosni i Hercegovini, CSS., str. 82.

¹⁰⁴ *Ibid.*, str. 84.

¹⁰⁵ *Ibid.*, str. 88.

policiji, svoje sposobnosti iz oblasti sigurnosti valorizovao upravo u privatnim sigurnosnim kompanijama.¹⁰⁶

Glede na to da je termin privatna sigurnosna kompanija, ustaljeni naziv koji se koristi u većini zemalja svijeta, mi smo se takođe opredijelili da isti koristimo u ovom istraživanju. Stoga ćemo u daljem tekstu koristiti termin privatna sigurnosna agencija ili skraćenicu PSA, iako se u praksi u BiH za ovaj termin koristi zvaničan naziv *Agencija za zaštitu lica i imovine*.¹⁰⁷ Postavlja se pitanje koliko određeni koncept sigurnosti korespondira stvarnom svijetu? Takozvani stvarni svijet je isti za svakog pojedinca, jedina razlika je u percepciji opservatora. Postoji jedan stvarni svijet i mnogo različitih realiteta koji čine društveni svijet. Neodvojivost političke teorije i strateške akcije bazirana je za načine na koje nacije ratuju i filozofije rata uz koju pristaju. To se objašnjava time da ljudi ne započinju rat zato što je to priroda tako htjela, nego se radi o fenomenu kulture, konstruktivnim različitih umova, vremena i mjesta. Takav stav je važan za shvatanje kako je sigurnost koncept deriviran i zasnovan na određenom dominantnom kontekstu.

Sigurnost je jedna od profesionalnih karijera koja se u globalnim okvirima najbrže razvila u posljednjih nekoliko godina. Zaposlenje u oblasti sigurnosti pruža mnogobrojne mogućnosti, koje se nalaze u rasponu od pozicija ulaznog nivoa za radnike osiguranja do istražitelja specijalizovanih u određenim oblastima, i menadžera i direktora sektora sigurnosti u vodećim korporacijama i organizacijama širom svijeta.

Zahtjev za unapređenjem sigurnosti pojačan je zbog pojava kao što su krađe informacija, nasilje na radnom mjestu, terorizam i privredni kriminal. Industrija sigurnosti u SAD, na primjer, je poslovanje od 100 milijardi dolara koje i dalje raste, praktično na svakodnevnoj bazi. Mogućnosti postoje na svim nivoima u okviru industrije sigurnosti. Svi poslovi, bez obzira na njihovu veličinu, razmatraju sigurnost u odnosu na prijetnje kao što su prevare, krađe, kompjuterski upadi, industrijska špijunaža ili nasilje na radnom mjestu.¹⁰⁸

Sve organizacije treba da se zaštite od aktivnosti koje ugrožavaju njihovo normalno funkcionisanje. Svaka specijalnost u oblasti sigurnosti posjeduje vlastite zahtjeve i pitanja. Krađe su i dalje problemi u maloprodajama, dok su veće kompanije suočene s povredama

¹⁰⁶ Olgić-Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z. (2015)., Značaj institucionalnih investitora u evoluciji finansijskih sistema, Praktični menadžment, stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta. str. 173.

¹⁰⁷ Kržalić, A., (2007)., Stanje private sigurnosti u Bosni i Hercegovini, CSS., str. 98.

¹⁰⁸ Jurina, M., (1999)., Elementi organizacije policije, MUP Republike Hrvatske - Policijska akademija, Zagreb., str. 56.

prava na privatnost, a uslužne djelatnosti s preispitivanjem procedura zaštite od požara u skladu sa sigurnosnim zahtjevima. Pored toga, državna i privatna industrija značajno se razlikuju u sigurnosnim potrebama. Pojedinci koji žele da se zaposle u specijalizovanoj oblasti sigurnosti treba da budu u značajnoj mjeri upoznati s najnovijim trendovima, problemima i pitanjima u okviru te specijalnosti.

Za prosječnog čovjeka ideja o karijeri u sigurnosti možda neće da bude u potpunosti privlačna. Tendencija kod većine ljudi je da misle samo na uniformisane radnike osiguranja u patroli, nadgledanju alarma ili prilikom kontrole pristupa samom objektu. Oni pojedinci koje interesuje karijera profesionalca u sigurnosti treba da znaju da takođe postoji širok spektar administrativnih, tehničkih, nadzornih i menadžerskih mogućnosti. Za ulazak u oblast sigurnosti na ulaznom nivou ne-menadžmenta postoje određeni tipični preduvjeti. Planiranje je aktivnost koja omogućava da se na najbolji mogući način izvrši radni zadatak. Plan mora biti viđenje željenog učinka.

Ukoliko nema plana neće biti ni efektnog djelovanja. Planiranje je prije svega stvaralačko-misaoni proces od koga ovisi uspješnost realizacije određenog zadatka, koji je prethodno zamišljen i izmodeliran. Planiranje se u praksi obavlja neprekidno, od prijema (dobijanja) zadatka do njegove konačne realizacije. Ono se manifestira na svim nivoima rukovođenja nekom organizacijom od najmanjeg do najvećeg upravno-rukovodećeg organa, odnosno top menadžmenta.¹⁰⁹ Da bi se stvorio plan potrebno je detaljno precizirati ko, šta, kada, kako, kojim metodama i radnjama će nešto uraditi u ostvarenju nekog zadatka. Veoma je bitno da rješenje istog bude donjeto na najbolji mogući način. Planove organizacija utvrđuje rukovodstvo tih organizacija, u zavisnosti od ciljeva i zadataka organizacije, kao i odvijanje cijelog procesa sigurnosnog menadžmenta.

Djelatnost planiranja se odvija u četiri elementarne faze, a to su:¹¹⁰ prikupljanje činjenica i analiza, predviđanje, odlučivanje, te u konačnici izrada plana. Prikupljanje činjenica i analiza je prva faza planiranja. Koje će se činjenice prikupljati ovisi od nivoa na kome se vrši planiranje. Činjenice se prikupljaju i analiziraju, da bi se realno i objektivno prepoznao problem i ostvario upogled u isti. Analiziranje činjenica vrše stručni timovi, a to je značajan

¹⁰⁹ Stojković, M., (2010)., Bezbednosni menadžment, Niš., str. 21.

¹¹⁰ Keković, Z., (2003)., Integralna sigurnost i poslovno-bezbjednosni menadžment, Zbornik radova Fakulteta civilne odbrane, Beograd., str. 84.

uvjet planiranja. Koristi se različita oprema (računarske baze podataka, softveri za analizu i sl.). Nakon uspješne i detaljne analize može se preći na drugu fazu planiranja.

Predviđanje je druga faza planiranja, koja se ostvaruje da bi se samo planiranje što bolje izvelo, na što adekvatniji način, a samim tim postigao što pozitivniji ishod i rješenje konkretnog problema, zadatka, odnosno neke specifične situacije.¹¹¹ Za uspješnost planiranja potrebno je više različitih faktora, a najznačajniji su kvaliteta kadrova koji vrše predviđanje, izbor odgovarajućih metoda planiranja i njihova pravilna primjena, sama priroda problema, vremenski razmak u kome se problem promatra i nivo rukovođenja koji rješava problem.¹¹²

Odlučivanje predstavlja treću fazu planiranja, gdje menadžer, na osnovu tumačenja različitih varijanti rješenja, odabira najbolje i najekonomičnije rješenje. Izrada planova predstavlja posljednju fazu planiranja, a podrazumijeva formiranje plana kao posebnog dokumenta u pisanoj, elektronskoj ili nekoj drugoj prihvatljivoj formi. Naime, planovi mogu biti tekstualni, tabelarni, grafički, dijagramski i kombinovani.

Izrada plana počinje sa dobijanjem, uočavanjem zadatka, zatim se nastavlja iznalaženjem rješenja, a završava se donošenjem odluke, kada se u plan unose različiti elementi koji do tada nisu unjeti.¹¹³ Pri tome se elementi analiziraju, odbacuju, koriguju i slično. U sigurnosnom menadžmentu razlikuju se operativni planovi - koji se koriste za realizaciju konkretnih manjih zadataka, akcija i programski planovi - kojima se planira rad organizacionih jedinica za određeni period.¹¹⁴ Angažiranje poduzeća za pružanje sigurnosnih usluga ne isključuje postojanje vlastitog sigurnosnog menadžmenta.

Angažirao poduzeće uglavnom pruža usluge fizičko-tehničkog osiguranja, dok sve ostale poslove sigurnosnog menadžmenta obavljaju menadžeri unutar organizacije.¹¹⁵ U slučaju da se primjenjuje kombinacija vlastitog sigurnosnog menadžmenta i angažiranja poduzeća, koje pruža usluge sigurnosti, zadaci vlastitog sigurnosnog menadžmenta su: izrada planova,

¹¹¹Jurina, M., (1999)., Elementi organizacije policije, MUP Republike Hrvatske - Policijska akademija, Zagreb., str. 58.

¹¹²Karali, R., Vilson, V. , (2005)., Izazovi sigurnosnog menadžmenta, Sigurnost, Beograd., str. 83.

¹¹³Stojković, M., (2010)., .Bezbednosni menadžment, Niš., str. 22.

¹¹⁴ Vejnović, D., (2002)., Pravo i domati sigurnosnog menadžmenta, Defendologija, br. 11-12, Banja Luka., str. 33.

¹¹⁵ Keković, Z., (2003)., Bezbjednosni menadžment i zaštita od terorizma, Terorizam u savremenim uslovima (zbornik radova), Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka., str. 36.

analiza, prikupljanje i obrada podataka, kontrola provođenja sigurnosnih mjera i procedura i kontrola rada fizičko-tehničkog osiguranja.¹¹⁶

Prednost vlastitog sigurnosnog menadžmenta, u odnosu na angažiranje poduzeća koja se bave pružanjem sigurnosnih usluga, je u tome: što su menadžeri dio organizacije za koju rade, njihova profesionalna karijera je vezana za uspjeh organizacije kojoj pripadaju, kao dio menadžmenta upoznati su sa procesom rada u organizaciji, jasni su im operativni i strateški ciljevi organizacije, u čijem definisanju često i sami učestvuju, po pravilu imaju veoma značajan uticaj na definiranje strategije organizacije i njihova lojalnost se ne dovodi u pitanje.

¹¹⁶ Rattner, D., (2010)., Risk Assessments. Security Management. Northeastern University, Boston., str. 21.

9. STUDIJA SLUČAJA SARAJEVO-OSIGURANJE D.D. SARAJEVO

Na prostoru BiH u 2008. godini djelovalo je 27 društava za osiguranje, koja su u istoj godini ostvarila ukupnu premiju od 452 miliona KM. Pored toga što ova društva imaju značajan udio na finansijskom tržištu BiH, ona predstavljaju jednog od vodećih faktora koji može uveliko doprinijeti poboljšanju rada privatnih sigurnosnih kompanija. Statistički indikatori nam ukazuju da su u ovoj oblasti od 2003. godine najznačajnija bila tri osiguravajuća društva – Sarajevo osiguranje, Bosna – Sunce osiguranje i Sarajevo osiguranje. Analizom ostvarenih premija osiguranja, došli smo do zaključka da ova društva ne prave razliku kada su u pitanju kvalitet i vrsta osiguranja imovine. Tako u grupi osiguranja prave raspodjelu na osiguranje robe u prijevozu i ostale štete na imovini.

Većina ispitanika iz bankovnog sektora, kao i predstavnika PSC su ukazala na veliku nezainteresovanost osiguravajućih društava po pitanju poboljšanja poslovanja u privatnom sigurnosnom sektoru, što je najvjerovatnije proizvod nedostatka stručnog kadra za procjene poslova osiguranja imovine i transporta. Kada se radi o pitanju obezbjeđenja (fizičkom ili tehničkom) prostorija banaka, osiguravajuća društva primjenjuju uopštena pravila. Ne postoje propisani standardi ili kvote premija na osnovu pitanja bezbjednosti prostorije banke. Tako da vam je isti iznos premije ako imate ili nemate obezbjeđenje u banci ili ako vam se banka – poslovnica nalazi u centru grada ili negdje na periferiji.

Očito da kod osiguravajućih društava, kvalitet pružene zaštite u objektima nikako ne utiče na visinu premije i uslove osiguranja. Kao i predstavnici bankarskog sektora, tako i predstavnici privatnih sigurnosnih kompanija, navode iste primjere neprofesionalizma u radu osiguravajućih društava. Oni se susreću i sa problemima kao što su nepostojanje propisanih standarada za transport, pakovanje i čuvanje novca. Isto tako predstavnici PSC, navode da se osiguravajuća društva ponašaju monopolistički i da nisu zainteresirana za bilo kakva poboljšanja koja će doprinijeti jačanju bh.finansijskog sektora i sigurnosti. Indiferentnost osiguravajućih društva potvrdili smo i mi tokom istraživanja, jer smo uspjeli stupiti u kontakt sa jednim osiguravajućim društvom, dok su ostali bili jako nezainteresovani za bilo kakav razgovor ili saradnju. Tako da u ovom istraživanju nismo mogli čuti stavove osiguravajućih društava.

U empirijskom dijelu istraživanja analizirat ćemo osiguravajuću kompaniju Sarajevo osiguranje d.d., odnosno njene koncepte primjene teorije vjerovatnoće kod osiguranja. Osiguravajuća kompanija Sarajevo osiguranje, d. d., Sarajevo osnovana je kao dioničko

društvo u mješovitom vlasništvu godine 1992. sa sjedištem u Sarajevu za djelatnost životnog i ostalih osiguranja. Sada, stanje koncem godine 2020., radi u trideset osam podružnica, predstavništava i zastupstva sa 145 zaposlenika i osnovnim kapitalom od 8.385.100 KM.

Sarajevo osiguranje ima osiguranu finansijsku stabilnost, sve obaveze izmiruje u ugovorenim i zakonskim rokovima prema osiguranicima, dobavljačima, državi, zaposlenicima i dioničarima. Društvo stalno povećava premijski prihod, rezerve i ostvaruje dobit. U ostvarenju poslovnih ciljeva i takvih rezultata u poslovanju u velikoj mjeri koristi se odgovarajućom strategijom, kombinirajući sve poznate metode ovog naučnoga i stručnoga područja struke. Stoga je, sasvim prirodno, što je Sarajevo osiguranje d.d., Sarajevo jedini osiguratelj na ovim prostorima s certifikatom ISO 9001:2000.

Bitna je odrednica u poslovanju stalni stabilan razvoj i napredak koji osigurava Sarajevo osiguranju stalno čelno mjesto u djelatnosti osiguranja u Federaciji Bosne i Hercegovine, ali i u cijeloj Bosni i Hercegovini. Takvu odrednicu poslovanja iskazuju i potvrđuju rezultati i indikatori o poslovanju toga osiguravajućega društva. Stoga ćemo ispisati značajne finansijske rezultate poslovanja u godini 2020. i na osnovi njih izračunati i dati indikatore, uključivši i indikatore mjesta i značaja Sarajevo osiguranja u djelatnosti osiguranja u Federaciji. Prema ukazanoj potrebi dat ćemo i usporedne indikatore sa drugim osiguravajućim društvima. Ostvareni ukupan prihod iznosi 29.968.555,00 KM, ali je bitno da je ostvareni prihod iz čiste djelatnosti osiguranja KM 26.386.822,00.¹¹⁷

Naime, prihodi od osiguranja čine 88,05% ukupnoga prihoda. Kada se tim prihodima dodaju sredstva ostvorena od ulaganja privremeno slobodnih sredstava, prihodi od ulaganja matematičke rezerve, od 1,667.019,00 KM (5,56%), tada dolazimo do 93,61% udjela prihoda osiguranja u ukupnom prihodu. Ipak vrijedniji je i kvalitetniji indikator udjela ostvarenih sredstava od ulaganja u dobiti. Tako u dobiti od 9.145.560,00 KM ta sredstva, prihodi od ulaganja, imaju udio od 18,22%.¹¹⁸

Prihodi od premija osiguranja, a to je osnovni prihod osiguravajućeg društva, jesu KM 25.972.380,00. To je povećanje za 12,77% u odnosu na prethodnu godinu. Time je ta osiguravajuća kompanija polučila udio od 13,35% u ukupnim premijama osiguranja u Federaciji ostvarenima u godini 2020. Ovome treba dodati još dva ostvorena indikatora koji

¹¹⁷Godišnji izvještaj 2020., Sarajevo osiguranje, d.d., Sarajevo, 2021., str. 24.

¹¹⁸ *Ibid.*, str. 26.

iskazuju kakvoću poslovanja, a to su: ukupan prihod po uposlenome od KM 236.671,00 i bruto premija po uposlenome od KM 192.388,00.

Ostvarena je profitabilnost vlasničke glavnice, bruto dobit u odnosu na osnovni kapital, od 43,38% i profitna marža, bruto dobit u odnosu na ukupan prihod, od 9,05%. Solventnost, vlastiti kapital u odnosu na aktivu, iskazuje visok nivo od 19,20%. Također, likvidnost, odnos tekućih obaveza prema tekućim sredstvima, ima visoko kvalitetni indikator, tekuća sredstva su 5,36 puta veća od tekućih obaveza. Posebno su vrijedni rezultati ostvareni u životnom osiguranju kao specifičnom dobrovoljnom osiguranju.

Premije životnoga osiguranja iznose KM 4.114.067,00 i čine udio od 15,8% u ukupnoj premiji. Time se nastavlja stalno povećavanje udjela životnog osiguranja u poslovanju ovoga osiguravajućega društva. Takvim kretanjem rezultirala je kumulirana matematička rezerva životnog osiguranja na nivou od 19.422.457,00 KM sa stanjem na dan 31.12. 2003. godine, a uvećana je ove poslovne godine za 27,34%. Prihodi ostvareni iz ulaganja matematičke rezerve iskazuju visoku stopu prinosa - oplođuju se po stopi 10,93% godišnje.

Kvalitet poslovanja Sarajevo osiguranja ističu i indikator efikasnosti likvidacije šteta i prosječno vrijeme unovčenja premija. Prvi je indikator 82,91%, a to znači prenos u narednu godinu samo 17,09% neizmirenih obaveza osigurateljima po osnovui ugovornih obaveza iz osiguranja. Prosječno vrijeme unovčenja ugovorenih premija relativno je kratko - iznosi u prosjeku oko 42 dana. U godišnjem izvještaju za godinu 2020., a koji je pripremljen za godišnju skupštinu dioničara, stoji: *“U cilju ostvarenja zacrtanih strateških ciljeva korištena je kombinacija metoda propagande, lične prodaje, odnosa s javnošću, unaprjeđenja prodaje, uvođenje novih proizvoda.”*

Ovome treba dodati raznovrstan i kvalitetan proizvod, konkurentske cijene, mnogobrojne kanale distribucije. Kvalitetno ulaganje privremeno slobodnih sredstava životnog osiguranja, matematičke rezerve, u velikoj mjeri poboljšava poslovne rezultate osiguravajuće kuuće. Takva strategija poslovanja zakonito vodi ostvarenju odličnih, kvalitativnih i kvantitativnih, poslovnih rezultata. Prikazat ćemo osnovne naznake i sadržaje o njegovim sastavnicama, a to znači o proizvodu, cijeni proizvoda, distribuciji proizvoda, promociji, zaposlenicima i posebno ulaganju privremeno slobodnih finansijskih sredstava.

Sarajevo osiguranje nudi na tržištu širok asortiman proizvoda osiguranja: kasko osiguranje vozila, osiguranje od odgovornosti prema trećim osobama, kargo osiguranje, osiguranje

imovine i životno osiguranje. U utvrđenoj poslovnoj strategiji posebno mjesto zauzima životno osiguranje. Ponudu na tržištu čine svi poznati modeli osiguranja života u okviru dva osnovna: osiguranje rente i osiguranje kapitala. Navedeno znači da su u ponudi životnog osiguranja: osiguranje osobne rente (direktne, odgođene, doživotne, privremene, mješovite) i osiguranje jednokratne isplate za doživljenje, za slučaj smrti, za slučaj doživljenja i smrti. Kao proizvod životnog osiguranja u ponudi je životno osiguranje s direktnim sudjelovanjem osiguratelja u dobiti ostvarenoj ulaganjem sredstava osiguranja.

Kada se takvom asortimanu proizvoda doda kvaliteta proizvoda koju čine imovina, finansijska snaga, likvidnost, solventnost, poslovne zgrade, uređeni poslovni prostori, javni imidž i iskustvo osiguravatelja i brz i visok nivo riješenih zahtjeva za isplate po policama osiguranja, tada se zakonito ostvaruju dobri rezultati poslovanja. Sarajevo osiguranje zauzima prvo mjesto u rangiranju društava za osiguranje, a posebno vrijedni rezultati ostvaruju se u životnom osiguranju. To je društvo vodeće u ostvarenoj premiji životnoga osiguranja: pojedinačno od osamnaest osiguravajućih društava ostvaruje 22,25% udjela u ukupnoj premiji i ima nominalno najveću premiju životnog osiguranja.

Proračun cijene proizvoda osiguranja počinje utvrđivanjem neto premije. Ona je određena proračunom rizika koji se osigurava. Dakle, njena veličina ovisi o vjerojatnoće zbivanja osiguranog slučaja. U životnom je osiguranju neto premija uvjetovana vjerojatnošću života i smrti osiguranih osoba. Potvrdimo da neto premija pripada osigurateljima, fondu rizične zajednice. U životnom se osiguranju ta derminanta neto premije u potpunosti očituje. Sredstva neto premije u konačnici se isplaćuju osigurateljima, ugovorena se suma iz police osiguranja obavezno isplaćuje, jer je zbivanje osiguranog slučaja izvjesno. Vjerojatnoću ostvarenja osiguranog slučaja sadrži samo vremensku komponentu. Za izračun neto premije u životnom osiguranju koriste se aktuarskim tablicama. Njene se veličine zasnivaju i proizlaze iz procjene vjerojatnoće života i prosudbe stope ukamaćenja u budućem vremenu. Stoga su neto premije u svim osiguravajućim društvima u istom privrednom sistemu, državi, približno iste.

Tako ostvareni prihodi dijelom služe za smanjenje neto premije, a drugim djelom za sudjelovanje u dobiti osiguratelja. Druga sastavnica premije jesu troškovi koji pripadaju osiguravatelju za obavljanje njegovih poslova. O njihovoj visini ovisi konačna cijena osiguranja, premija. U obje ove sastavnice premije životnog osiguranja Sarajevo osiguranje ima dobre rezultate. Njegove su premije životnog osiguranja konkurentne, a to proističe iz ostvarenih prihoda od ulaganja matematičke rezerve i niskih troškova administracije. Uz

ostvarenu stopu ukamaćenja matematičke rezerve, već napisanu (10,93% godišnje), vrijedan je rezultat postotka troškova administracije u prihodima od osiguranja. On iznosi 30,57% i to je najniža stopa osiguravajućih društava u Federaciji BiH koja su ostvarila više od 10 milijuna prihoda od osiguranja. Također, bruto premija životnog osiguranja sadrži relativno niske troškove. Oni su veličine jedne petine neto premije.

Sarajevo-osiguranje d.d. Sarajevo je najveće osiguravajuće društvo na tržištu osiguranja u Bosni i Hercegovini. Decenije uspješnog poslovanja ovog društva kreirale su respektabilnu poziciju i prepoznatljivi imidž, kako u okvirima BiH i regije tako i Evrope. Tradicija poslovanja vezana uz brigu o osiguranicima i prilagođavanje ponude osiguranja potrebama prosječnog čovjeka rezultirali su povjerenjem osiguranika koje je na najslikovitiji način izraženo očuvanjem pozicije prve osiguravajuće kuće na tržištu osiguranja BiH. Sarajevo-Osiguranje d.d. Sarajevo pruža sveobuhvatnu osiguravajuću zaštitu po vrstama rizika unutar sljedećih vrsta osiguranja:

- osiguranje osoba,
- putničko zdravstveno osiguranje,
- kasko osiguranje cestovnih vozila,
- osiguranje zračnih letjelica,
- osiguranje robe u prevozu,
- osiguranje imovine,
- osiguranje od odgovornosti za motorna vozila,
- osiguranje od civilne odgovornosti za zračne letjelice,
- osiguranje od opće civilne odgovornosti,
- osiguranje kredita,
- osiguranje od različitih finansijskih gubitaka, te
- osiguranje života.

U svom sastavu, Sarajevo-osiguranje pored Direkcije društva, ima 8 podružnica i 70 ispostava sa 486 uposlenih radnika, svih profila zanimanja i svih nivoa obrazovanja. Poslove posredovanja i zanivoa Sarajevo-osiguranja na cijelom području države obavlja više ovlaštenih servisa i agencija i značajan broj fizičkih lica. Dokaz kontinuiranog nastojanja svih uposlenika Sarajevo-osiguranja za poboljšanjem kvaliteta osiguravajućih usluga je primjena sistema upravljanja kvalitetom i dobijanje certifikata za standard kvaliteta ISO 9001:2000.

Tokom višedecenijskog razvoja i rasta Sarajevo-osiguranje je prošlo kroz nekoliko faza. Društvo je osnovano 1945. godine pod nazivom Državni Osiguravajući Zavod (DOZ), gdje je imalo glavnu ulogu u osiguranju imovine. Transformacijom 1967. godine, postaje samostalno preduzeće za osiguranje ili Osiguravajući Zavod Sarajevo (OZ). Godine 1974., Zavod se transformirao u Zajednicu Osiguranja Imovine i Lica Sarajevo (ZOIL) gdje se pored osiguranja imovine težilo ka značajnijem udjelu i osiguranja lica, prije svega radnika u preduzećima. Nova transformacija uslijedila je 1990. godine kada ZOIL prerasta u dioničarsko društvo Sarajevo-osiguranje d.d. Sarajevo i kao takvo posluje i danas. Ova statusna promjena posljedica je zakonskog zahtjeva procesa pretvorbe koji je podrazumijevao privatizaciju firmi isključivo kao pravo uposlenih radnika. Sarajevo-osiguranje danas je većinski privatizirano osiguravajuće društvo, sa 45,48 posto državnog kapitala koji je u procesu prodaje.

- poslovi podrške neživotnim osiguranjima i osiguranju osoba
- poslovi reosiguranja i novih proizvoda
- poslovi informatike i razvoja
- poslovi finansija, računovodstva, knjigovodstva i planiranja
- zajednički, pravni, kadrovski i opći poslovi
- poslovi unutrašnje finansijske kontrole i revizije, aktuarstva, istraživanja tržišta
- marketinga i odnosa s javnošću
- savjetodavni poslovi

Misija Sarajevo osiguranja je obavljanje djelatnosti osiguranja u skladu sa zakonom i pravilima struke osiguranja u cilju obezbjeđenja:

- ekonomske zaštite i sigurnosti osiguranika
- razvoja kulture osiguranja
- razvoja struke osiguranja
- povećanja povjerenja osiguranika sa svakom izdatom policom i isplaćenom štetom
- povećanja socijalne sigurnosti zaposlenih radnika
- podsticanja zapošljavanja

Poslovi osiguranja su sklapanje i ispunjavanje ugovora o neživotnom i životnom osiguranju, osim obaveznih socijalnih osiguranja. Poslovi osiguranja su zaključivanje i izvršavanje ugovora o osiguranju i poduzimanje mjera za sprječavanje i suzbijanje rizika koji ugrožavaju

osiguranu imovinu i osobe. Neživotna osiguranja dijele se na više vrsta osiguranja među kojima su:

- osiguranje od nezgode i zdravstveno osiguranje,
- osiguranje cestovnih, tračnih vozila, zračnih letjelica i plovila,
- osiguranje robe u prijevozu,
- osiguranje od požara i elementarnih šteta,
- ostala osiguranja imovine,
- osiguranje od odgovornosti za upotrebu motornih vozila, zračnih letjelica i plovila
- ostala osiguranja od odgovornosti,
- osiguranje kredita, jamstava, finansijskih gubitaka,
- osiguranje troškova pravne zaštite,
- osiguranje pomoći.

Poslovi reosiguranja obuhvaćaju zaključivanje ugovora o reosiguranju osiguranog viška rizika jednog društva za osiguranje kod drugog društva za reosiguranje. To znači da se dio rizika preuzet od osiguravatelja može prenijeti dalje na drugog reosiguravatelja pa na trećeg i sl., a sve kako bi se rizik podijelio na više stranki kako bi sistem stabilnije funkcionirao u slučaju da nastanu velike štete. Poslovi reosiguranja su isključivo u nadležnosti društva za reosiguranja koji su za svoj rad dobili dozvolu od Agencije za nadzor i mogu pružati usluge reosiguranja na cijelom teritoriju BiH. Usluge reosiguranja obuhvaćaju rizike i životnog i neživotnog osiguranja i društvo ih mora obavljati kao isključivu djelatnost. Sarajevo osiguranje izvještava o gotovo svim područjima društveno odgovornog poslovanja što mu nosi 14 bodova od ukupno 24 što čini 58,33%. Sljedeća tabela prikazuje Indeks izvještavanja o društvenoj odgovornosti Sarajevo osiguranja gdje je prikazano o kojim aktivnostima društvene odgovornosti društvo izvještava.

Tabela 1. Indeks izvještavanja o društvenoj odgovornosti Sarajevo osiguranja

Sarajevo osiguranje				
Indeks izvještavanja o društvenoj odgovornosti		DA (1)	NE (0)	Ukupno
Ljudski resursi	1. Edukacija (seminari, usavršavanja i sl.)	1		5
	2. Poštivanje osnovnih ljudskih i radničkih prava	1		
	3. Sigurnost na radu	1		
	4. Zapošljavanje	1		
	5. Ispitivanje i maksimalizacija zadovoljstva	1		
	6. Jednakost među spolovima (ravnopravnost muškaraca i žena u upravi)		0	
Uključenost u zajednicu i dobročinstvo	7. Donacije za zdravstvo		0	3
	8. Donacije za znanosti i obrazovanje	1		
	9. Donacije i sponzorstva u umjetnosti i kulturi		0	
	10. Donacije i sponzorstva sporta	1		
	11. Donacije u humanitarne svrhe i organizacija humanitarnih programa		0	
	12. Donacije humanitarnim organizacijama	1	0	
Poslovna strategija i tržišni odnosi	13. Antikorupcijski program		0	3
	14. Etički kodeks	1		
	15. Zaštita osobnih podataka potrošača	1		
	16. Politika odnosa prema konkurenciji	1		
Odnosi s klijentima	17. Nagrade		0	1
	18. Posebne usluge	1		
Proizvodi/ usluge	19. Nagrade za proizvode/ usluge	1		2
	20. Razvoj proizvoda/ usluga	1		
Zaštita okoliša	21. Donacije za ekološke projekte		0	0
	22. Interna politika zaštite okoliša		0	
	23. Eksterna politika zaštite okoliša		0	
	24. Posebni proizvodi za ekološke projekte		0	
UKUPNO:				14

Osiguranje najviše poduzetih aktivnosti objavljuje iz područja ljudskih resursa što nosi 5 bodova odnosno 20,83 %. Uključenost u zajednicu i dobročinstvo te poslovna strategija i tržišni odnosi nose 3 boda i čine ukupno 25 % dok proizvodi/usluge zauzimaju 8,33% a odnosi s klijentima 4,16% . O području zaštite okoliša nema objavljenih informacija na internetskoj stranici Sarajevo osiguranja.

Društveno odgovorno poslovanje je način poslovanja koji se integrira u strategiju i poslovanje društva s ciljem povećanja pozitivnih efekata na društvo i okoliš, a temelji se na etičkom ponašanju i djelovanju u skladu sa zakonom. Današnje poslovno okruženje pogađaju brze promjene pa težnju za ostvarenjem profita zamjenjuje usmjerenost prema djelovanju koje donosi korist za sve uključene strane. Tako su i osiguravajuća i reosiguravajuća društva, čije je poslovanje i tema ovog istraživanja, prepoznala prednosti ovog načina nivoa na tržištu i uvrstili ga u svoju poslovnu strategiju.

10. ZAKLJUČAK

Sigurnost je jedan od elementarnih fenomena ljudskog društva u svim fazama njegova razvoja. Bilo da se radi o sigurnosti pojedinca, skupine, države ili grupe država, uvijek je riječ o nastojanju da se osiguraju osnovne vrijednosti i stanja za koja se smatra da su od vitalnog značenja. Najvažnija razlika između tradicionalnih shvatanja sigurnosti i onih savremenih jeste u tome što se sigurnost više ne poistovjećuje samo sa državama, odnosno pri spominjanju fenomena sigurnosti postoji puno više područja bavljenja od vojne problematike i vojne obrane, kao što je to u prošlosti bio slučaj. Njihov koncept više nije fokusiran samo na državu, već uključuje i pojedince i zajednicu, odnosno društvo u cjelini. Glede na to potvrđena je hipoteza koja glasi: *„U sigurnosnom menadžmentu, regulacija je praćenje ostvarivanja određenog nivoa sigurnosti organizacije, u svjetlu mjera koje se preduzimaju, i promjene u sistemu mjera, ukoliko se ne postigne odgovarajući nivo sigurnosti.“*

U suštini država ima određeni monopol nad legitimnim korištenjem sile i samo ona pruža sigurnost, odgovorna je za pružanje unutrašnje sigurnosti i za odbranu od prijetnji izvana. Međutim, u posljednjih nekoliko godina, događanja na svjetskoj sceni i talas unutarnjih sukoba u prvi plan izbacili su novi fenomen poznat pod nazivom privatna sigurnost. Privatizacijom sigurnosnih funkcija, privatni sigurnosni sektor je dobio ulogu koja je povijesno pripadala državnim organima sigurnosti. Ona podrazumijeva uporabu odgovarajućih aktivnih i pasivnih sredstava, i načina rada u službi sigurnosti i zaštite različitih subjekata. Prema tome potvrđena je sljedeća hipoteza: *„Najvažnija razlika između tradicionalnih shvatanja sigurnosti i onih savremenih jeste u tome što se sigurnost više ne poistovjećuje samo sa državama, odnosno pri spominjanju fenomena sigurnosti postoji puno više područja bavljenja od vojne problematike i vojne obrane, kao što je to u prošlosti bio slučaj.“*

Sistem osiguranja ima dvije osnovne funkcije, a to su funkcija zaštite i mobilizacijsko-alokacijska funkcija. Funkcija zaštite odnosi se na neposrednu i posrednu zaštitu, pa tako neindirektna zaštita obuhvaća sistem preventive, koji se ostvaruje prihvatanjem i primjenom tehničkih standarda i normi te sistemom represije, koji podrazumijeva poduzimanje mjera za spašavanje ljudi i imovine. Indirektna zaštita podrazumijeva isplatu odšteta koje osiguranicima isplaćuju društva za osiguranje za one rizike koji su definirani ugovorima o osiguranju, a ima pokriće u prihodima koje društva za osiguranje prikupljaju obračunom i naplatom premija osiguranja. S druge strane, mobilizacijsko-alokacijska funkcija izražava se

u redistribuciji štednje suficitarnih sektora i njenoj alokaciji deficitarnim sektorima kanalima finansijskih tržišta. Na taj način je potvrđena hipoteza koja ističe da je *osiguranje ekonomski institut društvenoga i privrednog života kojim se zaštićuje pojedinac, poslovni subjekt i privredni razvoj od ekonomski štetnih posljedica prirodnih sila i nesretnoga slučaja*.

Osiguravajuća društva mogu biti važna za stabilnost finansijskih sistema, uglavnom zbog toga što su veliki ulagači na finansijskim tržištima, zbog sve većih veza između osiguravatelja i banaka i zbog toga što osiguravaju finansijsku stabilnost kućanstava i finansija osiguravajući svoje rizike. Sektor osiguranja tradicionalno se smatra relativno stabilnim segmentom finansijskoga sistema. To je uglavnom zbog toga što se bilanca većine osiguravatelja, za razliku od banaka, sastoji od relativno nelikvidnih obaveza koje osiguravaju osiguravatelje od rizika brzoga nedostatka likvidnosti koji može suočiti banke. Pored toga, osiguravatelji uglavnom nisu značajan potencijalni izvor sistemnoga rizika.

S obzirom na prethodno navedeno potvrđena je generalna hipoteza koja glasi: *„Osiguravajuća društva predstavljaju važan segment sigurnosti, kako u javnom tako i privatnom sektoru, zbog potrebe smanjenja rizika od različitih prijetnji i ugroza ljudi i materijalnih dobara“*.

U empirijskom dijelu istraživanja analizirano je osiguravajuća kompanija Sarajevo osiguranje d.d., odnosno njeni koncepti primjene teorije vjerovatnoće kod osiguranja. Osiguravajuća kompanija Sarajevo osiguranje, d. d., Sarajevo osnovana je kao dioničko društvo u mješovitom vlasništvu godine 1992. sa sjedištem u Sarajevu za djelatnost životnog i ostalih osiguranja. Sada, stanje koncem 2020. godine, radi u trideset osam podružnica, predstavništava i zastupstva sa 145 zaposlenika i osnovnim kapitalom od 8.385.100 KM. Sarajevo osiguranje ima osiguranu finansijsku stabilnost, sve obaveze izmiruje u ugovorenim i zakonskim rokovima prema osiguranicima, dobavljačima, državi, zaposlenicima i dioničarima. Društvo stalno povećava premijski prihod, rezerve i ostvaruje dobit. U ostvarenju poslovnih ciljeva i takvih rezultata u poslovanju u velikoj mjeri koristi se odgovarajućom strategijom, kombinirajući sve poznate metode ovog naučnoga i stručnoga područja struke. Stoga je, sasvim prirodno, što je Sarajevo osiguranje d.d., Sarajevo jedini osiguratelj na ovim prostorima s certifi katom ISO 9001:2000.

LITERATURA

1. Ahić, J., (2004)., Dokument o sigurnosnoj politici Bosne i Hercegovine., *Conditio sine qua non.*, Kriminalističke Teme.
2. Bajramović, Z., (2016)., Upravljanje ljudskim resursima sigurnosnog sektora Bosne i Hercegovine, Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
3. Behan, D. F., (2009)., *Statistical Credibility Theory*, Southeastern Actuaries Conference, St. Pete Beach, Florida.
4. Beridan, I., (2009)., *Politika i sigurnost*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo.
5. Blumenfeld, M., (2011)., *Insurance Industry Exposure to Derivates dipped in 2010.* The SNL Insurance Daily.
6. Boland, P. J., (2006)., *Statistical Methods in General Insurance*, International Conference on Teaching Statistics, Icots-7.
7. Buzan, B. (1991)., *People, States and Fear; An Agend for International Security Studies in the Post-ColdWar Era.* London: Harvester Wheatsheaf.
8. Cikotić, S., (2017)., *Liderstvo, teorija i praksa*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka Sarajev.
9. Cikotić, S., Smajić, M., Delić, H., Subašić, N., (2018)., *Nacionalna sigurnost i privatna zaštita*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
10. Collins, A., (2010)., *Suvremene sigurnosne studije*, Zagreb, Politička kultura.
11. Daničić, M., (2005)., *Osiguranje lica i imovine poduzeća u Republici Srpskoj*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
12. Dragišić, Z., (2006)., *Bezbednosni menadžment*, Fakultet sigurnosti, Beograd.
13. Dujović, J., (2006)., *Rukovođenje i upravljanje sistemima sigurnosti*, Univerzitet u Sarajevu., Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

14. Ejodus, F., (2007)., Savremene teorije sigurnosti, Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova, Beograd.
15. Gau W. C., Gangopadhyay A., Han Z. (2008)., Interval Estimation of the Credibility Factor, Variance, Casualty Actuarial Society.
16. Godišnji izvještaj 2020., Sarajevo osiguranje, d.d., Sarajevo, 2021.
17. Grizold, A., (1997)., Međunarodna sigurnost: teorijsko-institucionalni okvir. Fakultet političkih znanosti: Zagreb.
18. Huysmans, J., (1998)., Revisiting Copenhagen:: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe, European Journal of International Relations, No. 4.
19. Ilkić, Z., (2011)., Osiguranje od posledica nesrećnog slučaja – osobenosti i osigurani slučajevi, Pravo – teorija i praksa.
20. Jones, P., (2003)., Introducing social theory, Cambridge, Polity Press.
21. Jurina, M., (1999)., Elementi organizacije policije, MUP Republike Hrvatske - Policijska akademija, Zagreb.
22. Karali, R., Vilson, V. , (2005)., Izazovi sigurnosnog menadžmenta, Sigurnost, Beograd.
23. Keković, Z., (2003)., Bezbjednosni menadžment i zaštita od terorizma, Terorizam u savremenim uslovima (zbornik radova), Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
24. Keković, Z., (2003)., Integralna sigurnost i poslovno-bezbjednosni menadžment, Zbornik radova Fakulteta civilne odbrane, Beograd.
25. Keković, Z., (2004)., Ne-državni sektor bezbjednosti: Kako do standarda?", Perjanik, br. 5, Danilovgrad.
26. Klare, M. T., Chandrani, Y., (1998)., World security: Challenges for new century. New York, St. Martin's Press.
27. Kočović, J., (2006)., Aktuarske osnove formiranja tarifa u osiguranju lica, Beograd, CID Ekonomskog fakulteta.
28. Kočović, J., Šulejić, P., Rakonjac Antić, T., (2010)., Osiguranje, Beograd, CID Ekonomskog fakulteta.
29. Kovačević, G., Korajlić, N., Smajić, M., & Ahić, J., (2013)., Novi koncepti razumijevanja odnosa sigurnosti i politike. Policija i Sigurnost.
30. Krčmar M., (1987)., Modeli životnog osiguranja na bazi uplate jednokratne premije, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo.
31. Kržalić, A. (2007). Stanje private sigurnosti u Bosni i Hercegovini, CSS.

32. Labudović, J., (2007)., Uloga i značaj kompanija za osiguranje života kao institucionalnih investitora na finansijskom tržištu, Revija za pravo osiguranja.
33. Lasswell, H., (1950)., Politics. Who Gets What, When, How. New York: Peter Smith.
34. Makov, U., (2001)., Principal applications of Bayesian methods in actuarial science: A perspective, North American Actuarial Journal.
35. Maksimović, M., (2004)., Upravljanje ljudskim resursima u međunarodnom poslovanju: strateški pristup, Institut ekonomskih nauka, Beograd.
36. Mandić, J. G., (2004)., Sistemi osiguranja i zaštite, Fakultet civilne odbrane univerziteta u Beogradu, Beograd.
37. Marović, B., Tepavac, R., Njegomir, V., (2013)., Osiguranje – ekonomski principi, Beograd.
38. Masleša, R., (2004)., Značaj sigurnosne politike u planiranju i provođenju prevencije iz oblasti sigurnosti Kriminalističke Teme.
39. Olgić-Draženović, B., Kusanović, T. i Jurić, Z.. (2015)., Značaj institucionalnih investitora u evoluciji finansijskih sistema, Praktični menadžment, stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta.
40. Ralević, R., (1985)., Finansijska i aktuarska matematika, Izdavač: Savremena administracija, Beograd.
41. Rattner, D., (2010)., Risk Assessments. Security Management. Northeastern University, Boston.
42. Ristović, S., (2006)., Policijski menadžment u suzbijanju kriminaliteta, Zadužbina Andrejević, Beograd.
43. Sarajevo – Osiguranje, www.sarajevoosiguranje.ba/profil/, preuzeto 22.02.2022.
44. Smajić, M., Seizović, Z., Turčalo, S., (2017)., Humana sigurnost, Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
45. Stojković, M., (2010)., .Bezbednosni menadžment, Ni.
46. Šain, Ž., (2009)., Aktuarski modeli životnih osiguranja, I dio, Ekonomski fakultet u Sarajevu.
47. Vejnović, D., (2002)., Pravo i domati sigurnosnog menadžmenta, Defendologija, br. 11-12, Banja Luka.
48. Weaver, O., (2000)., Societal security: The concept, National security, Paris.
49. Wolf, H., (2006)., Reconstructing the Public Monopoly of Legitimate Force. U: Bryden, A., Caparini, M. (2006). Private actors and security governance. DCAF, Geneva.

50. Zakon o agencijama za osiguranje lica i imovine i privatnoj detektivskoj djelatnosti („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 4/12)
51. Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine u FBiH (“Službene novine Federacije BiH”, broj 78/08)
52. Zakon o preduzećima (“Službeni glasnik RS” broj 24/1998).
53. Zweifel, P., Eisen, R., (2012)., Insurance Economics., Springer Science & Business Medi.

PRILOZI

Spisak ilustracija

Ilustracija 1. *Bulmanova verodostojnost*34

Ilustracija 2. *Funkcija raspodjele*37

Ilustracija 3. *Funkcija doživljenja*38

Spisak tabela

Tabela 1. *Indeks izvještavanja o društvenoj odgovornosti Sarajevo osiguranja*75